اسلاميات

قرآن مجيد ترجمي سان (لازمي)

نائين ۽ ڏهين ڪلاسن لاءِ

سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ، ڄام شورو، سنڌ

اسلاميات

۽

قرآن مجيد ترجمي سان

(لازمي)

نائين ۽ ڏهين ڪلاسن لاءِ

سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ، ڄامشورو، سنڌ

ڇپيندڙ: سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ پرنٽنگ پريس، ڄامشورو.

تيار ڪيل ۽ منظور ٿيل: وفاقي وزارت تعليم
(ڪريڪيولم ونگ) حڪومت پاڪستان اسلام آباد

نگران: ڊاڪٽر پروين شاهد
جوائنٽ ايجوڪيشنل ايڊوائزر وفاقي وزارت تعليم
(ڪريڪيولم ونگ)حڪومت پاڪستان اسلام آباد

لکندڙ ۽ سهڙيندڙ:

ڊاڪٽر احسان الحق
ڊاڪٽر سعيد الله قاضي
ڊاڪٽر ظهور اظهر
ڊاڪٽر ضياء الحق يوسف زئي
پروفيسرافتخار احمد ڀٽا
ڊاڪٽر محمد اسحاق قريشي
پروفيسر شبير احمد منصوري
پروفيسر امينہ ناصر
عبدالستار غوري
محمد ناظم علي خان ماتلوي
پروفيسر محمد طاهر مصطفيٰ
قاري سيد شريف الهاشمي

نظرثاني:

عبدالحميد افعاني
مسز فرحت سليم
محمد اسحاق پانيزئي
محمد سرور
عبدالحڪيم
سيد فرزند علي
عفت سلطانہ

جائزه ڪاميٽي:

پروفيسر ڊاڪٽر ممتاز پٺو
پروفيسر عبدالرزاق ميمڻ
پروفيسر عبدالقادر لغاري
پروفيسر ڊاڪٽرثناءُ الله ڀٽو
پروفيسر مولوي خليل احمد ڪورائي
محمد ناظم علي خان ماتلوي
عبدالحڪيم پٺاڻ

مترجم ۽ مُدون:

پروفيسر ڊاڪٽر ثناء الله ڀٽو

ڇپائي جا نگران:

عبدالحڪيم پٺاڻ - محمد ناظم علي خان ماتلوي
ڪمپوزنگ ۽ لي آئوٽ: عبدالرشيد ميمڻ -

ڊي - ٽي - پي سيڪشن

سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ پرنٽنگ پريس، ڄامشورو ۾ ڇپيو.

مهاڳ

مملڪت خداداد پاڪستان جي قيام جو ٻهريون ۽ بنيادي مقصد هيءُ هو ته الله تعاليٰ جي احڪام جي اطاعت رسول الله صلي الله عليه وسلم جي سنت ۽ اسوه حسنه جي روشنيءَ ۾ ڪئي وڃي. پاڪستان جو وجود ان ئي بنيادي سوچ ۽ فڪر جو مظهر آهي. اسلامي جمهوريه پاڪستان جي دستور جي آرٽيڪل نمبر ٣١ مطابق حڪومت پاڪستان تي هيءَ ذميواري لازم ٿئي ٿي ته پاڪستان جي مسلمان شهرين جي ديني تعليم ۽ تربيت لاءِ ناظره قرآن مجيد ۽ ان جي معنيٰ ۽ مفهوم جي اپياس لاءِ عربي زبان پڙهائڻ جو پورو اهتمام ڪري. حڪومت پاڪستان فيبروري ١٩٩٧ع ۾ هيءُ حڪمنامو جاري ڪيو ته اسڪولن ۾ قرآن مجيد ناظره ۽ ترجمي سان پڙهائڻ جو اهڙيءَ طرح بندوبست ڪيو وڃي جو هر مسلمان شاگرد ڏهين ڪلاس تائين رواجي تعليم سان گڏوگڏ قرآن مجيد به ترجمي سان پڙهي پورو ڪري. ان حڪمنامي جي وڌيڪ وضاحت ڪندي نومبر١٩٩٧ع ۾ حڪومت تفصيلي هدايتون پڻ جاري ڪيون ته پوري ملڪ جي سڀني سرڪاري ۽ نجي شعبن جي تعليمي ادارن ۾ قرآن مجيد ناظره ۽ ترجمي سان پڙهڻ جو عملي طور نفاذ ڪيو وڃي.

وزارت تعليم پنهنجي نئين تعليمي پاليسي ٢٠١٠-١٩٩٨ع ۾ ان پروگرام جي توثيق ڪئي ۽ ان پٽاندر سڀني مڪاتب فڪر جي برک عالمن، اسڪالرن ۽ تعليم جي ماهرن جي مشوري سان هڪ جٽو پروگرام ٺاهيو ۽ ان کي عملي صورت ۾ آڻڻ لاءِ هڪ مرحليوار پروگرام جوڙيو جنهن ۾١٩٩٧ع ۾ ڇهين ڪلاس ۽ ١٩٩٨ع ۾ ستين ۽ اٺين ڪلاسن ۾ عربي ۽ ترجمي سان قرآن هڪ مربوط ۽ لازمي مضمون جي حيثيت ۾ پڙهائڻ جو فيصلو ڪيو ويو ۽ استادن جي رهنمائيءَ لاءِ " رهنمائي استاذه " (بڪ) تيار ڪرائي نيشنل بڪ فائونڊيشن جي سهڪار سان ملڪ جي سڀني سرڪاري ادارن جي استادن ۾ مفت تقسيم ڪيو ويو. ان سان

گڏوگڏ حڪومت پاڪستان صوبن جي تعليمي محڪمن جي تعاون سان استادن (In service Teachers) جي تربيت جو به بندوبست ڪيو. نائين ڪلاس لاءِ ترجمي سان قرآن مجيد ۽ عربيءَ جي درسي ڪتاب جو آزمائشي ايڊيشن ان مرحليوار منصوبي پٽاندر ١٩٩٩ع جي تعليمي سال جي منڍ ۾ پيش ڪيو ويو. سال جي دوران شاگردن، استادن، والدين ۽ قومي پريس جي ذريعي پهتل تجويزن ۽ شڪايتن جو جائزو وٺندي محسوس ٿيو ته جيئن ته ڇهين ڪان ائين تائين ڪلاسن ۾ ترجمي سان قرآن ۽ عربيءَ زبان جي پڙهائيءَ تي گهٽو ڪري گهٽ ڌيان ڏنو ويو آهي، انڪري نائين ڪلاس ۾ شاگردن لاءِ هيءَ مضمون ڪجهه ڏکيو محسوس ٿيو. ان تي حڪومت پڌريون هدايتون جاري ڪيون ته مڊل واري مرحلي ۾ ان مضمون جي پڙهائيءَ جو اثرائتو انتظام ڪيو وڃي ۽ ان سان گڏوگڏ اها به ڪوشش ڪئي وڃي ته نصاب ۽ درسي مواد کي ممڪن حد تائين سولو ۽ دلچسپ بنايو وڃي. انهن ئي ڪوششن جي نتيجي ۾ هيءَ ڪتاب نائين ۽ ڏهين ڪلاسن لاءِ سهيڙيو ويو. اميد ته شاگرد ۽ استاد ان ۾ پوري دلچسپيءَ سان ديني ۽ قومي ذميواريون پوريون ڪندا.

مؤلفين

مربُوط نِصابَ اسلاميات ، قرآن مجيد ترجمي سان (لازمي)
ثانوي(نائين ۽ ڏهين ڪلاسن لاءِ) ٢٠٠٢ع کان وٺي

ٽوٽل مارڪون ٧٥

پهريون حصو: قرآن مجيد (با محاوره ترجمه) ٤٠ مارڪون.

سورة الانفال - سورة التوبه - سورة الاحزاب - سورة الممتحنه

(نوٽ: آيتن جو ترجمو ٢٠ مارڪون - ڪلمات ۽ ترڪيبن جي معنيٰ ٥ مارڪون
(سوال ۽ جواب ١٥ مارڪون)

ٻيو حصو: اللغة العربية وقوا عدُها. ١٠ مارڪون

١: آدم عليه السلام ٢: اغواء ابليس بني آدم ٣: دعوة نوح عليه السلام
٤: الطوفان ٥: ايوب عليه السلام

ٽيون حصو حديث: ويهن حديثن جو ترجمو ۽ تشريح ١٠ مارڪون

چوٿون حصو: موضوعاتي مطالعو ١٥ مارڪون

١ - قرآن مجيد جو تعارف، ان جي حفاظت ۽ فضائل

٢ - الله تعاليٰ ۽ ان جي رسول جي محبت ۽ اطاعت

٣ - علم جي فرضيت ۽ فضيلت

٤ - زڪواة (فرضيت ، اهميت ۽ مصارف)

٥ - طهارت ۽ جسماني نظافت

٦ - صبر ۽ شڪر ۽ اسان جي انفرادي ۽ اجتماعي زندگي

٧ - عائلي زندگي ۽ ان جي اهميت

٨ - هجرت ۽ جهاد

اَلْفِهرِسُ

اَلْجُزْءُ الْاَوَّلُ

مِنْ هُدٰى الْقُرْاٰنِ الْكَرِيمِ

اَلْجُزْءُ الثَّانِی

اَللُّغَةُ الْعَرَبِيَّةُ وَقَوَاعِدُهَا

اَلدُّرُوْس | اَلصَّفْحَاتُ

اَلْجُزْءُ الثَّالِثُ

اَلْجُزْءُ الرَّابِعُ

(موضوعاتي مُطالعو)

اَلدَّرسُ الاَوَّلُ (الف)

آيتون : ١ کان ١٠ تائين

بِسۡمِ اللهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

الله ٻاجهاري مهربان جي نالي سان (شروع).

يَسۡـَٔلُوۡنَكَ عَنِ الۡاَنۡفَالِ ؕ قُلِ الۡاَنۡفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُوۡلِ ۚ

(اي رسول) غنيمت جي مال بابت توکان پڇن ٿا، چؤ ته غنيمت جو مال الله ۽ پيغمبر جو آهي،

فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَصۡلِحُوۡا ذَاتَ بَيۡنِكُمۡ ۖ وَاَطِيۡعُوا اللّٰهَ وَ

پوءِ الله کان ڊڄو ۽ اوهين پاڻ ۾ ٺهراءُ کريو ۽ الله ۽ سندس رسول جي فرمانبرداري کريو.

رَسُوۡلَهٗۤ اِنۡ كُنۡتُمۡ مُّؤۡمِنِيۡنَ ۝١ اِنَّمَا الۡمُؤۡمِنُوۡنَ الَّذِيۡنَ

جيڪڏهن مؤمن آهيو ته. مؤمن اهي ئي آهن

اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتۡ قُلُوۡبُهُمۡ وَاِذَا تُلِيَتۡ عَلَيۡهِمۡ اٰيٰتُهٗ

جن جون دليون جڏهن الله کي ياد ڪيو ويندو آهي ته ڏڄنديون آهن ۽ جڏهن سندس آيتون انهن کي پڙهي ٻڌائبيون آهن

زَادَتۡهُمۡ اِيۡمَانًا وَّعَلٰى رَبِّهِمۡ يَتَوَكَّلُوۡنَ ۝٢ الَّذِيۡنَ يُقِيۡمُوۡنَ

تڏهن اهي سندن ايمان کي وڌائينديون آهن ۽ پنهنجي پالڻهار تي ڀروسو ڪندا آهن. اهي

الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقۡنٰهُمۡ يُنۡفِقُوۡنَ ۝٣ اُولٰٓئِكَ هُمُ

نماز کي قائم ڪندا آهن ۽ جيڪي ڪين رزق ڏنوسون تنهن مان (نيڪ ڪمن ۾) خرچ ڪندا آهن. اهي ئي

الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ط لَهُمْ دَرَجٰتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ

پڪا مؤمن آهن، انهن لاءِ سندن پالڻهار وٽ (وڏا) درجا ۽ بخشش

وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴿٤﴾ كَمَآ اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْۢ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ

۽ ڀلي روزي آهي. (۽ انهن کي پنهنجن گهرن مان اهڙي طرح نڪرڻ گهرجي ها) جيئن تنهنجي رب توکي تنهنجي گهر (مديني) مان سچي تدبير لاءِ ٻاهر آندو.

وَاِنَّ فَرِيْقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ لَكٰرِهُوْنَ ﴿٥﴾ يُجَادِلُوْنَكَ فِي

۽ بيشڪ مؤمنن منجهان (ان وقت) هڪ ٽولي ضرور ناخوش هئي. اهي سچي ڳالهه بابت

الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَاَنَّمَا يُسَاقُوْنَ اِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ

ان جي پڌري ٿيڻ کان پوءِ (به) توسان جهڳڙو ڪندا رهيا جڻ ته اهي (اکين سان) ڏسندي موت ڏانهن ڌڪيا

يَنْظُرُوْنَ ﴿٦﴾ وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّآئِفَتَيْنِ اَنَّهَا

وڃن ٿا. ۽ (ياد ڪريو) جڏهن الله اوهان سان انجام ڪيو ته (ابو سفيان ۽ ابو جهل جي) ٻن ٽولين مان هڪ

لَكُمْ وَتَوَدُّوْنَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُوْنُ لَكُمْ وَيُرِيْدُ

اوهان کي هٿ لڳندي. ۽ اوهان گهريو ٿي ته ڪمزور (بي هٿيار) گروهه اوهان لاءِ هجي ۽ الله

اللّٰهُ اَنْ يُّحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمٰتِهٖ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٧﴾

گهريو ٿي ته پنهنجي حڪم سان حق کي ثابت ڪري ۽ ڪافرن جون پاڙون وڍي.

لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٨﴾

ته حق کي حق ثابت ڪري ۽ باطل کي باطل ڪري توڙيڪ مشرڪن کي نه وڻي.

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ

جڏهن توهان پنهنجي پالڻهار کي فرياد ٿي ڪيو تہ (اما) اوهانجي (فرياد) قبول ڪيائين (فرمايائين) تہ آئون لکو لڳ

بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا

هڪ ٻئي پٺيان ايندڙن هڪ هزار ملائڪن سان اوهان جي مدد ڪندڙ آهيان. الله ان (مدد) کي رکو

بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ

خوشخبري ڪيو هو تہ ان سان اوهان جون دليون تسلي واريون ٿين. ۽ الله (جي پار کان) سواءِ (ٻئي هنڌان) مدد

عِندِ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

ملڻي نہ آهي. بيشڪ الله غالب حڪمت وارو آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيبُ

اَلْاَنْفَالُ : مال غنيمت

اَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ : پنهنجا پاڻ ۾ تعلقات درست ڪريو

وَجِلَتْ : ڏجي وڃن ٿيون — كٰرِهُوْنَ : ناخوش

يُسَاقُوْنَ : ڌڪيا وڃن ٿا — اِحْدٰى : هڪ (مؤنث) — دَابِرَ : پاڙ

تَسْتَغِيْثُوْنَ : توهان فرياد ڪريو ٿا — مُرْدِفِيْنَ : لاڳيتو اچڻ وارا

غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ : بنا اسلحي ۽ قوت جي

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : هن سبق ۾ مؤمنن جون ڪهڙيون صفتون بيان ڪيون ويون آهن ؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيُ : ٻن تولين مان ڇا مراد آهي ؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : هيٺين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو:

(الف) فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَصْلِحُوْا ذَاتَ بَيْنِكُمْ.

(ب) اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ.

(ج) اِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيٰتُهٗ زَادَتْهُمْ اِيْمَانًا.

اَلدَّرسُ الاَوَّلُ (ب)

سُوْرَةُ الاَنفَالِ :

آيتون: ١١ کان ١٩ تائين

اِذْ يُغَشِّيْكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِّنَ

(ياد کر) جنھن مھل الله پنھنجي طرف کان ننڊ جي جھوٽي جي صورت ۾ توھان تي اطمينان ۽ بي خوفيءَ جي ڪيفيت طاري ڪري رھيو ھو ۽ اوھان تي آسمان مان پاڻي

السَّمَآءِ مَآءً لِّيُطَهِّرَكُمْ بِهٖ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطٰنِ

ھن لاءِ وسايائين تہ ان سان اوھان کي پاڪ ڪري ۽ توھان کان پري ڪري شيطان جي پليتي

وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوْبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَ ﴿١١﴾ اِذْ يُوْحِيْ

۽ اوھان جي دلين کي مضبوط ڪري ۽ ان سان (اوھان جي) قدمن کي جمائي رکي. (ياد ڪر) جڏھن

رَبُّكَ اِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ اَنِّيْ مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

تنھنجي پالڻھار ملائڪن ڏانھن وحي ڪيو تہ اٿون اوھان سان آھيان، تنھنڪري مؤمنن کي ھمٿايو (تہ ھو ثابت قدم رھن)

سَاُلْقِيْ فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوْا فَوْقَ

ڪافرن جي دلين ۾ سگھو دھشت وجھندس پوءِ (اي مؤمنو) ڳاٽن تي

الْاَعْنَاقِ وَاضْرِبُوْا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ

ڌڪ ھڻونِ ۽ سنڌ سنڌ ڪري ڇڏيون. اھو (حڪم) ھن سببان آھي جو انھن

شَآقُّوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۚ وَمَنْ يُّشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ

الله ۽ سندس رسول جي مخالفت ڪئي ۽ جيڪو الله ۽ سندس پيغمبر جي مخالفت ڪندو

فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذٰلِكُمْ فَذُوْقُوْهُ وَاَنَّ

ته بيشڪ الله سخت سزا ڏيندڙ آهي. اها (سزا اٿو) پوءِ ان کي چکو ۽ پڪ ڄاڻو ته

لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا لَقِيْتُمُ

ڪافرن لاءِ باهه جو عذاب آهي. اي مؤمنؤ جڏهن (ويڙهه ۾) ڪافرن سان لشڪر جي

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوْهُمُ الْاَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَنْ يُّوَلِّهِمْ

صورت ۾ آمهون سامهون ٿيو تڏهن انهن کي پٺي ڏئي نه ڀڄو. ۽ ان ڏينهن جنهن

يَوْمَئِذٍ دُبُرَهٗۤ اِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ اَوْ مُتَحَيِّزًا اِلٰى فِئَةٍ

۾ پٺي ڦيري، سواءِ جنگي چال جي طور تي يا (پنهنجي) ٻي ٽولي سان ملڻ خاطر (ڪان سواءِ)

فَقَدْ بَآءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰىهُ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ

سو بيشڪ الله جي ڏمر هيٺ آيو ۽ سندس جاءِ دوزخ آهي ۽ اها بڇڙي

الْمَصِيْرُ ﴿١٦﴾ فَلَمْ تَقْتُلُوْهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْ ۪ وَمَا

جاءِ آهي. پوءِ کين اوهان قتل نه ڪيو پر الله کين قتل ڪيو ۽ (اي پيغمبر) جڏهن

رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى ۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِيْنَ

تو (مٺيءَ جي مٺ) اڇلي ته (اها) تو نه اڇلي پر الله اڇلي ۽ (هن لاءِ) ته پاڻ وٽان مؤمنن کي

مِنۡهُ بَلَآءً حَسَنًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيۡعٌ عَلِيۡمٌ ﴿۱۷﴾ ذٰلِكُمۡ وَ

(پنهنجي احسانن سان) چڱيءَ طرح آزمائي. بيشڪ الله ٻڌندڙ ڄاڻندڙ آهي. اهو (حال) آهي ۽

اَنَّ اللّٰهَ مُوۡهِنُ كَيۡدِ الۡكٰفِرِيۡنَ ﴿۱۸﴾ اِنۡ تَسۡتَفۡتِحُوۡا فَقَدۡ

الله ڪافرن جي ڪيڏ کي ڪمزور ڪندڙ آهي. (اي ڪافرو) جڏهن (بدرجي لڙائيءَ جي سنبرڻ مهل ڪفر ۽ اسلام جي سچائي پرکڻ لاءِ) سوڀ گهريو ته بيشڪ

جَآءَكُمُ الۡفَتۡحُ ۚ وَاِنۡ تَنۡتَهُوۡا فَهُوَ خَيۡرٌ لَّكُمۡ ۚ وَاِنۡ

اوهان جي آڏو (اسلام کي) سوڀ آئي ۽ جيڪڏهن اوهين (اسلام جي سچائي سمجهي ڪفر کان) بس ڪندو ته اهو اوهان لاءِ چڱو آهي، ۽ جيڪڏهن

تَعُوۡدُوۡا نَعُدۡ ۚ وَلَنۡ تُغۡنِىَ عَنۡكُمۡ فِئَتُكُمۡ شَيۡـئًا وَّلَوۡ كَثُرَتۡ ۙ

ٻيهر (ويڙهه لاءِ) ايندو ته وري (اسلام کي فتح) ڏينداسون ۽ اوهان جو لشڪر جيتوڻيڪ گهڻو هوندو ته به اوهان کان ڪجهه ٽاري نه سگهندو

وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿۱۹﴾

۽ بيشڪ الله مؤمنن سان (ساڻ) آهي.

اَلۡكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيۡبُ

يُغَشِّي : طاري ڪري ڇڏي ٿو — اَلنُّعَاسَ : ننڊ جو جهونو/ پنڪي

رِجۡزَ الشَّيۡطٰنِ : شيطان جي پليتي، — اَلۡاَعۡنَاقِ : ڪنڌ - بَنَانٍ :آڱرين جا پور - جوڙ

زَحۡفًا : لشڪر سان حملي جي صورت ۾ — مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ :جنگي چال جي صورت ۾

مُتَحَيِّزًا اِلٰى فِئَةٍ :ڪنهن ٽوليءَ سان وڃي ملڻ لاءِ

رَمَيۡتَ : تو اڇليو — لِيُبۡلِىَ : ان لاءِ ته آزمائي — مُوۡهِنُ :ڪمزور ڪرڻ وارو

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ: هن سبق ۾ غزوه بدر جي حوالي سان الله تعاليٰ ڪهڙن انعامن جو ذڪر ڪيو آهي ؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ: ڪافرن سان مقابلي جي صورت ۾ سورة الانفال جي هنن آيتن ۾ ڪهڙيون هدايتون ڏنيون ويون آهن؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ: ڪافرن کي خطاب ڪندي هنن آيتن ۾ انهن کي ڪهڙي تنبيه ڪئي وئي آهي؟

اَلسُّؤَالُ الرَّابِعُ: هيٺين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو:

الف - يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا لَقِيْتُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوْهُمُ الْاَدْبَارَ.

ب- وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى

ج- وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَّلَوْ كَثُرَتْ

اَلدَّرسُ الاَوّلُ (ج)

سُوْرَةُ الْاَنْفَالِ :

آيتون: ٢٠ کان ٢٨ تائين

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ

اي ايمان وارؤ الله ۽ سندس پيغمبر جي فرمانبرداري ڪريو۽ ان ڪان منهن نہ موڙيو

وَاَنْتُمْ تَسْمَعُوْنَ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ قَالُوْا سَمِعْنَا

حالانڪ اوهين (قرآن) ٻڌو ٿا. ۽ انهن (ڪافرن ۽ منافقن) جهڙا نہ ٿيوجن چيو تہ ٻڌوسون

وَهُمْ لَا يَسْمَعُوْنَ ﴿٢١﴾ اِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُّ

۽ اهي نہ ٿا ٻڌن. الله وٽ (سيني) جاندارن مان تمام بڇڙا ٻوڙا

الْبُكْمُ الَّذِيْنَ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيْهِمْ خَيْرًا

۽ گونگا آهن جي (ڪجهہ بہ) نہ سمجهندا آهن. ۽ جيڪڏهن الله منجهن ڪا چڱائي ڄاڻي ها

لَّاَسْمَعَهُمْ ؕ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَّهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٢٣﴾

تہ ضرور کين ٻڌائي ها ۽ جيڪڏهن کين ٻڌائي ها تہ اهي منهن موڙيندڙ ٿي ڦرن ها.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اسْتَجِيْبُوْا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ اِذَا دَعَاكُمْ

اي مؤمنو الله ۽ رسول جو حڪم قبول ڪريو جڏهن پيغمبر اهڙن ڪمن لاءِ توهان کي سڏي ٿو

لِمَا يُحْيِيْكُمْ ۚ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَحُوْلُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهٖ

جيڪي توهان کي زندگي بخشڻ وارا آهن، ۽ ڄاڻو ته الله آدمي جي ۽ سندس دل جي وچ ۾ حائل ٿيندو آهي،

وَاَنَّهٗٓ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۲۴﴾ وَاتَّقُوْا فِتْنَةً لَّا تُصِيْبَنَّ الَّذِيْنَ

۽ اهو به ته توهان سڀ ان جي روبرو ڪٺا ڪيا ويندوَ. ۽ انهيءَ فتني کان ڊڄو جنهن جي شامت

ظَلَمُوْا مِنْكُمْ خَآصَّةً ۚ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۲۵﴾

خاص طور تي (رڳو انهن تائين محدود نه رهندي) جيڪي توهان مان گنهگار آهن (بلڪ اها عام هوندي) ۽ ڄاڻي وٺو ته الله سخت سزا ڏيندڙ آهي.

وَاذْكُرُوْٓا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيْلٌ مُّسْتَضْعَفُوْنَ فِی الْاَرْضِ

(۽ ان وقت کي) ياد ڪريو جڏهن زمين (مڪي) ۾ اوهين ٿورا ۽ هيٺا هئا

تَخَافُوْنَ اَنْ يَّتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَاٰوٰىكُمْ وَاَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهٖ

۽ ڊنو ٿي ته متان ماڻهو اوهان کي ڪنهي ڪٽي نه وڃن پوءِ اوهان کي جاءِ (پناهه) ڏنائين ۽ اوهان کي پنهنجي مدد سان سگهه ڏنائين

وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۲۶﴾ يٰٓاَيُّهَا

۽ اوهان کي پاڪ شين مان روزي ڏنائين ته اوهان ان جو شڪر ادا ڪريو. اي مؤمنو

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَخُوْنُوا اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ وَتَخُوْنُوْٓا اَمٰنٰتِكُمْ

الله ۽ رسول جي (امانتن) خيانت نه ڪريو ۽ اوهين ڄاڻي واڻي پاڻ ۾ به (هڪ ٻئي جي امانتن)

وَاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۲۷﴾ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّمَآ اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ

خيانت نه ڪريو. ۽ ڄاڻو ته اوهان جا مال ۽ اوهان جو اولاد

فِتْنَةٌ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗۤ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿٢٨﴾ ع

وڏي آزمائش آهن ۽ بيشڪ الله ٽي وٽ وڏو اجر آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

شَرَّ الدَّوَآبِّ : بڇڙا جانور اِسْتَجِيْبُوْا توهان حڪم مڃيو

يَحُوْلُ : حائل ٿئي ٿو مُسْتَضْعَفُوْنَ : مغلوب - ڪمزور

يَتَخَطَّفَ : اهو ڪنيي ڪٽي ٿو

لَا تَخُوْنُوْا : توهان خيانت نه ڪريو

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : شَرَّ الدَّوَآبِّ مان ڇا مراد آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : هن آيتن ۾ خيانت مان ڇا مراد آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : هيٺين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو.

(الف) وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ قَالُوْا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُوْنَ

(ب) إِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِيْنَ لَا يَعْقِلُوْنَ ۔

(ج) وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَحُوْلُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهٖ

(د) وَاتَّقُوْا فِتْنَةً لَّا تُصِيْبَنَّ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْكُمْ خَآصَّةً ۔

(ہ) وَاعْلَمُوْٓا اَنَّمَآ اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَّاَنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗٓ اَجْرٌ عَظِيْمٌ

✹

الدرس الثاني (١)

سورة الانفال — آيتون: ٢٩ کان ٣٧ تائين

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّكُمْ فُرْقَانًا

اي ايمان وارؤجيكڏهن الله کان ڊڄندا رهندؤ تہ اوهان لاء (اوهان جي دلين ۾ حق ۽ باطل کي) نکيڙيندڙ (نور) پيدا کندو.

وَّيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ

۽ اوهان جا گناه اوهان کان ٽاريندو ۽ اوهان کي بخشيندو ۽ الله وڏي فضل وارو

الْعَظِيْمِ ﴿٢٩﴾ وَاِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِيُثْبِتُوْكَ اَوْ

آهي. ۽ (اي رسول ياد کر) جنهن مهل تو لاء کافرن رٿ ٿي کئي تہ توکي بند کن يا

يَقْتُلُوْكَ اَوْ يُخْرِجُوْكَ ۗ وَيَمْكُرُوْنَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُ ۗ وَاللّٰهُ

توکي شهيد کن يا توکي (وطن مان) کڍي ڇڏين. ۽ (بڇڙي) رٿ ڪيائون ٿي ۽ الله (بہ) رٿ کئي ٿي، ۽ الله

خَيْرُ الْمٰكِرِيْنَ ﴿٣٠﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا قَالُوْا قَدْ

سيني کان بهتر رٿيندڙ آهي ۽ جڏهن اسان جون آيتون کين پڙهي ٻڌائجن ٿيون (تہ) چوندا آهن تہ

سَمِعْنَا لَوْ نَشَآءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَآ ۙ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ

ٻڌوسون جيکڏهن گهرون تہ انهيءَ جهڙو (اسين بہ) چئون، هي تہ رڳو

أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِن كَانَ هَٰذَا

اڳين جون ڪهاڻيون آهن. ۽ (ياد ڪريو) جڏهن (ڪافرن) چيو ته اي الله جيڪڏهن هي (قرآن)

هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِندِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ

تو وٽان حق آهي ته اسان تي آسمان کان پٿر

السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللَّهُ

وساءِ يا ڪو ڏکوئيندڙ عذاب اسان تي آڻ. ۽ الله کي نه جڳائيندو آهي

لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ

ته منجهن تنهنجي هوندي کين عذاب ڪري. ۽ الله کي (هي به) نه جڳائيندو آهي جو کين هن هوندي عذاب ڪري

يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ

جو اهي بخشش گهرندا هجن. ۽ کين ڇا (ٿيو) آهي جو الله کين (رسول جي هجرت ڪانپوءِ) عذاب نه ڪري

يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ ۚ إِنْ

هن هوندي جو اهي تعظيم واري مسجد کان (ماڻهن کي) جهلين ٿا ۽ ان جا متولي نه آهن.

أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

پرهيزگارن کان سواءِ ٻيو ڪو ان جو متولي نه آهي پر انهن مان گهڻا نه ڄاڻيندا آهن.

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِندَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً ۚ

۽ سندن نماز الله جي گهر وٽ سيٽين ۽ تاڙين وڄائڻ کان سواءِ (ڪجهه) نه هئي

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ

پوءِ انهيءَ سببان جو ڪفر ڪندا آهيو عذاب چکو. (ي) ڪافر

كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ

پنهنجا مال هن لاءِ خرچ ڪن ٿا تہ (ماڻهن کي) الله جي واٽ کان جهلين،

فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ

پوءِ اهي جلد ئي اُنهن (مالن) کي خرچ ڪندا وري اهو (خرچ ڪرڻ) مٿن ارمان ٿيندو پوءِ مغلوب ڪيا ويندا.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ اللَّهُ

۽ جن ڪفر ڪيو اهي دوزخ ڏانهن گڏ ڪيا ويندا. تہ جيئن الله پليت

الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ

کي پاڪ کان ڌار ڪري ڇڏي ۽ پليت کي هڪٻئي تي

عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ

رکي پوءِ هيڪاندو ڍير ڪري ڇڏي پوءِ ان کي دوزخ ۾ وجهي،

أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾

اهي ئي خسارو ماڻيندڙ آهن.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيبُ

يُثْبِتُوا : اهي قيد ڪن — اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ : اڳين جا قصا ۽ ڪهاڻيون

مُكَاءً : سيٽيون / سينڊون — تَصْدِيَةً : تاڙيون

فَيَرْكُمَهُ : پوءِ هو ان کي ڍير ڪري رکي/ ڍڳ بنائي

اَلتَّمَارِينُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : هن سبق ۾ تقويٰ لاءِ ڪهڙا ڪهڙا انعام ذڪر ٿيل آهن؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِي : وَاِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا الآيہ ڪهڙي واقعي ڏانهن اشارو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : ڪافرن جي ڪُفر جي باوجود الله تعاليٰ انهن تي عذاب ڇو نہ نازل ڪيو؟

اَلسُّؤَالُ الرَّابِعُ : هيٺين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو:

(الف) وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ
وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ

(ب) اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ
لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا
ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ

اَلدَّرسُ الثَّانِی (ب)

سُوۡرَۃُ الۡاَنۡفَالِ

آيتون: ٣٨ کان ٤٤ تائين

قُلۡ لِّلَّذِيۡنَ كَفَرُوۡۤا اِنۡ يَّنۡتَهُوۡا يُغۡفَرۡ لَهُمۡ مَّا قَدۡ

(اي رسول) ڪافرن کي چئو تہ جيڪڏهن اوهان مڙندؤ تہ جو ڪجھ گذريو سو کين بخشيو

سَلَفَ ۚ وَاِنۡ يَّعُوۡدُوۡا فَقَدۡ مَضَتۡ سُنَّتُ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿۳۸﴾

ويندو ۽ جيڪڏهن ٻيهر ويڙھ ڪندا تہ بيشڪ اڳين جي (اها عادت) تي گذري آهي.

وَقَاتِلُوۡهُمۡ حَتّٰى لَا تَكُوۡنَ فِتۡنَةٌ وَّيَكُوۡنَ الدِّيۡنُ كُلُّهٗ

۽ (اي مؤمنؤ) انهن سان (ايستائين) لڙائي ڪريو جيستائين (ڪفر جو) غلبو نہ رهي ۽ سموري حڪومت رڳو الله جي ٿئي (يعني قانون الاهي جو عمل هلي).

لِلّٰهِ ۚ فَاِنِ انْتَهَوۡا فَاِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعۡمَلُوۡنَ بَصِيۡرٌ ﴿۳۹﴾ وَ

پوءِ جيڪڏهن مڙي وڃن تہ جيڪي ڪندا آهن سو الله ڏسندڙ آهي ۽

اِنۡ تَوَلَّوۡا فَاعۡلَمُوۡۤا اَنَّ اللّٰهَ مَوۡلٰٮكُمۡ‌ ؕ نِعۡمَ الۡمَوۡلٰى وَ

جيڪڏهن منهن موڙيائون (۽ باز نہ آيا) تہ ڄاڻو تہ بيشڪ الله اوهانجو سنڀاليندڙ آهي. (۽ اهو) بهتر سنڀاليندڙ ۽

نِعۡمَ النَّصِيۡرُ ﴿۴۰﴾ وَاعۡلَمُوۡۤا اَنَّمَا غَنِمۡتُمۡ مِّنۡ شَىۡءٍ فَاَنَّ

بهتر مددگار آهي ۽ (هيءَ ڳالھ) ڄاڻو تہ جيڪو مال (ڪافرن تي فتح مائڻ کان پوءِ) اوهان کي هٿ آيو

لِلّٰهِ خُمُسَهٗ وَلِلرَّسُوْلِ وَلِذِی الْقُرْبٰی وَالْيَتٰمٰی

تنهن جو پنجون حصو الله ۽ رسول ۽ عزيزن ۽ يتيمن

وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَآ

۽ مسڪينن ۽ مسافرن لاءِ آهي جيڪڏهن توهان الله کي مڃيو آهي ۽ (پڻ) جيڪو

اَنْزَلْنَا عَلٰی عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَی الْجَمْعٰنِ ؕ

پنهنجي ٻانهي (محمد) صلي الله عليه وآله وسلم تي فيصلي جي ڏينهن جنهن ڏينهن ٻنهي ٽوليون پاڻ ۾ آمهون سامهون ٿيون نازل ڪيوسون (تنهن تي يقين رکو ٿا ته ان حڪم تي عمل ڪريو)

وَاللّٰهُ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۴۱﴾ اِذْ اَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا

۽ الله سڀڪنهن شيء تي وس وارو آهي. (اِهو اهو وقت هو يعني غزوه بدر) جنهن مهل اوهين اورينءَ ڀر

وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰی وَالرَّكْبُ اَسْفَلَ مِنْكُمْ ؕ

۽ هو پرين ڀر هئا ۽ قافلو اوهان کان هيٺين ڀر (لهي ويو).

وَلَوْ تَوَاعَدْتُّمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِی الْمِيْعٰدِ وَلٰكِنْ

۽ جيڪڏهن پاڻ ۾ انجام ڪريو ها ته ضرور انجام ۾ خلاف ورزي ڪريو ها پرهن

لِّيَقْضِیَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُوْلًا ۙ لِّيَهْلِكَ مَنْ

لاءِ ته جيڪو ڪم الله کي ڪرڻو هو سو پورو ڪري (ته حق پڌرو ٿئي ۽) هن لاءِ ته جيڪو هلاڪ (گمراه) ٿئي

هَلَكَ عَنْۢ بَيِّنَةٍ وَّيَحْيٰی مَنْ حَیَّ عَنْۢ بَيِّنَةٍ ؕ وَ

سو پڌرائيءَ کان پوءِ پلي هلاڪ ٿئي ۽ جيڪو جيئرو رهي (يعني حق کي پروڙي) سو پڌرائيءَ کان پوءِ پلي جيئرو رهي. ۽

إِنَّ اللّٰهَ لَسَمِيۡعٌ عَلِيۡمٌ ﴿۴۲﴾ إِذۡ يُرِيۡكَهُمُ اللّٰهُ فِيۡ

بيشڪ الله ٻڌندڙ ڄاڻندڙ آهي. (ياد ڪر) جنھن مھل الله توکي خواب ۾ اهي

مَنَامِكَ قَلِيۡلًا ؕ وَلَوۡ أَرٰكَهُمۡ كَثِيۡرًا لَّفَشِلۡتُمۡ وَ

(ڪافر) ٿورا ڏيکاريا. ۽ جيڪڏهن توکي اهي گهڻا ڏيکاري ها ته ضرور بي همت ٿيو ها ۽

لَتَنَازَعۡتُمۡ فِي الۡأَمۡرِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ سَلَّمَ ؕ إِنَّهٗ عَلِيۡمٌۢ

ضرور (ان) ڪم ۾ هڪٻئي سان تڪرار ڪريو ها. پر الله (ان تڪرار کان اوهان کي) بچايو. بيشڪ اهو سينن وارو (ڀيد)

بِذَاتِ الصُّدُوۡرِ ﴿۴۳﴾ وَإِذۡ يُرِيۡكُمُوۡهُمۡ إِذِ الۡتَقَيۡتُمۡ فِيۡ

ڄاڻندڙ آهي. ۽ (ياد ڪريو) جڏهن اوهين هڪٻئي جي سامهون ٿيو تڏهن (الله)

أَعۡيُنِكُمۡ قَلِيۡلًا وَّيُقَلِّلُكُمۡ فِيۡ أَعۡيُنِهِمۡ لِيَقۡضِيَ اللّٰهُ

اوهان جي اکين ۾ اهي ٿورڙا ڪري ڏيکاريا ٿي ۽ انهن (ڪافرن) جي نگاهن ۾ اوهان کي ٿورڙا ڪري ڏيکاريائين هن لاءِ ته الله اهو ڪم

أَمۡرًا كَانَ مَفۡعُوۡلًا ؕ وَإِلَى اللّٰهِ تُرۡجَعُ الۡأُمُوۡرُ ﴿۴۴﴾ ع

پورو ڪري جيڪو ڪرڻو هو. ۽ الله ڏانهن (سڀ) ڪم موٽايا ويندا.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيۡبُ

مَضَتۡ : گذري چڪي

يَوۡمَ الۡفُرۡقَانِ : فيصلي جو ڏينهن

الۡعُدۡوَةِ الدُّنۡيَا : واديءَ جي ويجهي ڪناري ۽ پاسي

اَلْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى : ھَن پاسي يا ھَن ڪناري. الرَّكْبُ قافلو

لَفَشِلْتُمْ : توھان ضرور ھمت ھاريو ھا

يُقَلِّلُ : گھٽ ڪري ڏيکاري ٿو

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : ھن سبق ۾ مال غنيمت جي ورهاست بابت ڪھڙو حڪم ڏنو ويو آھي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ الله تعالي غزوه بدر ۾ مسلمانن جي ڪاميابيءَ لاءِ ڪھڙن خاص انعامن ۽ احسانن جو ذڪر ڪيو آھي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : ھيٺين عبارتن جو مفھوم بيان ڪريو:

وَقَاتِلُوْهُمْ حَتّٰى لَا تَكُوْنَ فِتْنَةٌ وَّيَكُوْنَ الدِّيْنُ كُلُّهٗ لِلّٰهِ.

✵

الدَّرْسُ الثَّانِيْ (ج)

(سُوْرَةُ الْاَنْفَالِ)

آيتون: ۴۵ کان ۴۸ تائين

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا لَقِيْتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوْا وَاذْكُرُوا

اي ايمان وارؤ جڏهن ڪنهن (ڪافر) ٽوليءَ سان (جنگ) ۾ مقابلو ڪريو تڏهن ثابت قدم رهو ۽ الله کي

اللّٰهَ كَثِيْرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿۴۵﴾ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ

گهڻو ياد ڪريو ته مَن اوهين مراد حاصل ڪريو. ۽ الله ۽ سندس رسول جي فرمانبرداري ڪريو.

وَلَا تَنَازَعُوْا فَتَفْشَلُوْا وَتَذْهَبَ رِيْحُكُمْ وَاصْبِرُوْا

۽ پاڻ ۾ تڪرار نه ڪريو (اَئين ڪندؤ ته) توهان ڪمزور ٿي ويندؤ ۽ توهان جو رعب ختم ٿي ويندو ۽ صبر ڪريو

اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۴۶﴾ وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ

بيشڪ الله صبر ڪرڻ وارن سان آهي. ۽ اوهين انهن (بدر وارن ڪافرن) وانگر نه ٿيو

خَرَجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَّرِئَآءَ النَّاسِ وَ

جيڪي پنهنجن گهرن مان تڪبر سان ۽ ماڻهن جي ڏيکاءُ لاءِ نڪتا ۽

يَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُوْنَ

(ماڻهن کي) الله جي واٽ کان جهلڻ لڳا، ۽ جيڪي ڪندا آهن تنهن کي الله

مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾ وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ

گهيرو ڪندڙ آهي. ۽ جڏهن شيطان سندن ڪرتوت انهن لاءِ سينگاريا ۽ (ڪافرن کي) چيائين

لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ

ته اڄ ماڻهن مان ڪوبه اوهان تي غالب (ٿيڻو) نه آهي ۽ بيشڪ آءٌ اوهان جو ساٿي آهيان.

فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتٰنِ نَكَصَ عَلٰى عَقِبَيْهِ وَقَالَ

پوءِ جڏهن ٻئي لشڪر آمهون سامهون ٿيا ته (شيطان) پنهنجين ڪڙين (ڀر) پوئتي ڀڳو ۽ چيائين

إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكُمْ إِنِّي أَرٰى مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي

ته آءٌ اوهان کان بيزار آهيان تحقيق جيڪي مان ڏسان ٿو سو اوهين نٿا ڏسو تحقيق

أَخَافُ اللّٰهَ ۚ وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾

آءٌ الله کان ڊڃان ٿو ۽ الله سخت سزا ڏيندڙ آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيبُ

فَاثْبُتُوْا : توهان ثابت قدم رهو — فَتَفْشَلُوْا : پوءِ توهان همت هاري ويهندؤ

بَطَرًا : آڪڙ جي — جَارٌ : ساٿي (پاڙيسري)

تَرَاءَتْ : آمهون سامهون ٿيا — نَكَصَ عَلٰى عَقِبَيْهِ : ڪڙين ڀر ڀڳو

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : ڪافرن سان مقابلي جي صورت ۾ مسلمانن کي ڪهڙا ڪم ڪرڻ ۽ ڪهڙين ڳالهين کان بچڻ جو حڪم ڏنو ويو؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : غزوه بدر ۾ مسلمانن جي نصرت لاءِ نازل ٿيل فرشتن کي ڏسي ڪري شيطان جو ڪهڙو رويو رهيو؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : هيٺين آيتن جو مفهوم بيان ڪريو؛

(الف) يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا لَقِيْتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوْا وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ـ

(ب) وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَلَا تَنَازَعُوْا فَتَفْشَلُوْا وَتَذْهَبَ رِيْحُكُمْ وَاصْبِرُوْا ۭ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ـ

(ج) وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ خَرَجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَّرِئَاۗءَ النَّاسِ وَيَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُوْنَ مُحِيْطٌ ـ

الدَّرسُ الثَّانِی (د)

سُورَۃُ الاَنفَالِ:

آيتون: ۴۹ کان ۵۸ تائين

إِذْ يَقُولُ الْمُنٰفِقُوْنَ وَالَّذِيْنَ فِىْ قُلُوْبِهِمْ

(اهو وقت ياد ڪريو) جنهن مهل منافقن ۽ جن جي دلين ۾

مَّرَضٌ غَرَّ هٰٓؤُلَآءِ دِيْنُهُمْ وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى

بيماري هئي تن چيو ته هنن (مسلمانن) کي سندن دين مغرور ڪيو آهي، ۽ جيڪو

اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۴۹﴾ وَلَوْ تَرٰٓى إِذْ

الله تي ڀروسو ڪندو آهي ته بيشڪ الله غالب حڪمت وارو آهي. (اي ڏسندڙ) جيڪڏهن (انهيءَ مهل) ڏسين

يَتَوَفَّى الَّذِيْنَ كَفَرُوا الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُوْنَ

جنهن وقت ملائڪ ڪافرن جو ساهه ڪڍندا آهن (۽) سندن منهن ۽ پٺين تي ڌڪ

وُجُوْهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ وَذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿۵۰﴾

هڻندا آهن (ته عجب ڪرين) ۽ (چوندا اٿن ته هاڻي) ساڙيندڙ عذاب (جو مزو، چکو).

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ

اهو هن سببان آهي جو جيڪي اوهان جي هٿن اڳي موڪليو آهي، ۽ بيشڪ الله ٻانهن

بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿٥١﴾ كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَ الَّذِيْنَ

تي ظلم ڪندڙ نہ آهي. (انهن جو حال) آل فرعون ۽ انهن جهڙو آهي

مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ

جيڪي ڪائن اڳ هئا. (جو) الله جي آيتن کي نہ مڃيائون پوءِ الله سندن گناهن سببان

بِذُنُوْبِهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾ ذٰلِكَ

کين پڪڙيو. بيشڪ الله سگهارو سخت سزا ڏيندڙ آهي. اهو

بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ

هن سببان آهي جو الله جيڪا نعمت ڪنهن قوم کي عطا ڪندو آهي تنهن کي اهو ايستائين ڪڏهن نہ مٽائيندو آهي

حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ

جيسين اهي پنهنجين دلين جي حالت (پاڻ نہ) بدلائن ۽ بيشڪ الله ٻڌندڙ ڄاڻندڙ

عَلِيْمٌ ﴿٥٣﴾ كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ

آهي. (انهن جو حال) آل فرعون ۽ پڻ جيڪي ڪائن اڳ هئا تن جهڙو آهي,

كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ فَاَهْلَكْنٰهُمْ بِذُنُوْبِهِمْ وَ

(جو) پنهنجي پالڻهار جي آيتن کي ڪوڙ ڄاتائون تنهنڪري انهن کي سندن گناهن سببان هلاڪ ڪيوسون ۽

اَغْرَقْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوْا ظٰلِمِيْنَ ﴿٥٤﴾ اِنَّ

آل فرعون کي ٻوڙيوسون ۽ سڀئي ظالم هئا.

شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَهُمْ

جاندارن مان (سڀ کان) بڇڙا الله وٽ ڪافر آهن پوءِ اهي

لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۵۵﴾ اَلَّذِيْنَ عٰهَدْتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُوْنَ

ايمان نٿا آڻين. انهن مان جن سان (صلح جو) انجام ڪيو اٿيئي پوءِ وري هر ڀيري

عَهْدَهُمْ فِيْ كُلِّ مَرَّةٍ وَّهُمْ لَا يَتَّقُوْنَ ﴿۵۶﴾ فَاِمَّا

پنهنجو انجام ڀڃيندا آهن ۽ اهي نه ڊڄندا آهن. پوءِ جيڪڏهن

تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَّنْ

لڙائيءَ ۾ ڪين لهين ته (انهن کي اهڙي سزا ڏي جنهن جي ڪري) جيڪي انهن جي

خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴿۵۷﴾ وَاِمَّا تَخَافَنَّ

پويان هجن اهي انهن کي ڏسي ڀڄي وڃن. عجب نه آهي ته (ان مان) عبرت وٺن. ۽ جيڪڏهن

مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْۢبِذْ اِلَيْهِمْ عَلٰى سَوَآءٍ ط

ڪنهن قوم جي (انجام ڀڃڻ جي) خيانت جو خوف اٿيئي ته انهن ڏانهن سندن انجام پوري

ٽيڻ مهل بيزاريءَ جو اطلاع موڪل.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَآئِنِيْنَ ﴿۵۸﴾ ع

بيشڪ الله خيانت ڪندڙن کي دوست نه رکندو آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

غَرَّ : ڌوکي ۾ وڌو — عَذَابَ الْحَرِيْقِ : سڙڻ جو عذاب

لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا : هو بدلائڻ وارو نه — كَدَابِ : عادت - طريقو - وانگر

تَثْقَفَنَّ : تون لهين — شَرِّدْ : تون ڊوڙائي ڪڍ — فَانْبِذْ . پوءِ اڇلي ڇڏ

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : سورة انفال جي هنن آيتن ۾ مسلمانن جي جهاد لاءِ تيارين کي ڏسي ڪري منافقن ڪهڙو تبصرو ڪيو؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : ڪافرن طرفان عهد شڪني جي صورت ۾ الله تعاليٰ رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم کي ڪهڙيون هدايتون ڏنيون؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : هن سبق ۾ فرعون ۽ آل فرعون جي هلاڪت ۽ بربادي‌ءَ جا ڪهڙا سبب بيان ڪيا ويا آهن؟

اَلسُّؤَالُ الرَّابِعُ : هيٺين آيتن جو مفهوم بيان ڪريو؛

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ
يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا
عَذَابَ الْحَرِيقِ ۝ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ
وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ۝

الدَّرسُ الثَّالِثُ (١)

سُورَةُ الاَنفَالِ

آيتون: ٥٩ کان ٦٤ تائين

وَلَا يَحۡسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا ۚ إِنَّهُمۡ لَا

۽ ڪافر (ائين) نہ ڀانئين تہ (ڪو) ڪوهہ ڪٽي ويا (ڪٽي ويا)، بيشڪ اهي عاجز

يُعۡجِزُونَ ﴿٥٩﴾ وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسۡتَطَعۡتُم مِّن قُوَّةٍ

نہ ڪري سگهندا. ۽ انهن لاءِ (لڙائي جي هٿيارن جي) سگهہ ۽ گهوڙن جي تيار رکڻ مان

وَمِن رِّبَاطِ الۡخَيۡلِ تُرۡهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ

جيڪي ٿي سگهيو سو الله جي ويرين ۽ پنهنجي ويرين کي هيبت وجهڻ لاءِ تيار رکو

عَدُوَّكُمۡ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمۡ لَا تَعۡلَمُونَهُمُ ۚ اللَّهُ

۽ انهن کان سواءِ ٻي قوم کي (بہ) ، جن کي نہ ڄاڻندا آهيو. انهن کي

يَعۡلَمُهُمۡ ۚ وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيۡءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ

الله ڄاڻندو آهي، ۽ جيڪي ڪنهن شيءِ مان الله جي واٽ ۾ خرچيو سو اوهان کي

إِلَيۡكُمۡ وَأَنتُمۡ لَا تُظۡلَمُونَ ﴿٦٠﴾ وَإِن جَنَحُوا لِلسَّلۡمِ

پورو ڏبو ۽ توهان کي ذرو بہ نقصان نہ ڏنو ويندو. ۽ جيڪڏهن صلح لاءِ آماده ٿين

فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ؕ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٦١﴾

تہ تون بہ ان لاءِ آمادہ ٿي ۽ الله تي ڀروسو ڪر. بيشڪ اهو ٻڌندڙ ڄاڻندڙ آهي.

وَاِنْ يُّرِيْدُوْٓا اَنْ يَّخْدَعُوْكَ فَاِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُ ؕ

۽ جيڪڏهن توکي دوکي ڏيڻ جو ارادو ڪن تہ بيشڪ تو لاءِ الله ڪافي آهي،

هُوَ الَّذِيْٓ اَيَّدَكَ بِنَصْرِهٖ وَبِالْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٦٢﴾ وَاَلَّفَ

(۽) اهوئي آهي جنهن توکي ۽ مؤمنن کي پنهنجي مدد سان سگهه ڏني. ۽ انهن (مؤمنن) جي

بَيْنَ قُلُوْبِهِمْ ؕ لَوْ اَنْفَقْتَ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيْعًا

دلين ۾ الفت پيدا ڪيائين. جيڪي زمين ۾ آهي سو مڙئي جيڪڏهن تون خرچين ها

مَّآ اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوْبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ ؕ

تہ بہ سندين دلين ۾ الفت پيدا نہ ڪري سگهين ها پر الله ئي انهن ۾ الفت وڌي.

اِنَّهٗ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٦٣﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّبِىُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ

بيشڪ اهو غالب حڪمت وارو آهي. اي نبي (صلي الله عليه وسلم) تنهنجي لاءِ

وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٦٤﴾ ع

۽ پڻ انهن مؤمنن لاءِ، جيڪي تنهنجا پيروڪار آهن الله ڪافي آهي.

✵

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

اَعِدُّوْا : تيار ڪريو لَا يُعْجِزُوْنَ : اهي ٿڪائي نٿا سگهن / هارائي نٿا سگهن/ عاجز نٿا ڪري سگهن

يُوَفَّ : پورو ڪيو ويندو جَنَحُوْا : اهي مائل ٿيا لِلسَّلْمِ : صلح لاءِ

اَيَّدَ : ان تائيد ڪئي حَسْبُكَ اللّٰهُ : تو لاءِ الله ڪافي آهي

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : هنن آيتن ۾ جهاد جي تياريءَ بابت الله تعاليٰ ڪهڙو حڪم ڏنو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِیْ : هيٺين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو:

(الف) وَاَعِدُّوْا لَهُمْ مَّا اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ قُوَّةٍ وَّ مِنْ رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُوْنَ بِهٖ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَرِيْنَ مِنْ دُوْنِهِمْ لَا تَعْلَمُوْنَهُمْ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ.

(ب) هُوَالَّذِیْٓ اَيَّدَكَ بِنَصْرِهٖ وَبِالْمُؤْمِنِيْنَ ○ وَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوْبِهِمْ لَوْ اَنْفَقْتَ مَا فِی الْاَرْضِ جَمِيْعًا مَّآ اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوْبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ

(ج) يٰٓاَيُّهَا النَّبِیُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ○

الدَّرْسُ الثَّالِث (ب)

سُوْرَةُ الْاَنْفَالِ:

آيتون: ٦٥ کان ٦٩ تائين

يٰاَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلَى الْقِتَالِ ۭ اِنْ يَّكُنْ

اي نبي (صلي الله عليه وسلم) مؤمنن کي لڙائي لاءِ همٿاءِ جيڪڏهن

مِّنْكُمْ عِشْرُوْنَ صٰبِرُوْنَ يَغْلِبُوْا مِائَتَيْنِ ۚ وَاِنْ يَّكُنْ

اوهان مان صبر وارا ويهه آهن ته ٻن سون تي غالب ٿيندا ۽ جيڪڏهن

مِّنْكُمْ مِّائَةٌ يَّغْلِبُوْٓا اَلْفًا مِّنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاَنَّهُمْ

اوهان مان سو آهن ته هڪ هزار ڪافرن تي غالب ٿيندا هن ڪري جو اهي

قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ ۝٦٥ اَلْئٰنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ

اهڙي قوم (يعني ڪافر) آهي جا نه سمجهندي آهي. هاڻي الله اوهان تان بار هلڪو ڪيو ۽ ڄاتائين

اَنَّ فِيْكُمْ ضَعْفًا ۭ فَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ مِّائَةٌ صَابِرَةٌ

ته توهان ۾ ڪمزوري آهي، پوءِ جيڪڏهن اوهان مان صبر وارا سَو هوندا ته

يَّغْلِبُوْا مِائَتَيْنِ ۚ وَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ اَلْفٌ يَّغْلِبُوْٓا اَلْفَيْنِ

ٻن سون تي غالب ٿيندا. ۽ جيڪڏهن اوهان مان هزار هوندا ته ٻن هزارن تي الله جي

بِاِذۡنِ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِيۡنَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ لِنَبِىٍّ اَنۡ

حڪم سان غالب ٿيندا، ۽ الله ڪڏ آهي صبر ڪرڻ وارن سان (ثابت قدم رهڻ وارن سان).
نبيءَ کي نه جڳائيندو

يَّكُوۡنَ لَهٗۤ اَسۡرٰى حَتّٰى يُثۡخِنَ فِى الۡاَرۡضِ ؕ تُرِيۡدُوۡنَ

آهي جو وٽس قيدي هجن جيستائين زمين ۾ (دشمن کي) قتل نه ڪري، (اوهين)
دنيا جو سازو سامان

عَرَضَ الدُّنۡيَا ۖ وَاللّٰهُ يُرِيۡدُ الۡاٰخِرَةَ ؕ وَاللّٰهُ عَزِيۡزٌ حَكِيۡمٌ ﴿٦٧﴾

گهرندا آهيو، ۽ الله آخرت (جو ثواب ڏيڻ) گهرندو آهي، ۽ الله غالب حڪمت وارو آهي.

لَوۡلَا كِتٰبٌ مِّنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمۡ فِيۡمَاۤ اَخَذۡتُمۡ عَذَابٌ

جيڪڏهن الله جو حڪم پهريائين نه ٿيل هجي ها ته اوهان جيڪو (فديو) ورتوتنهن
۾ اوهان کي ضرور وڏو عذاب

عَظِيۡمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوۡا مِمَّا غَنِمۡتُمۡ حَلٰلًا طَيِّبًا ۖ وَّاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ

پهچي ها. پوءِ جيڪو اوهان مال غنيمت ورتو اهو کائو، (اهو توهان لاءِ) پاڪ حلال
(آهي)، ۽ الله کان ڊڄو

اِنَّ اللّٰهَ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ﴿٦٩﴾ ع

بيشڪ الله بخشڻهار مهربان آهي.

اَلۡكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيۡبُ

حَرَضُ : ايار - شوق ڏيار - همٿاءِ	اَسۡرٰى : قيدي
يُثۡخِنَ : قتل ڪري	عَرَضَ الدُّنۡيَا : دنيا جا فائدا

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : الله تعاليٰ مسلمانن کي جهاد تي اڀارڻ لاءِ ڪهڙي ترغيب ڏني؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : هيٺين عبارت جو مفهوم بيان ڪريو:

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَّكُوْنَ لَهٗٓ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِى الْاَرْضِ ؕ تُرِيْدُوْنَ عَرَضَ الدُّنْيَا ۖ وَاللّٰهُ يُرِيْدُ الْاٰخِرَةَ ؕ

الدَّرسُ الثَّالِثُ (ج)

سُورَةُ الاَنفَالِ:

آيتون: ٧٠ کان ٧٥ تائين

يَآيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّمَنْ فِيْ اَيْدِيْكُمْ مِّنَ الْاَسْرٰٓى اِنْ يَّعْلَمِ اللّٰهُ

اي نبي (صلي الله عليه وسلم) قيدين مان جيڪي اوهان جي هٿن ۾ آهن تن کي چئو ته جيڪڏهن الله اوهانجي دلين ۾

فِيْ قُلُوْبِكُمْ خَيْرًا يُّؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّآ اُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ

ڪا چڱائي ڄاڻي ته جيڪو اوهان کان ورتو ويو تنهن کان بهتر اوهان کي ڏيندو ۽ اوهان کي بخشيندو،

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٧٠﴾ وَاِنْ يُّرِيْدُوْا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا

۽ الله بخشڻهار مهربان آهي. ۽ جيڪڏهن توسان خيانت ڪرڻ جو ارادو ڪندا ته بيشڪ الله سان (به)

اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ فَاَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٧١﴾ اِنَّ

اڳ خيانت ڪئي هئائون پوءِ (اوهان کي) انهن تي سگهارو ڪيائين، ۽ الله ڄاڻندڙ حڪمت وارو آهي. جن

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ

ايمان آندو ۽ هجرت ڪئي ۽ پنهنجن مالن ۽ پنهنجن جانين سان الله جي واٽ ۾

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَالَّذِيْنَ اٰوَوْا وَّنَصَرُوْٓا اُولٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ

جهاد ڪيو ۽ جن جاءِ ڏني ۽ مدد ڪئي اهي هڪٻئي جا

اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۗ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يُهَاجِرُوْا مَا لَكُمْ مِّنْ

دوست آهن، ۽ جن ايمان آندو ۽ هجرت نہ ڪيائون اوهان تي انهن جي

وَّلَايَتِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُوْا ۚ وَاِنِ اسْتَنْصَرُوْكُمْ

دوستي جو ڪو حق نہ آهي جيسين هجرت ڪن، ۽ جيڪڏهن دين (جي ڪم) ۾ اوهان

فِي الدِّيْنِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ اِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ

کان مدد گهرن تہ ضروري آهي توهان تي مدد ڪرڻ مگر اهڙي قوم جي

مِّيْثَاقٌ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿٧٢﴾ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا

خلاف نہ (جنہن) جو توهانجي ۽ انهن جي وچ ۾ معاهدو ٿيل

هجي ۽ الله توهانجي عملن کي ڏسندڙ آهي. ۽ جن ڪفر ڪيو

بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۗ اِلَّا تَفْعَلُوْهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي

اهي دوست آهن هڪٻئي جا. پر (اي مومنو) جيڪڏهن اوهين (ائين) نہ ڪندؤ تہ

الْاَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيْرٌ ﴿٧٣﴾ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا

ملڪ ۾ فتنو ۽ وڏو فساد مچندو. ۽ جن ايمان آندو ۽ هجرت ڪئي

وَجٰهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَالَّذِيْنَ اٰوَوْا وَّنَصَرُوْا اُولٰٓئِكَ

۽ الله جي وات ۾ جهاد ڪيو ۽ جن جاء ڏني ۽ (هجرت ڪرڻ وارن جي) مدد ڪئي اهي ئي

هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ۗ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴿٧٤﴾

سچا مؤمن آهن، انهن لاء بخشش ۽ عزت واري روزي آهي.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا مَعَكُمْ

۽ جن (انهن کان) پوءِ ايمان آندو ۽ هجرت ڪئي ۽ اوهان سان گڏ جهاد ڪيو

فَاُولٰٓئِكَ مِنْكُمْ ؕ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ

سي به اوهان مان آهن. ۽ مائٽي وارا الله جي حڪم موجب (پاڻ ۾) هڪٻئي جا

فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۷۵﴾ ع

وڌيڪ حقدار آهن. بيشڪ الله سڀڪنهن شي کي ڄاڻندڙ آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

اٰوَوْا : انهن جڳهه ڏني / پناهه ڏني اِسْتَنْصَرُوْا : انهن مدد گهري

اُولُوا الْاَرْحَامِ : مٽ مائٽ

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : الله تعاليٰ سورة انفال جي هنن آيتن ۾ جنگي قيدين بابت ڇا ارشاد فرمايو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : هنن آيتن ۾ الله تعاليٰ هجرت ۽ نصرت بابت ڇا فرمايو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : هيٺ ڏنل عبارت جو مفهوم بيان ڪريو:

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ

وَالَّذِيْنَ اٰوَوْا وَّنَصَرُوْا اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ؕ

✸

الدرس الرابع (الف)

سُورَةُ التَّوبَةِ- آيتون: ١ ڪان ٦ تائين

نوٽ: قرآن مجيد جي هر سورة جي ابتداء ۾ بسم الله الرحمٰن الرحيم پڙهڻ ۽ لکڻ ضروري آهي. پر سورة التوبه جي شروع ۾ نه ئي بسم الله پڙهي ويندي آهي ۽ نه ئي لکي ويندي آهي . انکري جو پاڻ ڪريم صلي الله عليه وآله وسلم جن ان سورة جي ابتداء ۾ نه بسم الله الرحمٰن الرحيم پڙهيائون ۽ نه ئي پڙهڻ جو حڪم ڏنائون. هڪ روايت مطابق جيئن ته هيءَ سورة گذريل سورة جو حصو آهي انڪري ان ۾ نه بسم الله الرحمٰن الرحيم پڙهي ويندي ۽ نه ئي لکي ويندي.

بَرَآءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ اِلَى الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ مِّنَ

جن مشرڪن سان اوهان انجام ڪيو تن ڏانهن الله ۽ سندس رسول جي پاران

الْمُشْرِكِيْنَ ① فَسِيْحُوْا فِى الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ

(انجام ڪان) بيزاري آهي. (اي مشرڪؤ) پوءِ ملڪ ۾ چار مهينا سير ڪريو

وَّاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِى

۽ ڄاڻو ته اوهين الله کي ٿڪائڻ وارا نه آهيو ۽ (ڄاڻو) ته

الْكٰفِرِيْنَ ② وَاَذَانٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ

الله ڪافرن کي (خوار) خراب ڪرڻ وارو آهي. ۽ وڏي حج جي ڏينهن الله ۽ سندس رسول جي طرفان ماڻهن ڏانهن

الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَرِىٓءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۙ۬ وَرَسُوْلُهٗ

پڙهو آهي ته الله ۽ سندس رسول مشرڪن کان بيزار آهي.

فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ

پوءِ (اي مشرڪؤ) جيڪڏهن (شرڪ کان) توبہ ڪندو تہ اها اوهان لاءِ ڀلي آهي، ۽ جيڪڏهن اوهان منهن ڦيرائيندو تہ ڄاڻو

غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ ۗ وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ۝٣

تہ اوهين الله کي ٿڪائڻ وارا نہ آهيو. ۽ (اي رسول) ڪافرن کي ڏکوئيندڙ عذاب جي خبر ڏي.

اِلَّا الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوْكُمْ

پر مشرڪن مان جن سان انجام ڪيو هيو وري (انهن) اوهان سان (انجام ۾) ڪجهہ قصور نہ

شَيْـًٔا وَّلَمْ يُظَاهِرُوْا عَلَيْكُمْ اَحَدًا فَاَتِمُّوْٓا اِلَيْهِمْ

ڪيو ۽ نکي اوهان جي خلاف ڪنهن کي مدد ڏناؤن تن جو انجام سندين مدت تائين

عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِيْنَ ۝٤

ساڻن پورو ڪريو، ڇو تہ الله پرهيزگارن کي دوست رکندو آهي.

فَاِذَا انْسَلَخَ الْاَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِيْنَ

پوءِ (جن مهينن ۾ لڙائي) حرام (ڪئي ويئي آهي سي) مهينا جڏهن پورا ٿين تہ (عرب جي) مشرڪن کي جتي لهو

حَيْثُ وَجَدْتُّمُوْهُمْ وَخُذُوْهُمْ وَاحْصُرُوْهُمْ

تتي انهن کي ماريو ۽ انهن کي پڪڙيو ۽ انهن کي بند رکو

وَاقْعُدُوْا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَاِنْ تَابُوْا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ

۽ سيني گهٽن تي انهن لاءِ ويهو. پوءِ جيڪڏهن توبہ ڪن ۽ نماز پڙهن

وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوْا سَبِيْلَهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝۵

۽ زڪواة ڏين ته سندن واٽ بند نه ڪريو، جو ته الله بخشڻهار مهربان آهي.

وَاِنْ اَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ حَتّٰى

۽ جيڪڏهن مشرڪن مان ڪو هڪڙو تو کان امان گهري ته ڪيس امان ڏي جيستائين

يَسْمَعَ كَلٰمَ اللّٰهِ ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَاْمَنَهٗ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ

(هو) ڪلام الله ٻڌي پوءِ ڪيس سندس امن جي هنڌ پهچاءِ، اهو هن ڪري آهي

قَوْمٌ لَّا يَعْلَمُوْنَ ۝۶

جو اهي قوم اهڙي آهي جو نه ڄاڻندي آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

بَرَآءَةٌ : بيزاري

سِيْحُوْا : گهمي ڦري وٺو (سياحت جو لفظ به ان مادي مان ورتل آهي)

غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ : الله کي ٿڪائڻ وارا، عاجز ڪرڻ وارا نه آهن (عاجز، عجز ۽ معجزي جو به اهوئي مادو آهي)

مُخْزِى : خوار، خراب ڪرڻ وارو

لَمْ يُظَاهِرُوْا : انهن مدد نه ڪئي

اِنْسَلَخَ : گذري ويو، نڪري ويو

اِسْتَجَارَ : ان امان گهري

مَاْمَنَ : امن جي جاءِ

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : حج اڪبر واري ڏينهن ڪهڙو اعلان ڪيو ويو؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : حرمت (عزت) وارن مهينن گذرڻ کان پوءِ مشرڪن سان ڪهڙي سلوڪ ڪرڻ جو حڪم ڏنو ويو؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : جيڪڏهن مشرڪن مان ڪو بہ پناهہ طلب ڪري تہ ان بابت ڪهڙو حڪم آهي؟

الدَّرسُ الرَّابِعُ (ب)

سُورَةُ التَّوبَةِ

آيتون: ٧ کان ١٦ تائين

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِيْنَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ

الله وٽ ۽ سندس رسول وٽ مشرکن لاء انجام ڪيئن ٿيندو سواء

رَسُولِهٖٓ اِلَّا الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

انهن جي جن سان تعظيم واريءَ مسجد وٽ انجام ڪيو هيوَ

فَمَا اسْتَقَامُوْا لَكُمْ فَاسْتَقِيْمُوْا لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ

پوءِ آهي جيستائين اوهان جي انجام تي بيهڪ ڪن ته اوهين انهن لاءِ بيهڪ
ڏيو. بيشڪ الله پرهيزگارن

الْمُتَّقِيْنَ ۞ كَيْفَ وَاِنْ يَّظْهَرُوْا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوْا

کي دوست رکندو آهي. ڪيئن (سندن انجام رهندو) ۽ جيڪڏهن اوهان تي غالب
ٿين ته اوهان بابت

فِيْكُمْ اِلًّا وَّلَا ذِمَّةً يُرْضُوْنَكُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ وَتَاْبٰى

نڪي مائٽي جوءِ نڪي انجام جو خيال رکن. اوهان کي پنهنجين (منين) زبانن سان
راضي ڪندا آهن ۽ سندين دليون

قُلُوْبُهُمْ وَاَكْثَرُهُمْ فٰسِقُوْنَ ۞ اِشْتَرَوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ

انڪاري آهن، ۽ منجهانئن گهڻا نافرمان آهن. الله جي آيتن کي ٿوري ملهه تي

ثَمَنًا قَلِيْلًا فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِهٖ ؕ اِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوْا

وڪيائون پوءِ (ماڻهن کي) سندن واٽ کان جهليائون. اهي جيڪي ڪندا آهن

يَعْمَلُوْنَ ⑨ لَا يَرْقُبُوْنَ فِىْ مُؤْمِنٍ اِلًّا وَّلَا ذِمَّةً ؕ وَ

سو بڇڙو آهي. ڪنهن مؤمن بابت نڪي مائٽي ۽ نڪي انجام جو خيال رکندا آهن. ۽

اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُوْنَ ⑩ فَاِنْ تَابُوْا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ

اهي ئي حد کان لنگهيل آهن. پوءِ جيڪڏهن (ڪفر کان) توبه ڪن ۽ نماز پڙهن

وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ فِى الدِّيْنِ ؕ وَنُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ

۽ زڪواة ڏين ته اوهان جا دين ۾ ڀائر آهن. ۽ جيڪي ماڻهو ڄاڻندا آهن تن

لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ⑪ وَاِنْ نَّكَثُوْٓا اَيْمَانَهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ

لاءِ نشانيون کولي بيان ڪريون ٿا. ۽ جيڪڏهن پنهنجن انجامن ٻڌڻ کان پوءِ پنهنجا

عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوْا فِىْ دِيْنِكُمْ فَقَاتِلُوْٓا اَئِمَّةَ الْكُفْرِ ۙ

قسم ڀڃن ۽ اوهان جي دين ۾ طعنو هڻن ته ڪفر جي سرڪردن سان جنگ ڪريو

اِنَّهُمْ لَآ اَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُوْنَ ⑫ اَلَا تُقَاتِلُوْنَ

ڇو ته اُنهن جو قسم (اعتبار جوڳو) نه آهي مانَ اهي رڪجي وڃن . اهڙي قوم سان ڇو نه

قَوْمًا نَّكَثُوْٓا اَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوْا بِاِخْرَاجِ الرَّسُوْلِ وَ

ٿا وڙهو جن پنهنجن قسمن کي ڀڳوءِ جي رسول کي ڪڍي ڇڏڻ لاءِ سنبريا ۽

هُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ أَتَخْشَوْنَهُمْ ۚ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ

منڍئون اوهان سان (دشمني) اول ۾ ڪرڻ لڳا؟ ڪائن ڇو ٿا ڊڄو؟جيڪڏهن مؤمن آهيو

تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ

ته الله (هن لاءِ) وڌيڪ حقدار آهي ته ڪائنس ڊڄو. انهن سان وڙهو ته الله اوهان جي هٿان

بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ

کين سزا ڏيندو ۽ کين خوار ڪندو ۽ اوهان کي مٿن سوڀ ڏيندو ۽ مؤمن جي قوم جي سينن کي

قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ۗ وَيَتُوبُ

شفا بخشيندو (ٺاريندو). ۽ سندين دلين جي ڪاوڙ وڃائيندو. ۽ الله جنهن لاءِ

اللَّهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ

گهرندو تنهن تي ٻاجهه سان موٽندو. ۽ الله ڄاڻندڙ حڪمت وارو آهي. ڀائيندا آهيو ڇا

أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ

ته اوهان کي (جهاد جي تڪليف کان) ڇڏيو ويندو ۽ حقيقت ڪري اوهان مان جن جهاد ڪيو

يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ

۽ نڪي الله ۽ نڪي سندس رسول ۽ نڪي مؤمنن ڪانسواءِ (ٻيو) ڪو ڳجهو دوست ورتو

وَلِيجَةً ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

تن کي الله اڃا نه نکيڙيو آهي. ۽ جيڪي ڪندا آهيو تنهن جي الله خبر رکندڙ آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيبُ

لَايَرْقُبُوْنَ: اهي خيال نہ ٿا رکن إِلًّا : مائٽي، انجام ذِمَّةً : معاهدو

نَكَثُوْا : انهن ٽوڙيو يَنْتَهُوْنَ : اهي رڪجن ٿا وَلِيْجَةً : گهاٽو دوست

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : مشرڪن جي ڪهڙين ڳالهين جي ڪري سندن انجام ۽ واعدي تي اعتماد نہ ڪرڻ جو حڪم ڏنو ويو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : مشرڪن جي انجام ٽوڙڻ ۽ اسلام سان دشمني ڪرڻ تي ايمان وارن کي انهن سان ڪهڙي سلوڪ ڪرڻ جو حڪم ڏنو ويو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : ڪهڙين ڳالهين کي آزمائڻ کان سواءِ ايمان وارن جو ڇوٽڪارو ممڪن نہ آهي؟

اَلدَّرْسُ الرَّابِعُ (ج)

سُوْرَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ١٧ کان ٢٤ تائين

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِيْنَ اَنْ يَّعْمُرُوْا مَسٰجِدَ اللّٰهِ شٰهِدِيْنَ

مشرڪن کي الله جي مسجدين جو ... پاڻ تي ڪفر جو اقراري ٿي

عَلٰۤى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ ؕ اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ ۚۖ

آباد ڪرڻ روا نہ آهي، اهي ... اهي آهن جن جا عمل چٽ ٿي ويا،

وَفِي النَّارِ هُمْ خٰلِدُوْنَ ﴿١٧﴾ اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسٰجِدَ اللّٰهِ

۽ اهي باهہ ۾ سدائين رهڻ وارا آهن. الله جي مسجدين کي آباد ڪرڻ رڳو انهيءَ کي

مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى

جڳائيندو آهي جنهن الله ۽ قيامت جي ڏينهن کي مڃيو ۽ نماز پڙهي ۽ زڪواة ڏني

الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰۤى اُولٰٓئِكَ اَنْ يَّكُوْنُوْا

۽ الله کانسواءِ (ٻئي ڪنهن کان) نہ ڏنو، پوءِ اميد آهي تہ اهي هدايت

مِنَ الْمُهْتَدِيْنَ ﴿١٨﴾ اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَآجِّ وَعِمَارَةَ

وارن مان آهن. اوهان حاجين کي پاڻي پيارڻ ۽ تعظيم واري مسجد کي آباد رکڻ ان

الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ

(جي عملن) جهڙو ڪيو آهي ڇا جنهن الله ۽ قيامت جي ڏينهن کي مڃيو

وَجٰهَدَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ لَا يَسْتَوٗنَ عِنْدَ اللّٰهِ ۭ وَاللّٰهُ

۽ الله جي واٽ ۾ جهاد ڪيو، ۽ الله وٽ (هي ۽ اهو) ٻئي برابر نه آهن، ۽ الله

لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٩﴾ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا

ظالم قوم کي هدايت نه ڪندو آهي. جن مڃيو ۽ هجرت ڪئي

وَجٰهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ

۽ الله جي واٽ ۾ پنهنجين مالن ۽ پنهنجين ڄانين سان جهاد ڪيو

اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ ۭ وَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْفَاۗىِٕزُوْنَ ﴿٢٠﴾

سي الله وٽ مرتبي ۾ بلڪل وڏا آهن، ۽ اهي مراد ماڻڻ وارا آهن.

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَّجَنّٰتٍ

انهن کي سندن پالڻهار پاڻ وٽان ٻاجهه ۽ راضپي ۽ انهي باغن جي خوشخبري

لَّهُمْ فِيْهَا نَعِيْمٌ مُّقِيْمٌ ﴿٢١﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۭ اِنَّ اللّٰهَ

ڏئي ٿو جن ۾ انهن لاءِ سدائين نعمتون آهن. منجهس سدائين رهڻ وارا آهن. ڇو ته الله ٽي

عِنْدَهٗٓ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿٢٢﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْٓا

وٽ وڏو اجر آهي. اي مؤمنؤ پنهنجن پيئرن

اٰبَآءَكُمۡ وَاِخۡوَانَكُمۡ اَوۡلِيَآءَ اِنِ اسۡتَحَبُّوا الۡكُفۡرَ

۽ پنهنجن ڀائرن کي دوست نہ وٺو جيڪڏهن (اهي) ڪفر کي

عَلَى الۡاِيۡمَانِ ؕ وَمَنۡ يَّتَوَلَّهُمۡ مِّنۡكُمۡ فَاُولٰٓـئِكَ هُمُ

ايمان کان پيارو رکن (تہ)، ۽ جيڪي اوهان مان انهن سان دوستي ڪندا سي ئي

الظّٰلِمُوۡنَ ﴿۲۳﴾ قُلۡ اِنۡ كَانَ اٰبَآؤُكُمۡ وَاَبۡنَآؤُكُمۡ وَ

ظالم آهن. (اي رسول) چؤ تہ جيڪڏهن اوهان جا پيئر ۽ اوهان جو اولاد ۽

اِخۡوَانُكُمۡ وَاَزۡوَاجُكُمۡ وَعَشِيۡرَتُكُمۡ وَاَمۡوَالُ ۨاقۡتَرَفۡتُمُوۡهَا

اوهان جا ڀائر ۽ اوهان جون زالون ۽ اوهان جا مائٽ ۽ اهي مال جي اوهان ڪمايا آهن

وَتِجَارَةٌ تَخۡشَوۡنَ كَسَادَهَا وَمَسٰكِنُ تَرۡضَوۡنَهَاۤ

۽ واپار جنهن جي بند ٿيڻ کان ڊڄو ٿا ۽ جايون جن کي پسند ڪريو ٿا

اَحَبَّ اِلَيۡكُمۡ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوۡلِهٖ وَجِهَادٍ فِىۡ سَبِيۡلِهٖ

سي اوهان کي الله ۽ سندس رسول ۽ سندس واٽ ۾ جهاد ڪرڻ کان وڌيڪ پيارا آهن

فَتَرَبَّصُوۡا حَتّٰى يَاۡتِىَ اللّٰهُ بِاَمۡرِهٖ ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهۡدِى

تہ (ايسين) ترسو جيسين الله پنهنجو عذاب (حڪم) آڻي، ۽ الله نافرمان قوم کي

الۡقَوۡمَ الۡفٰسِقِيۡنَ ﴿۲۴﴾ ع

(سڌو) رستو نہ ڏيکاريندو آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيبُ

اَنْ يَّعْمُرُوْا : جو اهي آباد ڪن　　سِقَايَةَ الْحَآجِّ : حاجين کي پاڻي پيارڻ

عِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ : مسجد حرام　(تعظيم واري مسجد)　کي آباد ڪرڻ

عَشِيْرَةٌ : خاندان / مٽ مائٽ　　اِقْتَرَفْتُمُوْهَا : جيڪو توهان ڪمايو آهي

كَسَادَ : بند ٿيڻ

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّوَالُ الْاَوَّلُ : مسجدن کي آباد ڪرڻ وارن جون ڪهڙيون صفتون بيان ٿيل آهن؟

اَلسُّوَالُ الثَّانِىْ : الله تعاليٰ وٽ ڪهڙن ماڻهن جو بلند درجو قرار ڏنو ويو آهي؟ ۽ انهن لاءِ ڪهڙن انعامن جو اعلان ڪيو ويو؟

اَلسُّوَالُ الثَّالِثُ : قرآن مجيد دوستي ۽ دلي ڳانڍاپي لاءِ ڪهڙو معيار مقرر ڪيو آهي؟

اَلسُّوَالُ الرَّابِعُ : الله تعاليٰ سندس رسول صلي الله عليه وآله وسلم ۽ جهاد في سبيل الله جي مقابلي ۾ ڪهڙين ڳالهين کي ترجيح ڏيڻ تي تنبيه ڪئي آهي ؟

اَلدَّرْسُ الرَّابِعُ (د)

سُوْرَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ٢٥ کان ٢٩ تائين

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِيْ مَوَاطِنَ كَثِيْرَةٍ ۙ وَّيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ

بيشڪ الله اوهان کي گھڻن هنڌن ۾ سوڀ ڏني ۽ (پڻ جنگ) حُنين جي ڏينهن

اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَّ

جو جڏهن اوهان جي گھڻائي اوهان کي عجب ۾ وڌو ۽ اوهان کان اوهان جي گھڻائي ڪجهه به نه ٽاري سگهي ۽

ضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ

زمين پنهنجي ويڪرائي هوندي (به) اوهان تي سوڙهي ٿي ويئي پوءِ اوهين پٺيرا

مُّدْبِرِيْنَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ عَلٰى رَسُوْلِهٖ

ٿي ڦريو. موٽي الله پنهنجي پار کان آرام (سڪون) پنهنجي رسول تي

وَعَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ وَاَنْزَلَ جُنُوْدًا لَّمْ تَرَوْهَا

۽ مؤمنن تي لاٿو ۽ (ملائڪن جو) لشڪر لاٿائين جن کي نه ٿي ڏٺو

وَعَذَّبَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۗ وَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٢٦﴾

۽ ڪافرن کي سزا ڏنائين ۽ اهائي ڪافرن جي سزا آهي.

ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ط

موٽي ان کان پوءِ اللہ جنهن لاءِ وڻيس تنهن تي ٻاجھہ سان موٽندو،

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۲۷﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّمَا

۽ اللہ بخشڻهار مهربان آهي. اي مؤمنؤ مشرڪ رڳو

الْمُشْرِكُوْنَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ

پليت آهن تنهنڪري هن ورهيہ کان پوءِ تعظيم واريءَ مسجد جي

بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا ۚ وَاِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ

ويجهو نہ وڃن. ۽ جيڪڏهن (اوهين) سڃائي کان ڊڄندا آهيو تہ جيڪڏهن

يُغْنِيْكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖٓ اِنْ شَآءَ ط اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ

اللہ گهريو تہ پنهنجي فضل سان اوهان کي سکيوٽي آسودو ڪندو، ڇو تہ اللہ ڄاڻندڙ

حَكِيْمٌ ﴿۲۸﴾ قَاتِلُوا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ

حڪمت وارو آهي. وڙهو انهن سان جيڪي اللہ ۽ آخرت جي ڏينهن کي نہ ٿا

الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُوْنَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَلَا

مڃن ۽ نہ ٿا حرام ڄاڻن جن کي اللہ ۽ سندس رسول حرام قرار ڏنو آهي ۽ سچو

يَدِيْنُوْنَ دِيْنَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ

دين قبول نہ ٿا ڪن اهي انهن مان آهن جن کي ڪتاب ڏنو ويو

حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَّدٍ وَّهُمْ صٰغِرُوْنَ ﴿٢٩﴾

تہ ايستائين جو اهي آڻ مڃي پنهنجن هٿن سان جزيو ڏين.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

ضَاقَتْ : تنگ ٿي وئي — رَحُبَتْ : ويڪري ٿي وئي

عَيْلَةً : سڃائي — لَايَدِيْنُوْنَ : اهي نہ ٿا قبول ڪن

صٰغِرُوْنَ : ذليل

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : غزوہ حُنين بابت هتي ڇا بيان ٿيو آهي؟ ۽ انهن واقعن مان ڪهڙو سبق ملي ٿو؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : مشرڪن کي مسجد حرام ۾ داخل ٿيڻ کان ڇو روڪيو ويو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : هيٺين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو.

(الف) وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ .

(ب) اِنَّمَا الْمُشْرِكُوْنَ نَجَسٌ .

اَلدَّرْسُ الْخَامِسُ (الف)

سُوْرَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ٣٠ ڪان ٣٧ تائين

وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ عُزَيْرُ ٌۨابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصٰرَى

۽ يهودين چيو تہ عزير الله جو پٽ آهي ۽ نصارن (عيسائين) چيو

الْمَسِيْحُ ابْنُ اللّٰهِ ۭ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ ۚ

تہ عيسيٰ الله جو پٽ آهي، اهو سندن واتن سان آهي،

يُضَاهِـُٔوْنَ قَوْلَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ ۭ قٰتَلَهُمُ

اڳين ڪافرن جي چوڻ جهڙي ريس ڪندا آهن. الله جي

اللّٰهُ ۚ اَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ ۝۳۰ اِتَّخَذُوْٓا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ

مارپوين ڪيڏي جو ڪيڏي ڀُلايا ويندا آهن. (۽) پنهنجن عالمن ۽ پنهنجن فقيرن

اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَالْمَسِيْحَ ابْنَ مَرْيَمَ ۚ وَمَآ

۽ عيسيٰ پٽ مريم جي کي الله کانسواءِ پالڻهارڪري ورتائون، ۽ هڪ

اُمِرُوْٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوْٓا اِلٰهًا وَّاحِدًا ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ سُبْحٰنَهٗ

الله جي عبادت ڪرڻ کان سواءِ کين ٻيو حڪم نہ ڪيو ويو آهي. ان کانسواءِ ڪو عبادت

جو لائق نہ آهي. جيڪي ساڻس شريڪ ڪندا آهن

عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٣١﴾ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّطْفِـُٔوْا نُوْرَ اللّٰهِ

تنهن کان هو پاڪ آهي. (۽) پنهنجن واتن سان الله جي نور کي

بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللّٰهُ اِلَّآ اَنْ يُّتِمَّ نُوْرَهٗ وَلَوْ

وسائڻ گهرندا آهن ۽ الله پنهنجي نور کي پوري ڪرڻ کان سواءِ نہ رهندو جيتوڻيڪ

كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ ﴿٣٢﴾ هُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى

ڪافر ڪاوڙ کڻن. آهو (الله) آهي جنهن پنهنجي رسول کي هدايت ۽ سچي

وَدِيْنِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهٗ عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ وَلَوْ كَرِهَ

دين سان هن لاءِ موڪليو تہ ان کي سڀني دينن تي غالب ڪري جيتوڻيڪ مشرڪ

الْمُشْرِكُوْنَ ﴿٣٣﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ

رنج ٿين. اي ايمان وارو ڪتاب وارن عالمن

الْاَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَاْكُلُوْنَ اَمْوَالَ النَّاسِ

۽ فقيرن مان گهڻا ماڻهن جو مال ٺڳيءَ سان

بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ وَالَّذِيْنَ

کائيندا آهن ۽ الله جي وات کان (ماڻهن کي) جهليندا آهن. ۽ جيڪي

يَكْنِزُوْنَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُوْنَهَا فِيْ

سون ۽ چاندي گڏ ڪندا آهن ۽ اهو الله جي وات ۾

سَبِيۡلِ اللّٰهِ ۙ فَبَشِّرۡهُمۡ بِعَذَابٍ اَلِيۡمٍ ۝٣٤ يَّوۡمَ يُحۡمٰى

نہ خرچيندا آهن تن کي ڏکوئيندڙ عذاب جي خبر ڏي. جنهن ڏينهن (سندن مال)

عَلَيۡهَا فِىۡ نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكۡوٰى بِهَا جِبَاهُهُمۡ وَجُنُوۡبُهُمۡ

دوزخ جي باھ ۾ تپائبو (جڏهن تپندو تہ) پوءِ اُن سان سندين پيشانيون ۽ سندن پاسريون ۽ سندن پٺيون

وَظُهُوۡرُهُمۡ ؕ هٰذَا مَا كَنَزۡتُمۡ لِاَنۡفُسِكُمۡ فَذُوۡقُوۡا

ڏنبيون. (چئبن تہ) هيءُ آهو (خزانو) آهي جيکو پاڻ لاءِ گڏ ڪيو هيوَ (ان جو)

مَا كُنۡتُمۡ تَكۡنِزُوۡنَ ۝٣٥ اِنَّ عِدَّةَ الشُّهُوۡرِ عِنۡدَ اللّٰهِ

مزو چکو. بيشڪ مهينن جو ڳاڻيٽو يقيناً ڪتاب الاهي

اثۡنَا عَشَرَ شَهۡرًا فِىۡ كِتٰبِ اللّٰهِ يَوۡمَ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ

۾ الله وٽ ٻارهن مهينا آهن جنهن ڏينهن کان آسمانن ۽

وَالۡاَرۡضَ مِنۡهَاۤ اَرۡبَعَةٌ حُرُمٌ ؕ ذٰلِكَ الدِّيۡنُ الۡقَيِّمُ ۙ

زمين کي بڻايائين منجهانئس چار (مهينا) تعظير وارا آهن. اهو پڪو دين آهي.

فَلَا تَظۡلِمُوۡا فِيۡهِنَّ اَنۡفُسَكُمۡ وَقَاتِلُوا الۡمُشۡرِكِيۡنَ كَآفَّةً

تنهنڪري اوهين پاڻ کي منجهن نقصان نہ لايو. ۽ سيني مشرڪن سان وڙهو

كَمَا يُقَاتِلُوۡنَكُمۡ كَآفَّةً ؕ وَاعۡلَمُوۡۤا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الۡمُتَّقِيۡنَ ۝٣٦

جهڙيءَ طرح اوهان سان سيئي وڙهن ٿا. ۽ ڄاڻو تہ الله پرهيزگارن سان گڏ آهي.

إِنَّمَا النَّسِيٓءُ زِيَادَةٌ فِى الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ

تعظيم وارن مهينن جو اڳي پوءِ ڪرڻ رڳو ڪفر ۾ واڌارو آهي ان سان ڪافر ڀلايا ويندا آهن

كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَّيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِّيُوَاطِـُٔوا

ان (مهيني) کي هڪ سال حلال ڳڻين ٿا ۽ ٻئي سال ان کي حرام ڀائين ٿا هن لاءِ ته الله جي

عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ زُيِّنَ لَهُمْ

حرام ڪيلن مهينن جي ڳاڻيٽي جي پورائي ڪن پوءِ جن کي الله حرام ڪيو آهي تن
کي حلال ٿا ڪن. انهن لاءِ

سُوٓءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكٰفِرِينَ ﴿٣٧﴾

سندن بڇڙا ڪرتوت سينگاريا ويا. ۽ الله ڪافر قوم کي هدايت نه ڪندو آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيبُ

يُضَاهِـُٔونَ : اهي ريس ڪندا آهن	أَحْبَارَ (و: حِبْرٌ) : عالم
رُهْبَانَ (و: رَاهِبٌ) : فقير	يُحْمٰى : تپايو ويندو
يَكْنِزُونَ : اهي گڏ ڪري رکندا آهن	تُكْوٰى : ڏنبي ويندي
جِبَاهُهُمْ : انهن جون پيشانيون	ظُهُورُ (و: ظَهْرٌ) پٺيون
جُنُوبُ (و: جَنْبٌ) پاسريون	عِدَّةَ الشُّهُورِ : مهينن جو ڳاڻيٽو
اَلنَّسِيٓءُ : (مهينن کي) اڳي پوءِ ڪرڻ	لِيُوَاطِـُٔوا : تان ته اهي پورو ڪن

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : يهودين کنهن کي الله جو پٽ چيو ۽ عيسائين کنهن کي الله جو پٽ چيو ۽ قرآن مجيد ان بابت ڇا چيو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيُ : الله تعالىٰ پنهنجي رسول کي ڪهڙي مقصد جي پوري ڪرڻ جي لاءِ موڪليو؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : احبار ۽ رهبان بابت قرآن مجيد هتي ڇا بيان ڪيو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الرَّابِعُ : جيڪي ماڻهوسون ۽ چاندي جا خزانا گڏ ڪندا آهن ۽ ان خزاني کي الله جي واٽ ۾ خرچ نہ ڪندا آهن. ان بابت قرآن مجيد ڪهڙو ارشاد فرمايو آهي؟

اَلدَّرسُ الخَامِسُ (ب)

سُوۡرَةُ التَّوۡبَةِ

آيتون: ٣٨ کان ٤٢ تائين

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا مَا لَـكُمۡ اِذَا قِيۡلَ لَـكُمُ انۡفِرُوۡا

اي ايمان وارؤ اوهان کي ڇا (ٿيو) آهي جو جڏهن اوهان کي چئبو آهي تہ الله جي

فِىۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ اثَّاقَلۡتُمۡ اِلَى الۡاَرۡضِ‌ؕ اَرَضِيۡتُمۡ بِالۡحَيٰوةِ

واٽ ۾ (جهاد لاءِ) نڪرو تہ زمين ڏانهن ڳرا ٿي ڪرندا آهيو.ڇا آخرت جي بدران دنيا جي

الدُّنۡيَا مِنَ الۡاٰخِرَةِ‌ ۚ فَمَا مَتَاعُ الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا فِى

حياتي سان راضي ٿيا آهيو؟ دنيا جي حياتي جو سامان آخرت (جي مقابلي) ۾

الۡاٰخِرَةِ اِلَّا قَلِيۡلٌ ﴿۳۸﴾ اِلَّا تَنۡفِرُوۡا يُعَذِّبۡكُمۡ عَذَابًا

ٿورڙي کان سواءِ نہ آهي.جيڪڏهن نہ نڪرندؤ تہ اوهان کي ڏکوئيندڙ عذاب

اَلِيۡمًا ۙ وَّيَسۡتَبۡدِلۡ قَوۡمًا غَيۡرَكُمۡ وَلَا تَضُرُّوۡهُ شَيۡـئًا‌ ؕ

جي سزا ڏيندو، ۽ اوهان کانسواءِ ٻي قوم مٽائي آڻيندو ۽ اوهين ڪيس ڪجهہ ضرر نہ رسائيندؤ.

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرٌ ﴿۳۹﴾ اِلَّا تَنۡصُرُوۡهُ فَقَدۡ نَصَرَهُ اللّٰهُ

۽ الله سڀ ڪنهن شيءِ تي وسوارو آهي. جيڪڏهن رسول کي مدد نہ ڏيندو تہ بيشڪ ڪيس الله مدد ڏني آهي

إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ

جنهن مهل ڪافرن (مڪي مان) کيس ڪڍي ڇڏيو ٻن مان هڪڙو پاڻ هو جڏهن اهي غار (ثور) ۾ هئا

إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ۖ فَأَنزَلَ اللَّهُ

تڏهن پنهنجي سنگتي کي چيائين ته الڪو نه ڪر تحقيق الله اسان سان (گڏ) آهي، پوءِ الله مٿس

سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ

پنهنجو آرام (سڪون) لاٿو ۽ کيس اهڙي لشڪر سان مدد ڪيائين جو اوهان کي ڏٺو نه ۽ ڪافرن جي

كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ ۗ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ

ڳالهه کي هيٺ ڪيائين. ۽ الله جي ڳالهه ئي

الْعُلْيَا ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾ انفِرُوا خِفَافًا

(هميشه) مٿانهين آهي. ۽ الله غالب حڪمت وارو آهي. (هرحال جنگ جي) ٿوري سامان

وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِي

۽ گهڻي سامان سوڌا (جهاد لاءِ) نڪرو ۽ پنهنجن مالن ۽ پنهنجن جندن سان الله جي واٽ ۾

سَبِيلِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

جهاد ڪريو. اهو اوهان لاءِ ڀلو آهي جيڪڏهن ڄاڻندا آهيو.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوكَ

جيڪڏهن سامان سولو ۽ سفر هلڪو هجي ها ته ضرور تنهنجي پٺيان لڳن ها

وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ ۚ وَسَيَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ

پر مٿن پنڌ پري ٿيو. ۽ الله جو قسم سگهوئي کڻندا (چوندا ته)

لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ ۚ يُهْلِكُوْنَ اَنْفُسَهُمْ ۚ

جيڪڏهن اسين توفيق ساريون ها ته اوهان سان گڏ نڪرون ها. پاڻ کي (منافقيءَ سببان) هلاڪ ڪن ٿا ۽

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿٤٢﴾ ع

۽ الله ڄاڻي ٿو ته اهي ڪوڙا آهن.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ :

اِثَّاقَلْتُمْ : توهان ڳرا ٿي ڪري پيا اَلسُّفْلٰى : هيٺ

اَلْعُلْيَا : مٿاهون عَرَضًا قَرِيْبًا : حاصل ٿيڻ وارو (آسان) مال

سَفَرًا قَاصِدًا : ملڪو سفر بَعُدَتْ عَلَيْهِمْ : مٿن پري ٿيو

اَلشُّقَّةُ : ڏاڍو ڏکيو رستو

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : جهاد نه ڪرڻ تي ڪهڙي وعيد ٻڌائي وئي آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : ثَانِيَ اثْنَيْنِ مان ڪير مراد آهن ۽ الله تعاليٰ انهن بابت ڇا فرمايو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : هيٺين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو:

(الف) اَرَضِيْتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْاٰخِرَةِ.

(ب) فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا قَلِيْلٌ.

(ج) لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا.

(د) اِنْفِرُوْا خِفَافًا وَّثِقَالًا.

اَلدَّرْسُ الْخَامِسُ (ج)

سُوْرَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ٤٣ کان ٥٩ تائين

عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ ۚ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ

الله توکي معاف کيو. ڇو تو کين موڪل ڏني جيسين تو کي

لَكَ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَتَعْلَمَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٤٣﴾

سچا پڌرا ٿين ها ۽ (تون) ڪوڙن کي ڄاڻين ها.

لَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ

جن الله ۽ قيامت جي ڏينهن کي مڃيو آهي سي پنهنجن مالن

الْاٰخِرِ اَنْ يُّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۗ

۽ پنهنجين جندن سان جهاد ڪرڻ ۾ تو کان موڪل نٿا گهرن.

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالْمُتَّقِيْنَ ﴿٤٤﴾ اِنَّمَا يَسْتَاْذِنُكَ

۽ الله پرهيزگارن کي ڄاڻندڙ آهي. انهن کانسواءِ ٻيو ڪو تو کان

الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ

موڪل نه گهرندو جيڪي الله ۽ قيامت جي ڏينهن کي نه مڃيندا آهن

وَارْتَابَتْ قُلُوْبُهُمْ فَهُمْ فِيْ رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُوْنَ ﴿٤٥﴾

۽ سندين دلين ۾ شڪ پيل آهن پوءِ اهي پنهنجي شڪ ۾ حيران آهن.

وَلَوْ اَرَادُوا الْخُرُوْجَ لَاَعَدُّوْا لَهٗ عُدَّةً وَّلٰكِنْ

۽ جيڪڏهن ٻاهر نڪرڻ گهرن ها ته ان لاءِ تياري جو سامان تيار ڪن ها پر

كَرِهَ اللّٰهُ انْۢبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيْلَ اقْعُدُوْا

الله سندن (جهادتي) وڃڻ پسند نه ڪيو تنهنڪري ڪين توفيق نه ڏنائين ۽ چيو وين ته ويهندڙن

مَعَ الْقٰعِدِيْنَ ﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوْا فِيْكُمْ مَّا زَادُوْكُمْ

سان گڏجي ويهو. جيڪڏهن اوهان ۾ (گڏجي) نڪرن ها ته اوهان ۾ شرارت کانسواءِ

اِلَّا خَبَالًا وَّلَاَاوْضَعُوْا خِلٰلَكُمْ يَبْغُوْنَكُمُ

ٻيو ڪجهه نه وڌائين ها ۽ ضرور اوهان جو بگيڙو گهرندڙ ٿي اوهان جي وچ ۾ فساد وجهڻ لاءِ

الْفِتْنَةَ ۚ وَفِيْكُمْ سَمّٰعُوْنَ لَهُمْ ؕ وَاللّٰهُ

ڊوڙن ها. ۽ اوهان ۾ انهن جا (ڪي) جاسوس آهن. ۽ الله

عَلِيْمٌ بِالظّٰلِمِيْنَ ﴿٤٧﴾ لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ

ظالمن کي ڄاڻندڙ آهي. اهي اڳ بيشڪ فساد جي فڪر ۾ هئا

قَبْلُ وَقَلَّبُوْا لَكَ الْاُمُوْرَ حَتّٰى جَآءَ الْحَقُّ

۽ تو لاءِ بڇڙيون صلاحون ڪندا رهيا ايستائين جو مدد (حق) آئي

وَظَهَرَ اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كٰرِهُوْنَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْهُمْ

۽ الله جو حڪم غالب ٿيو جيتوڻيڪ اهي ناراض هئا. ۽ منجهانئن

مَّنْ يَّقُوْلُ ائْذَنْ لِّيْ وَلَا تَفْتِنِّيْ ؕ اَلَا فِي

ڪو اهي جو چوي ٿو ته مون کي موڪل ڏي ۽ مون کي فتني ۾ نه وجهه، خبردار (اهي پاڻ)

الْفِتْنَةِ سَقَطُوْا ؕ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيْطَةٌ ۢ

فتني ۾ پيل آهن. ۽ بيشڪ دوزخ ڪافرن کي گهيرو ڪندڙ

بِالْكٰفِرِيْنَ ﴿٤٩﴾ اِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۚ

آهي. (اي رسول) جيڪڏهن توکي ڪو سهڻو پهچندو آهي ته کين ڏکيو لڳندو آهي.

وَاِنْ تُصِبْكَ مُصِيْبَةٌ يَّقُوْلُوْا قَدْ اَخَذْنَآ اَمْرَنَا

۽ جيڪڏهن ڪو توکي اهنج پهچندو آهي ته چوندا آهن ته بيشڪ پنهنجو ڪم اڳيئي سنڀالي

مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَّهُمْ فَرِحُوْنَ ﴿٥٠﴾ قُلْ لَّنْ

ورتو اٿئون ۽ اهي سرها ٿي ڦرندا آهن. (اي رسول) چؤ ته جيڪي

يُّصِيْبَنَآ اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا ۚ هُوَ مَوْلٰىنَا ۚ

الله اسان لاءِ لکيو آهي تنهن کانسواءِ ٻيو ڪي اسان کي ڪڏهن نه پهچندو، اهو اسان جو سنڀاليندڙ آهي.

وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ

۽ مؤمنن کي رڳو الله تي ڀروسو ڪرڻ جڳائي. (اي رسول) منافقن کي چؤ ته

تَرَبَّصُوْنَ بِنَآ اِلَّآ اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ ؕ وَ

اوهين اسان لاءِ ٻن چڱاين مان هڪڙي ڪانسواءِ انتظار نہ ڪيندا آهيو. ۽

نَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُّصِيْبَكُمُ اللّٰهُ

اسين (بہ) اوهان لاءِ انتظار ڪيندا آهيون تہ الله پاڻ وٽان

بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهٖٓ اَوْ بِاَيْدِيْنَا ۖ فَتَرَبَّصُوْٓا

يا اسان جي هٿان اوهان کي سزا پهچائي، پوءِ اوهين انتظار ڪيو

اِنَّا مَعَكُمْ مُّتَرَبِّصُوْنَ ﴿۵۲﴾ قُلْ اَنْفِقُوْا طَوْعًا

اسين (بہ) اوهان سان گڏ منتظر آهيون. چؤ (اي منافقو) سرهائي توڙي ارها ئي

اَوْ كَرْهًا لَّنْ يُّتَقَبَّلَ مِنْكُمْ ؕ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ

خرچ ڪريو تہ اوهان کان ڪڏهن قبول نہ ڪبو، ڇو تہ اوهين

قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۵۳﴾ وَمَا مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ

بي دين ٽولي آهيو. ۽ ڪائڻ سندن خرچ جو قبول ڪرڻ هن

مِنْهُمْ نَفَقٰتُهُمْ اِلَّآ اَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَ

ڪانسواءِ نہ جهليو ويو تہ اهي الله ۽ سندس رسول جا

بِرَسُوْلِهٖ وَلَا يَاْتُوْنَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى

منڪر آهن ۽ نڪي آرس ڪرڻ کان سواءِ نماز پڙهندا آهن

وَلَا يُنْفِقُوْنَ اِلَّا وَهُمْ كٰرِهُوْنَ ﴿۵۴﴾ فَلَا تُعْجِبْكَ

۽ نڪي (الله جي واٽ ۾) رنج ڪانسواءِ خرچيندا آهن. پوءِ توکي نڪي سندن مال

اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ ؕ اِنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ

۽ نڪي سندن اولاد عجب ۾ وجهي. الله رڳو گهرندو آهي

لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ

ته دنيا جي حياتي ۾ انهن سان کين عذاب ڪري ۽ سندن ساهه

اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿۵۵﴾ وَيَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ

ڪفر جي ئي حالت ۾ نڪرن. ۽ الله جو قسم کڻندا آهن

اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ ؕ وَمَا هُمْ مِّنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ

ته اهي اوهان منجهان آهن، ۽ (حقيقت ڪري) اهي اوهان منجهان نه آهن پر اهي ڊڄڻي

يَّفْرَقُوْنَ ﴿۵۶﴾ لَوْ يَجِدُوْنَ مَلْجَاً اَوْ مَغٰرٰتٍ

قوم آهي. جي ڪا پناهه جي جاءِ يا ڪي چرون يا ڪو گهڙڻ جو

اَوْ مُدَّخَلًا لَّوَلَّوْا اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُوْنَ ﴿۵۷﴾ وَ

هنڌ لهن ها ته ان ڏانهن اهي ڊوڙندا ئي ڦرن ها. ۽

مِنْهُمْ مَّنْ يَّلْمِزُكَ فِى الصَّدَقٰتِ ۚ فَاِنْ اُعْطُوْا

منجهانئن ڪي اهڙا آهن جي صدقن (جي ورهائڻ) ۾ طعنو هڻندا آهن، پوءِ

مِنۡهَا رَضُوۡا وَاِنۡ لَّمۡ يُعۡطَوۡا مِنۡهَاۤ اِذَا هُمۡ

جيڪڏهن منجهانئس ڏجين ته سرها ٿيندا آهن ۽ جيڪڏهن منجهانئس نه ڏجين ته انهيءَ ئي مهل

يَسۡخَطُوۡنَ ۝٥٨ وَلَوۡ اَنَّهُمۡ رَضُوۡا مَاۤ اٰتٰهُمُ اللّٰهُ

ڪاوڙبا آهن. ۽ الله ۽ سندس رسول جيڪي ڪين ڏنو آهي تنهن تي

وَرَسُوۡلُهٗ ۙ وَقَالُوۡا حَسۡبُنَا اللّٰهُ سَيُؤۡتِيۡنَا اللّٰهُ

جيڪڏهن راضي ٿين ها ۽ چون ها ته اسان کي الله ڪافي آهي اسان کي الله پنهنجي

مِنۡ فَضۡلِهٖ وَرَسُوۡلُهٗۤ ۙ اِنَّاۤ اِلَى اللّٰهِ رٰغِبُوۡنَ ۝٥٩

فضل سان ڏيندو ۽ سندس رسول به (ڏيندو) اسين الله ڏانهن اميد وار آهيون (ته انهن لاءِ ڀلو هجي ها).

اَلۡكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيۡبُ

يَتَرَدَّدُوۡنَ : حيران آهن

اِنۡبِعَاثَ : اٿڻ

ثَبَّطَ : ان سست ڪري ڇڏيو - ان روڪيو.

خَبَالًا : خرابي

وَلَاۡ اَوۡضَعُوۡا : ۽ اهي ضرور ڀڄ ڊڪ ڪن ها

خِلٰلَ : اندر - وچ

كُسَالٰى : آرس سان

تَزۡهَقَ : نڪري ٿي

مَغٰرٰتٍ : غارون - چرون

مُدَّخَلًا : گهڙڻ جو هنڌ

يَجۡمَحُوۡنَ : ڇنائي ڀڄن ها

يَلۡمِزُ : اهو طعنو ٿو ڏئي

يَسۡخَطُوۡنَ : اهي ڪاوڙجن ٿا

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : جهاد کان نتائڄ وارن بابت قرآن ھتي ڇا بيان ڪيو آھي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : ڪافر مسلمانن جي لاءِ ڪھڙي شيءِ جي سڌ رکندا آھن ۽ ان تي قرآن جو تبصرو ڪھڙو آھي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : منافقن جا نفقات (مال خرچ ڪرڻ) ڇو قبول نہ ٿا ڪيا وڃن؟

اَلسُّؤَالُ الرَّابِعُ : منافقن جي مال، اولاد ۽ انھن جي قسمن کڻڻ تي قرآن ڇا فرمايو آھي؟

اَلدَّرْسُ الْخَامِسُ (د)

سُوْرَةُ التَّوْبَةِ

آيتون ٦٠ کان ٦٦ تائين

اِنَّمَا الصَّدَقٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَالْمَسٰكِيْنِ وَالْعٰمِلِيْنَ

صدقا رڳو فقيرن ۽ مسڪينن ۽ انهن جي اُڳاڙي ڪندڙن

عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوْبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغٰرِمِيْنَ

۽ جن جون دليون (اسلام ڏانهن) ميلاپ ڪرايل آهن (تن لاءِ) ۽ ٻانهن جي آجي ڪرڻ ۽ قرضين

وَفِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيْلِ فَرِيْضَةً مِّنَ اللّٰهِ

۽ الله جي واٽ ۾ (جهاد ڪرڻ) ۽ مسافرن لاءِ آهن. (اهو) الله (جي پار) کان حڪم ٺهيل

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٦٠﴾ وَمِنْهُمُ الَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ

آهي ۽ الله ڄاڻندڙ حڪمت وارو آهي. ۽ منجهانئن ڪي اهڙا آهن جي رسول کي ايذائيندا

النَّبِيَّ وَيَقُوْلُوْنَ هُوَ اُذُنٌ ؕ قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ

آهن ۽ چوندا آهن ته هو ڪنائو آهي، چؤ ته اوهان لاءِ ڀلائيءَ جو ٻڌندڙ آهي

يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِيْنَ وَرَحْمَةٌ

الله کي مڃيندو آهي ۽ مؤمنن (جي صلاح) کي (به) مڃيندو آهي ۽ اوهان مان

لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ ؕ وَالَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ رَسُوْلَ

ايمان وارن لاءِ ٻاجهارو آهي، ۽ جيڪي الله جي رسول کي ايذائيندا آهن

اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٦١﴾ يَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَكُمْ

تن لاءِ ڏکوئيندڙ عذاب آهي. اوهان لاءِ الله جو قسم کڻندا آهن

لِيُرْضُوْكُمْ ۚ وَاللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗۤ اَحَقُّ اَنْ يُّرْضُوْهُ

ته اوهان کي راضي ڪن، ۽ جيڪڏهن مؤمن آهن ته الله ۽ سندس رسول وڌيڪ حقدار

اِنْ كَانُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴿٦٢﴾ اَلَمْ يَعْلَمُوْۤا اَنَّهٗ مَنْ

آهي جو اُن کي راضي ڪن. نه ڄاڻندا آهن ڇا ته جيڪو الله ۽ سندس رسول

يُّحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَاَنَّ لَهٗ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا

جي مخالفت ڪندو تنهن لاءِ بيشڪ دوزخ جي باهه آهي؟ منجهس سدائين رهڻ وارو

فِيْهَا ؕ ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيْمُ ﴿٦٣﴾ يَحْذَرُ الْمُنٰفِقُوْنَ

آهي، اهاوڏي خواري آهي. منافق مسلمانن تي

اَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُوْرَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِيْ قُلُوْبِهِمْ ؕ

ڪنهن سورت جي لهڻ کان ڊڄن ٿا ته جيڪي سندين دلين ۾ آهي سو متان مسلمانن کي ڄاڻائي.

قُلِ اسْتَهْزِءُوْا ۚ اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَّا تَحْذَرُوْنَ ﴿٦٤﴾

(اي رسول کين) چئو ته اوهين پيا ٺٺوليون ڪريو، جو ته جنهن کان ڊڄندا آهيو سو الله پڌرو ڪندڙ آهي.

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ لَيَقُوْلُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوْضُ وَ

۽ (اي رسول) جيڪڏهن ڪانئن پڇين ته ضرور چوندا ته بيشڪ ڪل ۽ راند

نَلْعَبُ ؕ قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيٰتِهٖ وَرَسُوْلِهٖ كُنْتُمْ

ٿي ڪئي سون. (ڪين) چؤ ته الله ۽ سندس آيتن ۽ سندس رسول سان مسخري

تَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوْا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ

ڪيو ٿي ڇا؟ بهانو نه ڪريو بيشڪ ايمان ڪانپوء ڪفر

اِيْمَانِكُمْ ؕ اِنْ نَّعْفُ عَنْ طَآئِفَةٍ مِّنْكُمْ نُعَذِّبْ

ڪيو اٿو. جيڪڏهن اوهان مان هڪ ٽولي کي معاف ڪنداسون ته ٻيء ٽولي کي

طَآئِفَةً بِاَنَّهُمْ كَانُوْا مُجْرِمِيْنَ ﴿٦٦﴾

هن سببان سزا ڏينداسون جو اهي ڏوهي هئا.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

يَحْذَرُ : اهو ڊڄي ٿو نَخُوْضُ : اسين بحث پيا ڪريون

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : آيت نمبر ٦٠ جي روشنيء ۾ زڪوات جون مدون (مصارف) بيان ڪريو.

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : منافق حضور اڪرم صلي الله عليه وآله وسلم کي ڪهڙين ڳالهين سان تڪليف پهچائيندا هئا ۽ پوء اهي ڪهڙي خوف ۾ ڦاٿل رهندا هئا؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : منافقن پنهنجي ان ٽولي تي ڪهڙو عذر بيان ڪندا هئا؟

الدَّرسُ السَّادِسُ (الف)

سُوْرَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ٦٧ کان ٧٢ تائين

اَلْمُنٰفِقُوْنَ وَالْمُنٰفِقٰتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ

منافق مرد ۽ منافق عورتون هڪبئي جهڙا آهن.

يَاْمُرُوْنَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوْفِ

(اهي) بڇڙن ڪمن جو حڪم ڪندا آهن ۽ چڱن ڪمن کان جهليندا آهن

وَيَقْبِضُوْنَ اَيْدِيَهُمْ ؕ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ ؕ

۽ پنهنجا هٿ (خيرات ڏيڻ کان) بند ڪندا آهن. الله کي وساريائون تنهنڪري الله (به) کين وساريو.

اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللّٰهُ

بيشڪ منافق بي دين آهن. الله منافق مردن

الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ

۽ منافق عورتن ۽ ڪافرن کي دوزخ جي باھ جو انجام ڏنو آهي.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ هِيَ حَسْبُهُمْ ۚ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ ۚ

منجهس سدائين رهڻ وارا آهن. اها انهن لاءِ ڪافي آهي. ۽ الله مٿن لعنت ڪئي آهي

وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٦٨﴾ كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

۽ انهيءَ لاءِ هميشه جو عذاب آهي. اوهين (بہ) اهڙا ٿيا آهيو جيڪي اوهان کان اڳ هئا.

كَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَّاَكْثَرَ اَمْوَالًا وَّاَوْلَادًا

(اهي) اوهان کان سگهہ ۽ مال ۽ اولاد ۾ گهڻو وڌيڪ هئا.

فَاسْتَمْتَعُوْا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ

پوءِ پنهنجي نصيب آهر فائدو ورتائون پوءِ اوهان بہ پنهنجي نصيب آهر فائدو ورتو

كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ

جهڙيءَ طرح اوهان کان اڳين پنهنجي نصيب آهر فائدو ورتو

وَخُضْتُمْ كَالَّذِيْ خَاضُوْا ۭ اُولٰۗىِٕكَ حَبِطَتْ

۽ (اوهين بہ) انهن وانگر اجاين بحثن ۾ پئجي ويا آهيو جيئن اهي اجاين بحثن ۾ پيا. انهن جي

اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ

ڪمائي دنيا ۽ آخرت ۾ ناس ٿي ۽ اهي ئي

الْخٰسِرُوْنَ ﴿٦٩﴾ اَلَمْ يَاْتِهِمْ نَبَاُ الَّذِيْنَ مِنْ

ڇيهي وارا آهن. ڪانئن اڳين جي خبر نہ پهتي اٿن

قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوْحٍ وَّعَادٍ وَّثَمُوْدَ ۙ وَقَوْمِ اِبْرٰهِيْمَ

ڇا جي نوح ۽ عاد ۽ ثمود جي قوم ۽ ابراهيم جي قوم

وَاَصْحٰبِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكٰتِ ؕ اَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ

۽ مدين وارا ۽ اونڌن ٿيل ڳوٺن وارا هئا؟ جو انهن ڏانهن سندن رسول

بِالْبَيِّنٰتِ ۚ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ

پڌرن معجزن سان آيا (تہ نہ مڃيائون) پوءِ الله جو شان نہ هو جو مٿن ظلم ڪري پر

كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿۷۰﴾ وَالْمُؤْمِنُوْنَ

پاڻ تي ظلم ڪيائون ٿي. ۽ مومن مرد

وَالْمُؤْمِنٰتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۘ يَاْمُرُوْنَ

۽ مؤمن عورتون (پاڻ ۾) هڪٻئي جا مددگار آهن، چڱن ڪمن جو

بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيْمُوْنَ

حڪم ڪندا آهن ۽ خراب ڪمن کان جهليندا آهن ۽ نماز کي

الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَيُطِيْعُوْنَ اللّٰهَ

قائم ڪندا آهن ۽ زڪوات ڏيندا آهن ۽ الله ۽ سندس

وَرَسُوْلَهٗ ؕ اُولٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

رسول جي فرمانبرداري ڪندا آهن. انهن تي الله سگهوئي ٻاجهہ ڪندو، تحقيق الله

عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۷۱﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ

غالب حڪمت وارو آهي. الله مؤمن مردن ۽ مؤمن عورتن

وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ

سان بهشت جو انجام ڪيو آهي جنهن جي هيٺان نهرون وهن ٿيون

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِیْ جَنّٰتِ

منجهس سدائين رهڻ وارا آهن ۽ (پڻ) هميشه رهڻ وارن باغن ۾

عَدْنٍ ؕ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللّٰهِ اَكْبَرُ ؕ ذٰلِكَ

چڱين جاين جو (انجام اٿن) ۽ الله جو راضپو (سڀ کان) وڏو آهي ، اهائي

هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۷۲﴾

وڏي مراد ماڻڻ آهي.

☼

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

حَسْبُ : ڪافي — اِسْتَمْتَعُوْا : انهن مزا ماڻيا - فائدو ورتو

خَلَاقِ : حصو — اَلْمُؤْتَفِكٰتِ : اونڌا ٿيل ڳوٺ

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : هن سبق ۾ منافقن جي ڪهڙي طرز عمل کي چٽو ڪيو ويو آهي ۽ الله پاڪ انهن کي ڪهڙي وعيد ٻڌائي آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِىْ : قرآن انهن کي خبردار ڪرڻ لاءِ ڪهڙين قومن جي بري انجام جو ذڪر ڪيو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : هن سبق ۾ مومن جي ڪهڙي طرز عمل جو ذڪر ڪيو ويو آهي ۽ الله پاڪ انهن کي ڪهڙي خوشخبري ٻڌائي آهي؟

اَلدَّرْسُ السَّادِسُ (ب)

سُوْرَةُ التَّوْبَةِ

آيتون : ٧٣ کان ٨٠ تائين

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ

اي نبي کافرن ۽ منافقن سان جهاد کر

وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ؕ وَمَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ؕ وَبِئْسَ

۽ مٿن سختي ڪر، ۽ سندن جاء دوزخ آهي، ۽ اها جاء

الْمَصِيْرُ ﴿٧٣﴾ يَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوْا ؕ وَلَقَدْ

بيڇڙي آهي. الله جو قسم کڻندا آهن تہ (پاڻ) نہ چيو اٿن، ۽ بيشڪ

قَالُوْا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوْا بَعْدَ اِسْلَامِهِمْ

ڪفر جو ڪلمو چيو اٿن ۽ پنهنجي اسلام (آڻڻ) کان پوءِ ڪفر ڪيائون

وَهَمُّوْا بِمَا لَمْ يَنَالُوْا ۚ وَمَا نَقَمُوْٓا اِلَّآ اَنْ

۽ جنهن کي پهچي نہ سگهيا تنهن لاءِ زور لاتائون، ۽ اهو انهن رڳو هن ڳالهہ جو بدلو ڏنو

اَغْنٰىهُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ مِنْ فَضْلِهٖ ۚ فَاِنْ

جو الله پنهنجي فضل سان ۽ سندس رسول کين شاهوڪار ڪيو، پوءِ جيڪڏهن

يَّتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَإِن يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ

تو بہ کن تہ انهن لاءِ ڀلي آهي. ۽ جيڪڏهن ڦرندا تہ الله دنيا

عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ

۽ آخرت ۾ کين ڏکوئيندڙ عذاب سان سزا ڏيندو. ۽ زمين (ملک)

فِي الْأَرْضِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾ وَمِنْهُم

۾ انهن لاءِ نکو سنڀاليندڙ ۽ نکو مددگار آهي. ۽ منجهانئن

مَّنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِنْ آتَانَا مِن فَضْلِهِ

کي آهن جن الله سان انجام ڪيو آهي تہ جيڪڏهن پنهنجي فضل سان اسان کي ڏنائين

لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا

تہ ضرور خيرات ڏينداسون ۽ ڀلارن مان ٿينداسون. پوءِ جنهن مهل

آتَاهُم مِّن فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوا وَّهُم

پنهنجي فضل سان کين مال ڏنائين تہ ان جي کنجوسائي ڪيائون ۽ آهي منهن موڙيندڙ

مُّعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ

ٿي ڦريا. پوءِ الله سندين دلين ۾ کين سندن ملڻ جي ڏينهن تائين

إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ

انهيءَ سببان منافقي لاڳو ڪري (وجهي) ڇڏي جو الله سان اهو انجام نہ پاريائون
جيڪو ساڻس ڪيائون

وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ

۽ انهي سببان جو ڪوڙ ڳالهائيندا رهيا. نہ ڄاڻندا آهن ڇا تہ الله

يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰىهُمْ وَأَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ

سندن ڳجها (سخن) ۽ سندن ڳجهيون صلاحون ڄاڻندو آهي ۽ تحقيق الله وڏو ڳجه

الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾ اَلَّذِيْنَ يَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِيْنَ

ڄاڻندڙ آهي. اهي اهڙا آهن جو صدقي ڏيندڙن

مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ فِى الصَّدَقٰتِ وَالَّذِيْنَ لَا

مؤمنن جي صدقي ڏيڻ ۾ طعنا هڻندا آهن ۽ انهن کي (بہ طعنا هڻندا آهن) جيڪي (مزدوري ڪرڻ جي)

يَجِدُوْنَ اِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُوْنَ مِنْهُمْ ؕ

اوڪائي ڪانسواء ڪجهہ نہ لهندا آهن ۽ انهن سان مسخريون ڪندا آهن.

سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ ۫ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٧٩﴾

الله (بہ) سندين مسخرين جو ڪين بدلو ڏيندو، ۽ انهن لاء ڏکوئيندڙ عذاب آهي.

اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ ؕ اِنْ

انهن لاء بخشش گهرين يا انهن لاء بخشش نہ گهرين، جيڪڏهن

تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِيْنَ مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ

انهن لاء ستر ڀيرا بخشش گهرين تہ بہ الله انهن کي ڪڏهن نہ

لَهُمْ ۭ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ۭ وَاللّٰهُ

بخشيندو، اهو هن سببان آهي جو اُنهن الله ۽ سندس رسول کي نہ مڃيو. ۽ الله

لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۸۰﴾ ع

نافرمان قوم کي هدايت نہ ڪندو آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

اُغْلُظْ : تون سختي ڪر اَخْلَفُوْا : انهن خلاف ورزي ڪئي

اَلْمُطَّوِّعِيْنَ : رضا خوشي سان خيرات ڏيڻ وارا

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : الله پاڪ ڪافرن ۽ منافقن جي خلاف جهاد ۽ انهن تي سختي ڪرڻ جو حڪم ڇو ڏنو؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : منافقن لاءِ نبي صلي الله عليه وآله وسلم جي استغفار تي الله تعاليٰ ڇا ارشاد فرمايو؟

الدَّرسُ السَّادِسُ (ج)

سُورَةُ التَّوبَةِ

آيتون: ٨١ کان ٨٩ تائين

فَرِحَ الْمُخَلَّفُوْنَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلٰفَ رَسُوْلِ اللّٰهِ

الله جي رسول جي (جهادتي) وڃڻ کانپوءِ پٺ تي رهندڙ پنهنجي (رهجي) ويهڻ تي خوش ٿيا

وَكَرِهُوْٓا اَنْ يُّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ

۽ پنهنجن مالن ۽ پنهنجن جندن سان الله جي واٽ ۾ جهاد

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَقَالُوْا لَا تَنْفِرُوْا فِي الْحَرِّ ؕ

ڪرڻ ناپسند ڪيائون ۽ (پاڻ ۾) چيائون ته گرميءَ ۾ (جهاد لاءِ) نه نڪرو.

قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرًّا ؕ لَوْ كَانُوْا

(اي رسول ڪين) چئو ته دوزخ جي باهه وڌيڪ گرم آهي. ڪاش (جيڪڏهن اها ڳالهه)

يَفْقَهُوْنَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوْا قَلِيْلًا وَّلْيَبْكُوْا كَثِيْرًا ۚ

سمجهن ها. پوءِ ٿورو کلڻ گهرجين ۽ گهڻو روئڻ گهرجين.

جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿٨٢﴾ فَاِنْ رَّجَعَكَ

انهن (اعمالن) جي بدلي ۾ جو جيڪي ڪندا آهن. پوءِ جيڪڏهن

اللّٰهُ اِلٰى طَآىِٕفَةٍ مِّنْهُمْ فَاسْتَاْذَنُوْكَ لِلْخُرُوْجِ

الله توکي منجهانئن کنهن ٽوليءَ ڏانهن موٽائي ٿي ۽ نڪرڻ لاءِ توکان ۽ موڪلائيندا

فَقُلْ لَّنْ تَخْرُجُوْا مَعِیَ اَبَدًا وَّلَنْ تُقَاتِلُوْا مَعِیَ

پوءِ چؤ ته مون سان ڪڏهن نه نڪرندؤ ۽ مون سان گڏجي ڪنهن دشمن سان ڪڏهن نه

عَدُوًّا ؕ اِنَّكُمْ رَضِیْتُمْ بِالْقُعُوْدِ اَوَّلَ مَرَّةٍ

وڙهندؤ. بيشڪ اوهين پهريون ڀيرو ويهڻ سان راضي ٿيو

فَاقْعُدُوْا مَعَ الْخٰلِفِیْنَ ﴿۸۳﴾ وَلَا تُصَلِّ عَلٰۤى اَحَدٍ

تنهنڪري (هاڻي به) پوئتي ويهندڙن سان گڏجي ويهو. ۽ منجهانئن جيڪو مري تنهن تي

مِّنْهُمْ مَّاتَ اَبَدًا وَّلَا تَقُمْ عَلٰى قَبْرِهٖ ؕ اِنَّهُمْ

بلڪل (جنازي جي) نماز نه پڙهه ۽ نڪي سندس قبر تي بيهه. بيشڪ انهن

كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَمَاتُوْا وَهُمْ

الله ۽ سندس رسول کي نه مڃيو ۽ اهي

فٰسِقُوْنَ ﴿۸۴﴾ وَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْ ؕ

نافرمان ٿي مئا. ۽ تون سندن مال ۽ سندن اولاد تي عجب نه ڪر.

اِنَّمَا یُرِیْدُ اللّٰهُ اَنْ یُّعَذِّبَهُمْ بِهَا فِی الدُّنْیَا وَ

الله گهرندو آهي ته ان جي سببان دنيا ۾ ئي کين عذاب ڪري ۽

تَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿۸۵﴾ وَاِذَآ اُنْزِلَتْ

سندن ساهه ڪفر جي ئي حالت ۾ نڪرن. ۽ جيڪڏهن ڪا سورت

سُوْرَةٌ اَنْ اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوْا مَعَ رَسُوْلِهِ

(هن لاءِ) نازل ڪئي ويندي آهي تہ الله کي مڃيو ۽ سندس رسول سان گڏجي جهاد ڪريو

اسْتَاْذَنَكَ اُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوْا ذَرْنَا

تہ منجهانئن آسودا توکان موڪلائيندا آهن ۽ چوندا آهن تہ اسان کي ڇڏ

نَكُنْ مَّعَ الْقٰعِدِيْنَ ﴿۸۶﴾ رَضُوْا بِاَنْ يَّكُوْنُوْا مَعَ

تہ ويٺلن سان گڏ رهون. ويٺلن عورتن سان گڏ هجڻ ۾ راضي ٿيا

الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُوْنَ ﴿۸۷﴾

۽ سندين دلين تي مُهر هڻي وئي پوءِ اهي نہ سمجهندا آهن

لٰكِنِ الرَّسُوْلُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ جٰهَدُوْا

پر رسول ۽ جن ساڻس ايمان آندو تن پنهنجن مالن ۽ پنهنجين

بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ؕ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْخَيْرٰتُ ز

جندن سان جهاد ڪيو، ۽ اهي اهي آهن جن لاءِ چڱايون آهن.

وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۸۸﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ

۽ اهي ئي ڪامياب آهن. انهن لاءِ الله

جَنّٰتٍ تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِیْنَ

اهڙا باغ تيار ڪيا آهن جن جي هيٺان نهرون وهن ٿيون منجهس سدائين

فِیْهَا ؕ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِیْمُ ﴿۸۹﴾

رهڻ وارا آهن، اها وڏي مراد ماڻڻ آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

فَلْيَضْحَكُوْا : پوءِ اهي کلي وٺن وَلْيَبْكُوْا : ۽ اهي روئن

اُولُوا الطَّوْلِ : طاقت وارا - مال دار - اسان کي ڇڏ

اَلْخَوَالِفِ : پوئتي رهڻ واريون عورتون.

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : جهاد ۾ پوئتي رهجي وڃڻ وارن (منافقن) بابت قرآن ڇا چيو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : جان ۽ مال سان جهاد ڪرڻ وارن بابت قرآن ڪهڙي خوشخبري ڏني ٿو؟

اَلدَّرْسُ السَّادِسُ (د)

سُوْرَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ٩٠ کان ٩٩ تائين

وَجَآءَ الْمُعَذِّرُوْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ

۽ بدوين مان بهاني کرڻ وارا آيا تہ کين موکل ڏني وڃي

لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِيْنَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَ رَسُوْلَهٗ ط

۽ جن الله ۽ سندس رسول کي کوڙو ڄاتو سي ويهي رهيا.

سَيُصِيْبُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٩٠﴾

منجهانئن ڪافرن کي ڏکوئيندڙ عذاب سکهوئي پهچندو.

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَآءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى

نڪي عاجزن تي ۽ نڪي بيمارن تي ۽ نڪي

الَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ مَا يُنْفِقُوْنَ حَرَجٌ اِذَا

اهي جو جيڪي خرچين سو نہ ٿا لهن (سي جيڪڏهن جهاد ۾ شريڪ ٿيڻ کان رهجي وڃن تہ) تن تي ڪو گناہ آهي جڏهن تہ

نَصَحُوْا لِلّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ط مَا عَلَى الْمُحْسِنِيْنَ

الله ۽ سندس رسول جا خيرخواہ هجن. ڀلارن تي ڪو

مِنْ سَبِيْلٍ ۭ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٩١﴾ وَّلَا عَلَى

ڏوراپو نہ آهي، ۽ الله بخشڻهار مهربان آهي. ۽ نڪي

الَّذِيْنَ اِذَا مَآ اَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَآ

انهن تي (ڪو گناهہ آهي) جي جڏهن تو وٽ اچن تہ ڪين وهٽ (سواري) تي چاڙهين (۽ تون) چوين تہ

اَجِدُ مَآ اَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ ۠ تَوَلَّوْا وَّاَعْيُنُهُمْ

(ڪا سواري) نہ ٿو لهان جنهن تي اوهان کي چاڙهيان، تڏهن اهي موٽن ۽ هن ڏک

تَفِيْضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا اَلَّا يَجِدُوْا مَا

کان سندن اکيون ڳوڙها هاريندڙ هجن تہ جيڪي (الله جي واٽ ۾) خرچين

يُنْفِقُوْنَ ﴿٩٢﴾ اِنَّمَا السَّبِيْلُ عَلَى الَّذِيْنَ

سو نہ ٿا لهن. ڏوراپي جي واٽ انهن ڪانسواءِ ٻين تي

يَسْتَاْذِنُوْنَكَ وَهُمْ اَغْنِيَاۗءُ ۚ رَضُوْا بِاَنْ يَّكُوْنُوْا

نہ آهي جن توکان موڪلايو ۽ اهي شاهوڪار هئا. رهيلن عورتن سان گڏ هجڻ

مَعَ الْخَوَالِفِ ۙ وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلٰي قُلُوْبِهِمْ فَهُمْ لَا

۾ راضي ٿيا ۽ الله سندين دلين تي مهر هڻي پوءِ اهي

يَعْلَمُوْنَ ﴿٩٣﴾ يَعْتَذِرُوْنَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ

نہ ڄاڻندا آهن . جڏهن (اوهين) انهن ڏانهن موٽندؤ (تڏهن) اوهان وٽ بهانو

إِلَيْهِمْ ۚ قُلْ لَّا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُّؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ

ڪندا، (انهن) کي چؤ ته بهانو نه ڪريو اوهان (جي ڳالهه) کي ڪڏهن نه مڃينداسون بيشڪ

نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ ۚ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ

اوهان جي حال ڪان الله اسان کي خبر ڏني آهي ۽ الله ۽ سندس رسول

وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ

اوهان جو عمل سگهوئي ڏسندا وري ڳجهه ۽ ظاهر جي ڄاڻندڙ

وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾

(الله) ڏانهن موٽايا ويندؤ (۽) پوءِ جيڪي ڪي ڪيو تنهن جي اوهان کي سڌ ڏيندو.

سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ

جڏهن انهن ڏانهن موٽندؤ (ته) سگهوئي اوهان جي آڏو الله جو قسم هن لاءِ ڪندا

لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ

ته (اوهين) ڪانئن مڙي وڃو، پوءِ ڪانئن مڙي وڃو

إِنَّهُمْ رِجْسٌ ۖ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً

بيشڪ اهي پليت آهن، ۽ جيڪي ڪي ڪمايائون تنهن جي عيوض ۾

بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا

سندين جاءِ دوزخ آهي. اوهان وٽ هن لاءِ قسم ڪندا ته (اوهين) ڪانئن راضي

عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى

ٿيو پوءِ جيڪڏهن (اوهين) کانئن راضي ٿيندؤ ته (به) الله

عَنِ الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٩٦﴾ اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ

نافرمانن کان راضي نه ٿيندو. بدوي ڪفر ۾

كُفْرًا وَّنِفَاقًا وَّاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوْا حُدُوْدَ

منافقيءَ ۾ تمام سخت آهن ۽ هن (عادت) جو ڳا آهن ته الله پنهنجي رسول تي

مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ

جيڪي حُڪم لاٿا تنهن جون (شرعي) حدون نه ڄاڻن، ۽ الله ڄاڻندڙ

حَكِيْمٌ ﴿٩٧﴾ وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يَّتَّخِذُ مَا

حڪمت وارو آهي. ۽ ڳوٺاڻن مان ڪي اهڙا آهن جو جيڪي (الله جي واٽ ۾) خرچ ڪن ٿا

يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَّيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَآئِرَ ؕ

سو چٽي ڄاڻندا آهن ۽ اوهان تي زماني جي ڦير گهير (مصيبت اچڻ) جو انتظار ڪن ٿا.

عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ؕ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٩٨﴾

زماني جو بڇڙو ڦيرو مٿن هجي (شال) ۽ الله ٻڌندڙ ڄاڻندڙ آهي.

وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يُّؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ

۽ ٻهراڙي وارن مان ڪي اهڙا آهن جي الله ۽ قيامت جي

الْاٰخِرِ وَ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبٰتٍ عِنْدَ اللّٰهِ

ڏينهن کي ميڃيندا آهن ۽ جيڪي خرچيندا آهن تنهن کي الله وٽ ويجهائي جو

وَصَلَوٰتِ الرَّسُوْلِ ؕ اَلَآ اِنَّهَا قُرْبَةٌ لَّهُمْ ؕ

۽ رسول جي دعا حاصل ڪرڻ جو وسيلو ڪري وٺندا آهن. ڄاڻو بيشڪ اها انهن لاءِ ويجهائي (جو سبب) آهي.

سَيُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ فِيْ رَحْمَتِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

الله کين پنهنجي رحمت هيٺ سگهوئي داخل ڪندو، بيشڪ الله

غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۹۹﴾

بخشڻهار مهربان آهي.

☼

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيبُ

اَلْمُعَذِّرُوْنَ	: بهانو ڪرڻ وارا	اَلدَّمْعُ	: ڳوڙها (لڙڪ)
يَعْتَذِرُوْنَ	: اهي بهانو ڪن ٿا،	اَجْدَرُ	: مناسب
مَغْرَمًا	: چٽي، تاوان ۽ ڏنڊ	اَلدَّوَائِرَ	: زماني جا ڦيرا (و : دَائِرَةٌ)
قُرُبٰتٍ	: ويجهائي جا ذريعا	صَلَوٰتِ	: دعائون

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : ڪوڙا عذر بيان ڪرڻ وارا ۽ ڪوڙا قسم کڻندڙن بابت هن سبق ۾ قرآن ڇا بيان ڪري ٿو؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : قرآن ڪريم معذور ۽ مخلص مسلمانن جي ڪهڙي ڪيفيت بيان ڪري ٿو؟

الدَّرسُ السَّابِعُ (الف)

سُوْرَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ١٠٠ کان ١١٠ تائين

وَالسّٰبِقُوْنَ الْاَوَّلُوْنَ مِنَ الْمُهٰجِرِيْنَ وَ

۽ مهاجرن ۽ انصارن مان (ايمان ۾) اڳرائي

الْاَنْصَارِ وَالَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ ۙ

ڪرڻ وارا ۽ جن چڱائي سان سندين تابعداري ڪئي

رَّضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ وَاَعَدَّ لَهُمْ

انهن (سڀني) کان الله راضي آهي ۽ اهي ڪانئس راضي آهن ۽ انهن لاءِ

جَنّٰتٍ تَجْرِيْ تَحْتَهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ

باغ تيار ڪيا اٿس جن جي هيٺان نهرون وهن ٿيون منجهس سدائين رهڻ

فِيْهَآ اَبَدًا ۭ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿١٠٠﴾ وَ

وارا آهن. اهائي وڏي مراد ماڻڻ آهي. ۽

مِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِّنَ الْاَعْرَابِ مُنٰفِقُوْنَ ۟ۛ

اوهان جي آس پاس وارن بدوين مان (به) ڪي منافق آهن.

وَمِنْ اَهْلِ الْمَدِيْنَةِ ۛ قفة مَرَدُوْا عَلَى النِّفَاقِ ۣ قف

۽ مديني وارن مان (بہ) کي منافقيءَ تي عادي ٿي ويا آهن،

لَا تَعْلَمُهُمْ ۭ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ۭ سَنُعَذِّبُهُمْ

(تون) کين نہ ڄاڻندو آهين، اسين انهن کي ڄاڻندا آهيون، سگهوئي اسين کين ٻہ ڀيرا

مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّوْنَ اِلٰى عَذَابٍ عَظِيْمٍ ۝١٠١

عذاب ڪنداسون وري وڏي عذاب ڏانهن موٽايا ويندا.

وَاٰخَرُوْنَ اعْتَرَفُوْا بِذُنُوْبِهِمْ خَلَطُوْا

۽ ٻيا اهڙا آهن جن پنهنجا گناهہ ٻاسيا آهن انهن چڱا ڪم ۽ بڇڙا ڪم

عَمَلًا صَالِحًا وَّاٰخَرَ سَيِّئًا ۭ عَسَى اللّٰهُ اَنْ

گڏي سڏي ڪيا آهن، اميد تہ الله

يَّتُوْبَ عَلَيْهِمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝١٠٢

مٿن ٻاجهہ سان موٽندو، بيشڪ الله بخشڻهار مهربان آهي.

خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيْهِمْ

سندن مالن مان زڪواة وصول ڪر تہ ان سان کين (ظاهر ۾ بہ) پاڪ ڪندو رهين

۽ کين (باطن ۾) سنئو ڪندو

بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ ۭ اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ ۭ

رهين ۽ مٿن رحمت جي دعا گهر، ڇو تہ تنهنجي دعا انهن لاءِ سڪون جو ڪارڻ

آهي، ۽

وَاللّٰهُ سَمِيۡعٌ عَلِيۡمٌ ﴿۱۰۳﴾ اَلَمۡ يَعۡلَمُوۡۤا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ

الله ٻڌندڙ ڄاڻندڙ آهي. نہ ڄاڻندا آهن تہ الله ئي

يَقۡبَلُ التَّوۡبَةَ عَنۡ عِبَادِهٖ وَيَاۡخُذُ الصَّدَقٰتِ

پنهنجن ٻانهن جي توبہ قبول ڪندڙ آهي ۽ (سندين) خيراتون قبول ڪندو آهي

وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيۡمُ ﴿۱۰۴﴾ وَقُلِ اعۡمَلُوۡا

۽ بيشڪ الله ئي توبہ قبول ڪندڙ مهربان آهي. ۽ چؤ تہ عمل ڪريو

فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمۡ وَرَسُوۡلُهٗ وَالۡمُؤۡمِنُوۡنَ ؕ

پوءِ الله ۽ سندس رسول ۽ مؤمن (سيئي) اوهان جا عمل ڏسندا.

وَسَتُرَدُّوۡنَ اِلٰى عٰلِمِ الۡغَيۡبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمۡ

۽ ڳجهہ ۽ ظاهر جي ڄاڻندڙ (الله) ڏانهن سگهو موٽايا ويندؤ پوءِ جيڪي ڪندا آهيو

بِمَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۱۰۵﴾ وَاٰخَرُوۡنَ مُرۡجَوۡنَ لِاَمۡرِ

تنهن جي اوهان کي سڌ ڏيندو. ۽ ٻيا الله جي حڪم لاءِ رهايل آهن

اللّٰهِ اِمَّا يُعَذِّبُهُمۡ وَاِمَّا يَتُوۡبُ عَلَيۡهِمۡ ؕ وَاللّٰهُ

تہ يا تہ کين عذاب ڪري يا کين معاف ڪري. ۽ الله

عَلِيۡمٌ حَكِيۡمٌ ﴿۱۰۶﴾ وَالَّذِيۡنَ اتَّخَذُوۡا مَسۡجِدًا

ڄاڻندڙ حڪمت وارو آهي. (۽ انهن مان اهڙا بہ آهن) جن نقصان پهچائڻ

ضِرَارًا وَّكُفْرًا وَّتَفْرِيْقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَ

۽ ڪفر ڪرڻ ۽ مؤمنن جي وچ ۾ ڏڦيڙ وجهڻ ۽

اِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ مِنْ قَبْلُ ؕ

جن (ماڻهن) الله ۽ سندس رسول سان اڳ ويڙهه ڪئي آهي تن واسطي گهٽ ناهڻ لاءِ (هڪ) مسجد بڻائي آهي.

وَلَيَحْلِفُنَّ اِنْ اَرَدْنَا اِلَّا الْحُسْنٰى ؕ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ

۽ (اهي) ضرور قسم کڻندا ته چڱائيءَ ڪان سواءِ اسانجو (بنائڻ ۾) ٻيو ڪو ارادو نه آهي، ۽ الله شاهدي ڏئي ٿو

اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿۱۰۷﴾ لَا تَقُمْ فِيْهِ اَبَدًا ؕ

ته اهي ڪوڙا آهن. منجهس اصلي نه بيهه.

لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ

جا مسجد پهرين ڏينهن پرهيزگاريءَ تي اڏائي ويئي آهي

اَحَقُّ اَنْ تَقُوْمَ فِيْهِ ؕ فِيْهِ رِجَالٌ يُّحِبُّوْنَ اَنْ

تنهن ۾ تو کي بيهڻ (نماز پڙهڻ ۽ پڙهائڻ) وڌيڪ لائق آهي، جنهن ۾ اهڙا ماڻهو آهن جي

يَّتَطَهَّرُوْا ؕ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِيْنَ ﴿۱۰۸﴾ اَفَمَنْ

پاڪ رهڻ پسند ڪندا آهن، ۽ الله پاڪ رهڻ وارن کي دوست رکندو آهي. ڀلا جنهن

اَسَّسَ بُنْيَانَهٗ عَلٰى تَقْوٰى مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٍ

پنهنجي اڏاوت الله جي خوف ۽ (سندس) رضامندي تي اڏي

خَيْرٌ اَمْ مَّنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهٗ عَلٰى شَفَا جُرُفٍ

سو ڀلو آهي يا اهو جنهن پنهنجي اڏاوت ٽڻ جي ڪرندڙ پر تي

هَارٍ فَانْهَارَ بِهٖ فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي

اڏي؟ پوءِ آها اڏيندڙ سميت دوزخ جي باهه ۾ ڪري، ۽ الله ظالمن جي

الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۰۹﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِيْ

قوم کي هدايت نه ڪندو آهي. جو بنياد ٻڌايائون سو سدائين

بَنَوْا رِيْبَةً فِيْ قُلُوْبِهِمْ اِلَّآ اَنْ تَقَطَّعَ قُلُوْبُهُمْ ؕ

سندن دلين ۾ شڪ (جو سبب) رهندو سندن دلين جي (ٽڪرا ٽڪرا ٿيڻ) ڪانسواءِ نه ويندو.

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۱۱۰﴾ ع

۽ الله ڄاڻندڙ حڪمت وارو آهي

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

مَرَدُوْا : هميشگي ڪيائون — سَكَنٌ : سڪون

مُرْجَوْنَ : رهايل. — اِرْصَادًا : گهٽ ـ مورچو ٺاهڻ

اُسِّسَ : بنياد وڌيو ويو

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : مهاجرن ۽ انصار مان اڳرائي ڪرڻ وارن کي الله تعاليٰ ڪهڙي خوشخبري ڏني آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : پنهنجي گناهن جي اقرار ڪرڻ وارن ۽ توبه ڪرڻ وارن بابت الله تعاليٰ ڇا فرمائي ٿو؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : هن سبق ۾ مسجد ضرار بابت ڇا بيان ڪيو ويو آهي؟

الدَّرسُ السَّابِعُ (ب)

سُوۡرَةُ التَّوۡبَةِ

آيتون ١١١ کان ١١٨ تائين

اِنَّ اللّٰهَ اشۡتَرٰی مِنَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ اَنۡفُسَهُمۡ

بيشڪ الله مؤمنن کان سندن جانيون ۽ سندن مال هن کري خريد ڪيا

وَاَمۡوَالَهُمۡ بِاَنَّ لَهُمُ الۡجَنَّةَ ؕ يُقَاتِلُوۡنَ فِيۡ

جو پڪ بهشت انهن لاءِ آهي، (آهي) آن (انجام) تي الله جي

سَبِيۡلِ اللّٰهِ فَيَقۡتُلُوۡنَ وَيُقۡتَلُوۡنَ وَعۡدًا عَلَيۡهِ

وات ۾ وڙهندا آهن پوءِ ماريندا (به) آهن ۽ ماريا (به) آهن جو انجام توريت

حَقًّا فِي التَّوۡرٰىةِ وَالۡاِنۡجِيۡلِ وَالۡقُرۡاٰنِ ؕ وَمَنۡ

۽ انجيل ۽ قرآن ۾ پڪي طرح ٿيل آهي. ۽ الله کان وڌيڪ

اَوۡفٰی بِعَهۡدِهٖ مِنَ اللّٰهِ فَاسۡتَبۡشِرُوۡا بِبَيۡعِكُمُ

پنهنجي انجام کي پورو ڪندڙ ڪير آهي؟ پوءِ جنهن سودي جو اوهان پنهنجو

الَّذِيۡ بَايَعۡتُمۡ بِهٖ ؕ وَذٰلِكَ هُوَ الۡفَوۡزُ الۡعَظِيۡمُ ﴿۱۱۱﴾

واپار ڪيو آهي تنهن تي خوش ٿيو. ۽ اهائي وڏي مراد ماڻڻ آهي.

اَلتَّآئِبُوْنَ الْعٰبِدُوْنَ الْحٰمِدُوْنَ السَّآئِحُوْنَ

اهي توبہ ڪندڙ عبادت ڪندڙ ساراهہ ڪندڙ روزا رکندڙ

الرّٰكِعُوْنَ السّٰجِدُوْنَ الْاٰمِرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ

رکوع ڪندڙ سجدو ڪندڙ چڱائي جو حڪم ڪندڙ

وَالنَّاهُوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحٰفِظُوْنَ لِحُدُوْدِ

۽ مدائي کان جهليندڙ ۽ الله جي حدن جي حفاظت ڪندڙ

اللّٰهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۱۲﴾ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ

آهن، ۽ (اهڙن) مؤمنن کي خوشخبري ڏي. رسول ۽ مومنن کي

اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْٓا

مشرڪن لاءِ ڪين (هن ڳالهہ جي) پڄري ٿسڻ ڪان پوءِ تہ

اُولِيْ قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ

اهي دوزخي آهن بخشش گهرڻ نہ جڳائي جيتوڻيڪ

اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿۱۱۳﴾ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ اِبْرٰهِيْمَ لِاَبِيْهِ

مائٽي وار هجن. ۽ ابراهيم جو پنهنجي پيءُ لاءِ

اِلَّا عَنْ مَّوْعِدَةٍ وَّعَدَهَآ اِيَّاهُ ۚ فَلَمَّا تَبَيَّنَ

بخشش گهرڻ انجام ڪانسواءِ نہ هو جو اُن سائس انجام ڪيو هو، پوءِ جنهن وقت

مٿس ظاهر ٿيو

لَهٗٓ اَنَّهٗ عَدُوٌّ لِّلّٰهِ تَبَرَّاَ مِنْهُ ؕ اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ لَاَوَّاهٌ

تہ اهو الله جو ويري آهي (تہ هڪدم) ڪانئس بيزار ٿيو، بيشڪ ابراهيم بلڪل نرم دل

حَلِيْمٌ ﴿۱۱۴﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًاۢ بَعْدَ اِذْ

بردبار هو. ۽ الله جو ڪم نہ آهي جو ڪنهن قوم کي سڌي رستي ڏيکارڻ ڪانپوءِ

هَدٰىهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَّا يَتَّقُوْنَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

گمراهہ ڪري جيسين آهي (ڳالهيون) انهن لاءِ پڌريون (نہ) ڪري جن کان انهن کي
بچڻ گهرجي ،بيشڪ الله

بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۱۱۵﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ

هر شيءِ کي ڄاڻندڙ آهي. بيشڪ آسمانن ۽ زمين جي بادشاهي الله جي

وَالْاَرْضِ ؕ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ؕ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ

ني آهي. (اهو) جياري ٿو ۽ ماري ٿو، ۽ الله ڪانسواءِ اوهان جو نڪو دوست

مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۱۱۶﴾ لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ

۽ نڪو مدد ڏيندڙ آهي. نبي ۽ انهن مهاجرن

وَالْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ فِيْ

۽ انصارن تي بيشڪ الله ٻاجهہ سان موٽيو جن ڏکئي وقت ۾ نبي

سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْۢ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيْغُ قُلُوْبُ

جي تابعداري ڪئي ان کان پوءِ جو منجهانئن هڪ ٽولي جون دليون لڏي وڃڻ تي

فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ

ويجهو هيون وري (الله) مٿن ٻاجهه سان موٽيو، ڇو ته اهو مٿن شفقت ڪندڙ

رَّحِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الثَّلَٰثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّىٰ إِذَا

مهربان آهي. ۽ انهن ٽن تي (به) جن جو معاملو پوئتي ڪيو ويو هو ايتري قدر

ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ

جو زمين ايتري ويڪري هوندي به مٿن سوڙهي ٿي وئي هئي ۽ سندن ساهه

عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ

مٿن منجهيا هئا ۽ ڀانيائون ته (هاڻي) الله کانسواءِ ڪا جاءِ پناهه جي

إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ

نه آهي، وري مٿن هن لاءِ ٻاجهه سان موٽيو ته توبه ڪن. تحقيق الله

هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾

توبه قبول ڪندڙ مهربان آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيبُ

أَوْفَىٰ : گهڻو پورو ڪندڙ

اَلسَّآئِحُوْنَ : روزا رکندڙ

مَوْعِدَةٍ : واعدو

تَبَرَّأَ : اهو بيزار ٿيو

أَوَّاهٌ : وڏيڪ نرم دل　　سَاعَةِ الْعُسْرَةِ : ڏکيو وقت

يَزِيغُ : اهو ڦري ٿو وڃي

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : هن سبق ۾ الله تعاليٰ ايمان وارن جون ڪهڙيون وصفون ٻڌايون آهن ۽ انهن لاءِ ڪهڙو انعام بيان فرمايو اٿس؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : مشرڪن لاءِ بخشش جي دعا گهرڻ بابت ڪهڙو حڪم ڏنو ويو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : جهاد کان پوئتي رهجي وڃڻ وارن ٽن مخلص مسلمانن بابت قرآن ۾ ڇا بيان ڪيو ويو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الرَّابِعُ : هيٺ ڏنل عبارت جو مفهوم بيان ڪريو:

(أ) : اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ.

(ب) : يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُوْنَ وَيُقْتَلُوْنَ.

الدَّرسُ السَّابِعُ (ج)

سُورَةُ التَّوبَةِ

آيتون: ١١٩ کان ١٢٢

يَاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُونُوا مَعَ

اي ايمان وارو الله کان ڊڄو ۽ سچن سان

الصّٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾ مَا كَانَ لِاَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ

گڏ هجو. مديني وارن ۽ سندن آس پاس وارن

حَوْلَهُمْ مِّنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَّتَخَلَّفُوا عَنْ

بدوين تي نکي الله جي رسول کان (جهاد ۾) پوئتي رهڻ

رَّسُولِ اللّٰهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِاَنْفُسِهِمْ عَنْ نَّفْسِهٖ

۽ نکي سندس وجود کان پنهنجي جانين کي پيارو رکڻ جڳائي، اهو

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَاٌ وَّلَا نَصَبٌ وَّلَا

هن کري جو کين نکي اڃ ۽ نکي ڏک ۽ نکي

مَخْمَصَةٌ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَطَـُٔونَ مَوْطِئًا

بک الله جي واٽ ۾ پهچندي آهي ۽ نکي اهڙي هنڌ ويندا آهن

يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلًا إِلَّا

جتي كافر كاوڙجن ۽ نكي دشمن كي (كو) اهنج پهچائيندا آهن پر

كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ ۚ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ

انهن لاءِ هر هك (ڳالهه) بابت چڱو عمل لكيو ويندو آهي. تحقيق الله ڀلارن جو آجر نه

أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً

وڃائيندو آهي. ۽ كو به خرچ ٿورو يا گهڻو

صَغِيرَةً وَّلَا كَبِيرَةً وَّلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا

نه كندا آهن ۽ نكو كو ميدان لنگهندا آهن پر

كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا

انهن لاءِ (چڱو عمل) هن لاءِ لكيو ويندو آهي ته جيكو تمام چڱو كم كندا آهن تنهن جو كين

يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾ وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا

الله بدلو ڏئي. ائين ٿي نه ٿو سگهي جو (مؤمن) سڀ جا سڀ نكرن

كَآفَّةً ۚ فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ

پوءِ ٽوليءَ مان كي ڄڻا منجهانئن هن لاءِ ڇو نه نكرندا آهن

لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا

ته دين ۾ عالم ٿين ۽ جڏهن پنهنجي قوم ڏانهن

رَجَعُوْٓا اِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُوْنَ ﴿١٢٢﴾

موٽي وڃن ته ان کي ڊيڄارين ته مانَ اهي ڊڄن.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

اَنْ يَّتَخَلَّفُوْا : جو اهي پوئتي رهجي وڃن — ظَمَأٌ : اُڃ

نَصَبٌ : ڏک — مَخْمَصَةٌ : بک

لَا يَطَئُوْنَ : اهي وک نه ٿا وڌائين — مَوْطِئًا : ڪابه وک

نَفَرَ : اهو نڪتو

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّوَالُ الْاَوَّلُ : مديني وارن کي هن سبق ۾ ڪهڙي ڳالهه جي تعليم ڏني وئي آهي ۽ انهن کي ڪهڙي خوشخبري ٻڌائي وئي آهي؟

اَلسُّوَالُ الثَّانِيْ : هيٺين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو:

(الف) : اِتَّقُوا اللّٰهَ وَكُوْنُوْا مَعَ الصّٰدِقِيْنَ

(ب) : فَلَوْ لَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوْا فِي الدِّيْنِ۔

اَلدَّرسُ السَّابِعُ (د)

سُوْرَةُ التَّوْبَةِ

آيتون: ١٢٣ کان ١٢٩ تائين

يٰاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قَاتِلُوا الَّذِيْنَ يَلُوْنَكُمْ مِّنَ

اي مؤمنو ڪافرن مان جيڪي اوهان جي آس پاس آهن تن سان

الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوْا فِيْكُمْ غِلْظَةً ؕ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ

وڙهو ۽ گهرجي ته (اهي) اوهان ۾ ڪا ڏاڍائي (محنت ۽ جنگ جي طاقت) ڏسن، ۽ ڄاڻو ته

اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِيْنَ ﴿١٢٣﴾ وَاِذَا مَآ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ

الله پرهيزگارن سان گڏ آهي. ۽ جڏهن ڪا به سورت لاهبي آهي

فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ اَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهٖٓ اِيْمَانًا ۚ

ته منجهانئن ڪو اهڙو (منافق) آهي جو چوندو آهي ته هن سورت اوهان مان ڪهڙي جو ايمان وڌايو آهي؟

فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فَزَادَتْهُمْ اِيْمَانًا وَّهُمْ

پوءِ جن ايمان آندو آهي تن جي ايمان کي وڌايو اٿس ۽ اهي

يَسْتَبْشِرُوْنَ ﴿١٢٤﴾ وَاَمَّا الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ

خوش ٿيندا آهن. ۽ جن جي دلين ۾ بيماري آهي

مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا اِلٰى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوْا

تن کي پليتي تي پليتي وڌائي اٿس ۽ اهي ڪافر

وَهُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿۱۲۵﴾ اَوَلَا يَرَوْنَ اَنَّهُمْ يُفْتَنُوْنَ فِيْ

تي مئا. نہ ڏسندا آهن ڇا تہ هر سال هڪ ڀيرو يا ٻہ ڀيرا

كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً اَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوْبُوْنَ وَلَا

سزا ڏني ويندي اٿن؟ وري نڪي توبہ ڪندا آهن ۽ نڪي

هُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴿۱۲۶﴾ وَاِذَا مَاۤ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ نَّظَرَ

اهي نصيحت وٺندا آهن. ۽ جڏهن ڪا سورت (انهن بابت) نازل ڪبي آهي (تہ)

بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ ؕ هَلْ يَرٰىكُمْ مِّنْ اَحَدٍ

انهن مان هڪڙا ٻين (ڏانهن شرمندگيءَ) ڪان نهاريندا آهن، ۽ (چوندا آهن تہ) ڪنهن اوهان کي ڏٺو آهي ڇا؟

ثُمَّ انْصَرَفُوْا ؕ صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ

وري (گهرن ڏانهن) موٽندا آهن. الله سندين دليون هن سببان ڦيرايون آهن جو اهي بي سمجهہ

لَّا يَفْقَهُوْنَ ﴿۱۲۷﴾ لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ

قوم آهي. (اي انسانو) بيشڪ اوهان جي جنس منجهان اوهان وٽ رسول

عَزِيْزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيْصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِيْنَ

آيو آهي اوهان جو ڏک مٿس اوکو آهي اوهان (جي هدايت) تي حريص آهي مؤمنن تي

رَءُوۡفٌ رَّحِيۡمٌ ﴿۱۲۸﴾ فَاِنۡ تَوَلَّوۡا فَقُلۡ حَسۡبِىَ

شفقت ڪندڙ مهربان آهي. پوءِ جيڪڏهن ڦرن تہ چؤ تہ مون کي الله ڪافي

اللّٰهُ ۖ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُ وَهُوَ

آهي. ان کانسواءِ ڪو عبادت جي لائق نہ آهي. مٿس ڀروسو ڪيم ۽ اهو

رَبُّ الۡعَرۡشِ الۡعَظِيۡمِ ﴿۱۲۹﴾

وڏي عرش جو مالڪ آهي.

اَلۡكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيۡبُ

يَلُوۡنَ : اهي ويجها آهن غِلۡظَةً : سختي

مَا عَنِتُّمۡ : جيڪا تڪليف اوهان کي پهتي

اَلتَّمَارِيۡنُ

اَلسُّؤَالُ الۡاَوَّلُ : ڪنهن قرآني سورت جي نازل ٿيڻ تي مؤمنن ۽ منافقن جي ڪيفيتن (اثرن) کي قرآن ڪهڙي طرح بيان ڪيو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيۡ : هن سبق ۾ رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم جو ڪهڙو شان بيان ڪيو ويو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : هيٺ ڏنل عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو:

(الف) : وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِيْنَ .

(ب) : قُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ .

(ج) : عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ .

اَلدَّرْسُ الثَّامِنُ (الف)

سُوْرَةُ الْاَحْزَاب

آيتون: ١ کان ٨ تائين

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الله ٻاجھاري مھربان جي نالي سان (شروع).

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِيْنَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ

اي نبي الله کان ڊڄ ۽ ڪافرن ۽ منافقن جو چيو نہ مڃ.

اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿١﴾ وَّاتَّبِعْ مَا يُوْحٰۤى اِلَيْكَ مِنْ

بيشڪ الله ڄاڻندڙ حڪمت وارو آھي. ۽ جيڪي تنھنجي پالڻھار وٽان تو ڏانھن وحي ڪجي ٿو تنھن جي تابعداري

رَّبِّكَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ﴿٢﴾ وَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ؕ

ڪر. بيشڪ جيڪو ڪندا آھيو تنھن جي الله خبر رکندڙ آھي. ۽ الله تي ڀروسو ڪر.

وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿٣﴾ مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ

۽ الله ئي ڪافي سنڀاليندڙ آھي. الله ڪنھن ماڻھو جي اندر ۾ ٻہ دليون پيدا نہ ڪيون

جَوْفِهٖ ۚ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ الّٰٓـِٔيْ تُظٰهِرُوْنَ مِنْهُنَّ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ

آھن ۽ نڪي اوھانجي انھن زالن کي جن کي اوھين ماءُ چئي ويٺا آھيو سي اوھان جون (حقيقي) مائر ڪيائين.

وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَآءَكُمْ اَبْنَآءَكُمْ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ وَاللّٰهُ

۽ نکي اوهانجي پٽيلن کي اوهان جا (حقيقي) پٽ ڪيائين، اهي اوهان جي واتن جون ڳالهيون آهن، ۽ الله

يَقُوْلُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِى السَّبِيْلَ ﴿٤﴾ اُدْعُوْهُمْ لِاٰبَآئِهِمْ هُوَ

حق چوندو آهي ۽ اهوئي (سڌو) رستو ڏيکاريندو آهي. کين سندن پيئرن جا (پٽ ڪري) سڏيو

اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ فَاِنْ لَّمْ تَعْلَمُوْٓا اٰبَآءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِى الدِّيْنِ

الله وٽ اهائي صحيح ڳالهه آهي پوءِ جيڪڏهن اوهان سندن پيئر نه ڄاڻندا هجو ته اوهان جا دين ۾ ڀائر

وَمَوَالِيْكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيْمَآ اَخْطَاْتُمْ بِهٖ وَلٰكِنْ

۽ اوهان جا دوست آهن، ۽ جيڪا ڳالهه توهان کان غلطيءَ سان ٿي وئي هجي ان ۾ اوهان تي ڪو گناهه نه آهي.

مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوْبُكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿٥﴾ اَلنَّبِىُّ

پر اوهان جي دلين جيڪو ڄاڻي واڻي ڪيو (تنهن ۾ گناهه آهي). ۽ الله بخشڻهار مهربان آهي. نبي (صلي الله عليه وسلم)

اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗٓ اُمَّهٰتُهُمْ وَاُولُوا

مؤمنن تي سندن جانين کان وڌيڪ حق رکندو آهي ۽ سندس زالون سندين (مؤمنن جون) مائرون آهن.

الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِىْ كِتٰبِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ

۽ رشتيدار پاڻ ۾ الله جي ڪتاب ۾ مسلمانن ۽ مهاجرن کان هڪٻئي جا (ورثي ۾)

وَالْمُهٰجِرِيْنَ اِلَّآ اَنْ تَفْعَلُوْٓا اِلٰٓى اَوْلِيٰٓئِكُمْ مَّعْرُوْفًا كَانَ ذٰلِكَ

وڌيڪ حقدار آهن پر پنهنجن دوستن سان احسان ڪريو (ته جائز آهي). اهو (حڪم)

فِى الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ﴿٦﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ مِيْثَاقَهُمْ وَ

قرآن ۾ لکيل آهي. ۽ (ياد ڪر) جڏهن نبين کان سندن انجام ورتوسون ۽

مِنْكَ وَمِنْ نُّوْحٍ وَّاِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاَخَذْنَا

پڻ توکان ۽ نوح ۽ ابراهيم ۽ موسيٰ ۽ عيسيٰ پٽ مريم جي کان به. ۽

مِنْهُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ﴿٧﴾ لِّيَسْـَٔلَ الصّٰدِقِيْنَ عَنْ صِدْقِهِمْ

(هن لاءِ) کائنس پڪو انجام ورتوسون. ته (الله) سچن کان سندين سچائيءَ بابت پڇي،

وَاَعَدَّ لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿٨﴾

۽ ڪافرن لاءِ ڏکوئيندڙ عذاب تيار ڪيو اٿس.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

جَوْفِ : حصو / پيٽ / اندر

تُظٰهِرُوْنَ : پٽيلا

اَدْعِيَاءَ : وات (جمع)

اَفْوَاهِ : آن (مؤنث) ارادو ڪيو

اُدْعُوْهُمْ : انهن کي سڏيو

اَقْسَطُ : وڌيڪ انصاف واري ڳالهه

تَعَمَّدَتْ : توهان ظهار ڪريو ٿا

اَوْلٰى : مقدم حق رکڻ وارو

اُولُوا الْاَرْحَامِ : مٽ مائٽ/ رشتيدار

مَسْطُوْرًا : لکيل

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : هن سبق جي شروعات ۾ رسول الله صلي الله عليه وآلہٖ وسلم کي ڪهڙين ڳالهين جو تاڪيد ڪيو ويو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : هن سبق ۾ ڏنل بابت ڪهڙيون هدايتون ڏنيون ويون آهن؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : هيٺين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو:

(ا) اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗ اُمَّهٰتُهُمْ۔

(ب) مَاجَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهٖ۔

(ج) وَمَاجَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ الّٰٓـِٔيْ تُظٰهِرُوْنَ مِنْهُنَّ اُمَّهٰتِكُمْ۔

الدَّرسُ الثَّامِنُ (ب)

سُورَةُ الاَحزَاب

آيتون: ٩ کان ٢٠ تائين

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَآءَتْكُمْ

اي ايمان وارؤ پاڻ تي الله جو احسان ياد ڪريو جڏهن (ڪافرن جا) لشڪر اوهان

جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ

تي (چڙهائي ڪري) آيا پوءِ موڪلياسون انهن تي طوفان (۽ ملائڪن جا) اهڙا لشڪر جو نہ ڏٺو توهان انهن کي، ۽ الله

بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ۝٩ إِذْ جَآءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ

توهان جي عملن کي ڏسندڙ آهي. جڏهن اهي آيا توهان وٽ توهان جي مٿين طرف کان ۽ هيٺين پاسي کان

مِنكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَٰرُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَ

۽ انهي مهل اکيون ڦري ويون ۽ دليون (دهشت کان) نڙگهتن کي پهتيون ۽

تَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ۝١٠ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا

الله ۾ ڪيئي گمان ڪريو پيا. اتي مؤمنن کي پرکيو ويو ۽ کين تمام سخت لوڏيو

زِلْزَالًا شَدِيدًا ۝١١ وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَٰفِقُونَ وَالَّذِينَ فِي

ويو. انهيءَ مهل چيو منافقن ۽ اهي جن جي

قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗٓ اِلَّا غُرُوْرًا ﴿۱۲﴾ وَاِذْ

دلين ۾ مرض آهي ته انجام نه ڪيو اسان سان الله ۽ ان جي رسول مگر دوکي جو. ۽ انهيءَ مهل

قَالَتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ يٰٓاَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوْا ۚ

منجهائن هڪ ٽوليءَ چيو ته اي مديني وارو اوهان لاءِ (هتي ترسڻ جي) ڪا جاءِ ڪانهي تنهنڪري موٽي وڃو.

وَيَسْتَاْذِنُ فَرِيْقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُوْلُوْنَ اِنَّ بُيُوْتَنَا عَوْرَةٌ ۛ

۽ منجهائن هڪ ٽوليءَ نبي کان موڪلايو ٿي ۽ چوڻ لڳا ته اسان جا گهر هيڪلا آهن

وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ ۚۛ اِنْ يُّرِيْدُوْنَ اِلَّا فِرَارًا ﴿۱۳﴾ وَلَوْ دُخِلَتْ

حالانڪ اهي هيڪلا نه هئا. ڀڄڻ کان سواءِ (ٻيو) ڪو ارادو نه هون. ۽ جيڪڏهن انهن تي ڪاهه

عَلَيْهِمْ مِّنْ اَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَاٰتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوْا

ٿئي ها مديني جي آس پاس کان. پوءِ کين چيو وڃي ها فساد لاءِ ته ڪري ڏين ها

بِهَآ اِلَّا يَسِيْرًا ﴿۱۴﴾ وَلَقَدْ كَانُوْا عَاهَدُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ لَا

۽ ان لاءِ ٿوري (دير) ڪانسواءِ ترسن ٿي نه ها. ۽ (هن کان) اڳ الله سان انجام ڪيو هئائون ته

يُوَلُّوْنَ الْاَدْبَارَ ۭ وَكَانَ عَهْدُ اللّٰهِ مَسْـُٔوْلًا ﴿۱۵﴾ قُلْ لَّنْ

(ڀڄڻ لاءِ) پٺي نه ڦيرائيندا سون ۽ الله جي انجام جي (ضرور) پڇا ڪئي ويندي. (کين) چؤ ته

يَّنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِّنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذًا لَّا

جيڪڏهن اوهين مرڻ يا مارجڻ کان ڀڄندؤ ته ڀڄڻ اوهان کي فائدو نه ڏيندو ۽ انهيءَ مهل

تُمَتَّعُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَنْ ذَا الَّذِيْ يَعْصِمُكُمْ مِّنَ

(توهان کي) بالکل ٿورو فائدو ڏنو ويندو. (اي نبي کين) چؤ تہ اوهان کي الله (جي عذاب) کان ڪير

اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوْٓءًا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ؕ وَلَا يَجِدُوْنَ

بچائيندو جيڪڏهن اهو اوهان کي ڪا اوکائي پهچائڻ گهري يا اوهان تي ڪا مهرباني ڪرڻ گهري (تہ اها ڪير روڪيندو)

لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿١٧﴾ قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ

۽ الله کان سواءِ پاڻ لاءِ نڪو دوست نڪو مددگار لهندؤ. يقيناً ڄاڻي ٿو الله

الْمُعَوِّقِيْنَ مِنْكُمْ وَالْقَآئِلِيْنَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا ۚ وَلَا

انهن کي جيڪي توهان مان جهلين ٿا (جهاد کان) ۽ جيڪي چون ٿا پنهنجن ڀائرن کي تہ هليا اچو اسان ڏانهن ۽ ٿورن

يَاْتُوْنَ الْبَاْسَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿١٨﴾ اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۖۚ فَاِذَا جَآءَ

کان سواءِ (ٻيا) لڙائيءَ ۾ نہ ٿا اچن. (اهو ان لاءِ تہ) توهان بابت بخل ڪندڙ آهن. پوءِ جڏهن

الْخَوْفُ رَاَيْتَهُمْ يَنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ تَدُوْرُ اَعْيُنُهُمْ كَالَّذِيْ

خوف (جو وقت) اچي ٿو تہ تون انهن کي ڏسندين تہ هو توهان ڏانهن ڏسي رهيا آهن جو سندين اکيون ان (ماڻهوءَ) وانگر

يُغْشٰى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۚ فَاِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوْكُمْ

ڦرنديون آهن جنهن تي موت (سڪرات) جي بيهوشي پهتي هجي. پوءِ جنهن مهل (جنگ جو) ڏپ لهندو آهي تنهن مهل

بِاَلْسِنَةٍ حِدَادٍ اَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ؕ اُولٰٓئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوْا

(غنيمت جي) مال (وٺڻ) تي لالچي ٿي اوهان کي تکين زبانن سان ايذائيندا آهن. انهن ايمان نہ آندو

فَأَحْبَطَ اللّٰهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾

تنهنڪري الله سندن اعمال ناس ڪيا، ۽ اهو ڪر الله لاءِ آسان آهي.

يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ۖ وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ

(خوف جي ڪري) ڀانئيندا آهن ته فوجون نه ويون آهن، ۽ جيڪڏهن لشڪر اچي وڃن ها

يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ

ته هو ان ڳالهه جي تمنا ڪن ها ته جيڪر هو پاڻ رهندڙ هجن ها ٻاهر بدوين سان (۽) اوهان جو خبرون (هر ڪنهن ڪان)

أَنْبَائِكُمْ ۖ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾

پڇندا رهن ها، ۽ جيڪڏهن اوهان ۾ هجن ته رڳو تورو (اچي) جنگ ۾ وڙهن.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيبُ

زَاغَتْ : ڏنگي ٿي وئي - ڦري وئي

اَلْحَنَاجِرَ : نڙگهٽ

اُبْتُلِيَ : آزمايو ويو

عَوْرَةٌ : غير محفوظ - ڪليل

اَقْطَارِ : پاسا - طرف

مَا تَلَبَّثُوا : انهن دير نه ڪئي

يُوَلُّونَ الْاَدْبَارَ : پٺي ڏئي ڀڄن ٿا

تُمَتَّعُونَ : توهان کي فائدو ڏنو وڃي - تو يا ڏنو ويندو

يَعْصِمُ : بچائي ٿو يا بچائيندو

اَلْمُعَوِّقِيْنَ : رنڊڪ وجهڻ وارا - جهلڻ وارا

هَلُمَّ : هليا اچو — اَشِحَّةً : سخت بخيل

تَدُوْرُ اَعْيُنُهُمْ : انهن جون اکيون ڦرن ٿيون

يُغْشٰى : غشي طاري ٿئي ٿي — سَلَقُوْكُمْ : توهان سان سخت زبان استعمال ڪن ٿا

حِدَادٍ : تيز — اَحْبَطَ : ڇٽ ڪيائين ناس ڪيائين

اَلْاَحْزَابُ : واحد حِزْبٌ - گروهه — بَادُوْنَ : جهنگل ۾ رهندڙ

اَلْاَعْرَابِ : بدوي - بدو — اَنْبَآءِ : واحد: نَبَأ خبرون

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : هن سبق جي جي آيتن جي روشني ۾ هي ٻڌايو ته غزوه ۾ احزاب ۾ ايمان وارن کي الله جي تائيد ۽ نصرت ڪيئن حاصل ٿي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : غزوه احزاب ۾ آزمائش جي ڪهڙين ۾ مؤمنن ۽ منافقن جو ڪهڙو رويو رهيو؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : هنن آيتن ۾ جهاد لاءِ رنڊڪون وجهڻ وارن (المعوقين) بابت ڇا فرمايو ويو آهي؟

اَلدَّرسُ الثَّامِنُ (ج)

سُورَةُ الاَحزَابِ :

آيتون: ٢١ کان ٢٧ تائين

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ كَانَ

بيشک اوهان لاء الله جي رسول جي طريقي ۾ عمده پيروي آهي، لاء آهي جيڪو

يَرْجُوا اللهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَمَّا رَأَ الْمُؤْمِنُونَ

۽ الله (جي رضا جي اميد) قيامت جي ڏينهن (جي اچڻ) جي اميد رکندو هجي ۽ الله

کي گهڻو ياد ڪندو هجي. ۽ جنهن مهل

الْأَحْزَابَ قَالُوا هَٰذَا مَا وَعَدَنَا اللهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ

مؤمنن (ڪافرن جي) لشڪرن کي ڏٺو، (تنهن مهل) چيائون ته هي اهو انجام آهي

جيڪو الله ۽ سندس رسول اسان کي ڏنو هو ۽ الله

اللهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾ مِنَ

۽ سندس رسول سچ فرمايو هو، ۽ انهي، (حالت) انهن کي ايمان ۽ فرمانبرداري ۾

وڌيڪ وڌايو. مؤمنن مان

الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ

ڪي اهڙا ماڻهو آهن جو جيڪو الله سان انجام ڪيو هئائون تنهن کي سچو

ڪيائون، پوء منجهانئن

مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾

ڪن پنهنجو ذمو پورو ڪيو ۽ منجهانئن ڪو انتظار ڪري رهيو آهي، ۽ (پنهنجي

چوڻ کي) ڪنهن طرح نه مٽايائون.

لِّيَجْزِيَ اللّٰهُ الصّٰدِقِيْنَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ

(اهو هن كري آهي) تہ الله سچن کي سندن سچائيءَ جو بدلو ڏي ۽ جيڪڏهن

گهري تہ منافقن کي عذاب

اِنْ شَآءَ اَوْ يَتُوْبَ عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۲۴﴾ۚ

ڏي يا گهري تہ مٿن ٻاجهہ سان موٽي، بيشڪ الله بخشڻهار مهربان آهي.

وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوْا خَيْرًا ؕ وَكَفَى

۽ الله ڪافرن کي سندن ڏمر سميت موٽايو جو ڪا چڱائي نہ لڌائون، ۽ الله

اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ الْقِتَالَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيْزًا ﴿۲۵﴾ۚ وَاَنْزَلَ

مؤمنن جي پاران جنگ لاءِ ڪافي ٿيو. ۽ الله سگهارو غالب آهي. ۽ ڪتاب وارن مان

الَّذِيْنَ ظَاهَرُوْهُمْ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ مِنْ صَيَاصِيْهِمْ

جن انهن (مشرڪن) جي مدد ڪئي هئي تن کي (الله) سندن ڪوٽن (قلعن) مان لاٿو

وَقَذَفَ فِيْ قُلُوْبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيْقًا تَقْتُلُوْنَ وَتَاْسِرُوْنَ

۽ سندين دلين ۾ دهشت وڌائين (جو) هڪ ٽوليءَ کي توهان قتل پئي ڪيو ۽ ٻي

ٽولي، کي قيد

فَرِيْقًا ﴿۲۶﴾ۚ وَاَوْرَثَكُمْ اَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ وَاَرْضًا

پئي ڪيو. ۽ (نيٺ) اوهان کي سندين زمين ۽ سندين گهرن ۽ سندين انهيءَ زمين جو

وارث ڪيائين جنهن تي توهان پير ئي

لَّمْ تَطَـُٔوْهَا ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرًا ﴿۲۷﴾ ع

نہ رکيا هئا، ۽ الله هر شيءِ تي وس وارو آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيبُ

زَادَ : وڌيو/وڌايو	تَسْلِيمًا : پاڻ حوالي ڪرڻ
نَحْبَ : نذر	رَدَّ : موٽايائين - ڦيري ڇڏيائين
لَمْ يَنَالُوْا : حاصل نہ ڪري سگهيا	ظَاهَرُوْا : انهن ساٿ ڏنو
صَيَاصِيْهِمْ : انهن جا ڪوٽ / قلعا	قَذَفَ : وڌو - اڇليو
تَأْسِرُوْنَ : توهان قيدي بنايو ٿا	اَوْرَثَ : وارث بنايائين
لَمْ تَطَئُوْهَا : توهان ان کي نہ لتاڙيو/ پير نہ رکيا	

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : هيٺين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو:

(ا) : لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْ رَسُوْلِ اللهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

(ب) : فَمِنْهُمْ مَنْ قَضٰى نَحْبَهٗ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ

(ج) : وَكَفَى اللهُ الْمُؤْمِنِيْنَ الْقِتَالَ

الدَّرسُ التَّاسِعُ

سُوْرَةُ الْاَحْزَابِ :

آيتون: ٢٨ کان ٣٤ تائين

يٰاَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا

اي نبي پنهنجن گهر وارين کي چئو ته جيڪڏهن اوهين دنيا جي حياتي ۽ ان جو سينگار

وَزِيْنَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيْلًا ﴿٢٨﴾

گهرنديون هجو، ته اچو ته اوهان کي ڏيان سامان ۽ ڇڏي ڏيان توهان کي سٺيءَ طرح.

وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ فَاِنَّ

۽ جيڪڏهن اوهين الله ۽ سندس رسول ۽ آخرت جي گهر (بهشت) کي گهرو ٿيون ته
اوهان مان

اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْمُحْسِنٰتِ مِنْكُنَّ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٢٩﴾ يٰنِسَآءَ

نيڪ بختن لاءِ الله وڏو اجر تيار ڪيو آهي. اي نبيءَ جون

النَّبِيِّ مَنْ يَّاْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُّضٰعَفْ

گهر واريون اوهان مان جيڪا پڌري نامناسب ڳالهه ڪندي تنهن کي

لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ۭ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ﴿٣٠﴾

ٻيڻي سزا ڏني ويندي ۽ اهو الله لاءِ آسان آهي.

وَمَنْ يَّقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُّؤْتِهَآ

۽ اوهان مان جيڪا الله ۽ سندس رسول جي تابعداري ڪندي ۽ چڱا ڪم ڪندي تنهن کي

اَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ ۙ وَاَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيْمًا ﴿٣١﴾ يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ

سندس اجر ٻيڻو ڏينداسون ۽ ان لاءِ عزت واري روزي تيار ڪنداسون. اي نبيءَ جون گهر واريون

لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ اِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ

اوهين ٻين عورتن جهڙيون نه آهيو جيڪڏهن پرهيزگاري ڪريو تيون ته پوءِ نرمي نه ڪريو (ڪنهن ڌارئي ماڻهو سان)

بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِيْ فِيْ قَلْبِهٖ مَرَضٌ وَّقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ﴿٣٢﴾

ڳالهائڻ ۾. جو ته جنهن جي دل ۾ بيماري آهي سو (متان) طمع ڪري، ۽ چڱو سخن ڳالهايو.

وَقَرْنَ فِيْ بُيُوْتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْاُوْلٰى

۽ پنهنجي گهرن ۾ رهو ۽ اڳئين جاهليت جي سينگار وانگر سينگار نه ڪريو

وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَاٰتِيْنَ الزَّكٰوةَ وَاَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ؕ

۽ نماز کي قائم رکو ۽ زڪواة ڏيو ۽ الله ۽ ان جي رسول جي فرمانبرداري ڪريو،

اِنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ

اي پيغمبر جا گهر وارؤ الله رڳو هي گهرندو آهي ته اوهان کان ناپاڪي

اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيْرًا ﴿٣٣﴾ وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلٰى فِيْ

دور ڪري ۽ اوهان کي چڱيءَ طرح پاڪ ڪري. ۽ اوهان جي گهرن ۾

بُيُوْتِكُنَّ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ وَالْحِكْمَةِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ لَطِيْفًا خَبِيْرًا ﴿٣٤﴾

جيڪي الله جي آيتن ۽ دانائيءَ جي ڳالهين مان پڙهيو وڃي ٿو سو ياد ڪريو. بيشڪ الله لطف ڪندڙ خبر رکندڙ آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

تُرِدْنَ : توهان گهرو ٿيون — تَعَالَيْنَ : توهان اچو (مؤنث لاءِ)

اُمَتِّعْكُنَّ : مان توهان کي مال ڏيان — اُسَرِّحْكُنَّ : توهان کي رخصت ڪريان

سَرَاحًا : ڇڏڻ — اَعَدَّ : تيار ڪيو — ضِعْفَيْنِ : ٻيڻو

يَقْنُتْ : فرمانبرداري ڪري ٿو يا ڪندو — اَعْتَدْنَا : اسان تيار ڪري ڇڏيو آهي

لَسْتُنَّ : توهان نه آهيو (مؤنث لاءِ) — اِنِ اتَّقَيْتُنَّ : جيڪڏهن توهان الله کان ڊڄو ٿيون (مؤنث لاءِ)

فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ : نرميءَ سان نه ڳالهايو. (مؤنث لاءِ)

قَرْنَ : توهان ترسيل رهو (مؤنث لاءِ) — لَا تَبَرَّجْنَ : سينگار نه ڏيکارينديون رهو

اَلرِّجْسَ : ناپاڪي - پليتي — لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ : ان لاءِ ته توهان کان پري ڪري

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : هن سبق جي آيتن جي حوالي سان اهو ٻڌايو ته الله تعاليٰ نبيءَ جي گهر وارين کي ڪهڙين ٻن ڳالهين مان هڪ ڳالهه کي اختيار ڪرڻ لاءِ ارشاد فرمايو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : هنن آيتن ۾ الله تعاليٰ رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم جي ازواج مطهرات کي ڪهڙن حڪمن ۽ آداب جي تلقين ڪئي آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : هيٺين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو:

(ا) يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ (ب) وَقَرْنَ فِيْ بُيُوْتِكُنَّ

(ج) وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْاُوْلٰى -

الدَّرْسُ التَّاسِعُ (ب)

سُوْرَةُ الْاَحْزَابِ

آيتون: ۳۵ کان ۴۰ تائين

اِنَّ الْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمٰتِ وَالْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ وَالْقٰنِتِيْنَ

بيشڪ مسلمان مرد ۽ مسلمان عورتون ۽ مؤمن مرد ۽ مؤمن عورتون ۽ فرمانبردار مرد

وَالْقٰنِتٰتِ وَالصّٰدِقِيْنَ وَالصّٰدِقٰتِ وَالصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰبِرٰتِ

۽ فرمانبردار عورتون ۽ سچا مرد ۽ سچيون عورتون ۽ صبر وارا مرد ۽ صبر واريون عورتون

وَالْخٰشِعِيْنَ وَالْخٰشِعٰتِ وَالْمُتَصَدِّقِيْنَ وَالْمُتَصَدِّقٰتِ

۽ عاجزي ڪندڙ مرد ۽ عاجزي ڪندڙ عورتون ۽ خيرات ڪرڻ وارا مرد ۽ خيرات ڪرڻ واريون عورتون

وَالصّٰٓئِمِيْنَ وَالصّٰٓئِمٰتِ وَالْحٰفِظِيْنَ فُرُوْجَهُمْ وَالْحٰفِظٰتِ

۽ روزي رکڻ وارا مرد۽ روزي رکڻ واريون عورتون ۽ پنهنجي اگهڙين جي حفاظت ڪندڙ مرد ۽ عورتون

وَالذّٰكِرِيْنَ اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّالذّٰكِرٰتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَّغْفِرَةً وَّ

۽ الله کي گهڻو ياد ڪندڙ مرد ۽ عورتون انهن (سڀني) لاءِ الله بخشش ۽ وڏو اجر

اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿۳۵﴾ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَ

تيار ڪيو آهي۽ جڏهن الله ۽ سندس رسول ڪنهن ڪم بابت حڪم ڪري (تڏهن)

رَسُوْلُهٗۤ اَمْرًا اَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ ؕ وَمَنْ يَّعْصِ

ڪنهن مؤمن مرد ۽ مؤمن عورت کي انهيءَ پنهنجي ڪم ۾ ڪو اختيار هجڻ نه جڳائي، ۽ جيڪو

اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا مُّبِيْنًا ﴿٣٦﴾ وَاِذْ تَقُوْلُ لِلَّذِيْۤ اَنْعَمَ

الله ۽ سندس رسول جي نافرماني ڪندو سو گمراهه ٿيو پڌري گمراهيءَ ۾. ۽ (اي نبي صلي الله عليه وسلم ياد ڪر) جڏهن تو ان شخص کي چيو ٿي

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاَنْعَمْتَ عَلَيْهِ اَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللّٰهَ

جنهن تي الله فضل ڪيو آهي ۽ تو به مٿس احسان ڪيو ته پنهنجي زال کي پاڻ وٽ جهل (۽ ڪيس طلاق نه ڏي) ۽ الله کان ڊڄ

وَتُخْفِيْ فِيْ نَفْسِكَ مَا اللّٰهُ مُبْدِيْهِ وَتَخْشَى النَّاسَ ۚ وَاللّٰهُ

۽ تون پنهنجي دل ۾ اها ڳالهه لڪائين ٿو جنهن کي الله پڌرو ڪندڙ آهي ۽ ماڻهن کان ڊڄين ٿو حالانڪ الله

اَحَقُّ اَنْ تَخْشٰىهُ ؕ فَلَمَّا قَضٰى زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنٰكَهَا

وڌيڪ حقدار آهي جو ان کان ڊڄين، پوءِ جنهن مهل زيد ان عورت کان پنهنجي حاجت پوري ڪئي (يعني طلاق ڏنائين تنهن مهل) ان کي توسان پرڻايوسون

لِكَيْ لَا يَكُوْنَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ حَرَجٌ فِيْۤ اَزْوَاجِ اَدْعِيَآئِهِمْ

(هن لاءِ) ته مؤمنن تي پنهنجي پٽيلن جي زالن پرڻجڻ ۾ ڪا اوکائي نه رهي

اِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا ؕ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُوْلًا ﴿٣٧﴾ مَا كَانَ عَلَى

جڏهن (اهي) انهن کان پنهنجي حاجت پوري ڪن (يعني طلاق ڏين)، ۽ الله جو (جيڪو) حڪم (آهي سو) ٿيڻو آهي. نبيءَ تي انهيءَ

النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيْمَا فَرَضَ اللّٰهُ لَهٗ ؕ سُنَّةَ اللّٰهِ فِي الَّذِيْنَ خَلَوْا

۾ ڪا اوکائي نه آهي جيڪي الله ان (نبيءَ) لاءِ حلال ڪيو آهي. جيڪي اڳي گذري ويا تن ۾ (به)

مِنْ قَبْلُ ؕ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ قَدَرًا مَّقْدُوْرَا ۨ ﴿۳۸﴾ الَّذِيْنَ يُبَلِّغُوْنَ

الله جو اهو دستور هو. ۽ الله جو حڪم ٺهرايل (اٽل لاء) مقرر آهي. جيڪي الله جا پيغام

رِسٰلٰتِ اللّٰهِ وَيَخْشَوْنَهٗ وَلَا يَخْشَوْنَ اَحَدًا اِلَّا اللّٰهَ ؕ وَكَفٰى

پهچائيندا آهن ۽ ڪانئس ڊڄندا آهن ۽ الله کان سواءِ ٻئي ڪنهن کان نه ڊڄندا آهن، ۽ ڪافي آهي

بِاللّٰهِ حَسِيْبًا ﴿۳۹﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ

الله حساب وٺندڙ. محمد (صلّي الله عليه وآلهٖ وسلم) اوهان جي مردن مان ڪنهن هڪ جو به پيءُ نه آهي

وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ

پر الله جو رسول ۽ خاتم النبيين آهي، ۽ الله هر شيءِ

شَيْءٍ عَلِيْمًا ﴿۴۰﴾ ع

کي ڄاڻندڙ آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

اَلْقٰنِتٰتِ	:مطيع ۽ فرمانبردار عورتون	اَلْمُتَصَدِّقِيْنَ	:صدقو ڏيڻ وارا
اَلْخِيَرَةُ	: اختيار	اَمْسِكْ	: تون جهل/ روڪي رک
تُخْفِيْ	: تون لڪائين ٿو	مُبْدِيْ	: ظاهر ڪرڻ وارو
وَطَرًا	: حاجت	خَاتَمَ النَّبِيّٖنَ	: آخري نبي

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : هن سبق ۾ مسلمان مردن ۽ عورتن جون ڪهڙيون وصفون بيان ڪيون ويون آهن ۽ انهن کي ڪهڙي اجر جي خوشخبري ڏني وئي آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : الله ۽ ان جي رسول جي فيصلن بابت اهل ايمان کي ڪهڙو رويو رکڻ کهرجي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ: هن سبق ۾ حضرت زيد بابت جيڪي ڳالهيون بيان ڪيون ويون آهن انهن جي وضاحت ڪريو.

اَلسُّؤَالُ الرَّابِعُ : هيٺين عبارتن جو مفهوم بيان ڪريو:

(ا) : وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗٓ اَمْرًا اَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ۔

(ب) : مَاكَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ۔

(ج) اَلَّذِيْنَ يُبَلِّغُوْنَ رِسٰلٰتِ اللّٰهِ وَيَخْشَوْنَهٗ وَلَا يَخْشَوْنَ اَحَدًا اِلَّا اللّٰهَ۔

اَلدَّرْسُ التَّاسِعُ (ج)

سُوْرَةُ الْاَحْزَابِ

آيتون: ٤١ کان ٥٢ تائين

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيْرًا ﴿٤١﴾ وَّسَبِّحُوْهُ

اي ايمان وارؤ الله کي گهڻو ياد ڪريو. ۽ صبح ۽ شام

بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ الَّذِيْ يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهٗ

ڪيس پاڪائيءَ سان واکاڻيو. هو اهو آهي جو اوهان تي رحمت موڪلي ٿو ۽ سندس ملائڪ به اوهان لاءِ رحمت جي دعا گهرندا آهن

لِيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ؕ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ

ته اوهان کي اونداهين مان سوجهري ڏانهن ڪڍي، ۽ الله مؤمنن

رَحِيْمًا ﴿٤٣﴾ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهٗ سَلٰمٌ ۖۚ وَاَعَدَّ لَهُمْ اَجْرًا كَرِيْمًا ﴿٤٤﴾

تي مهربان آهي. جنهن ڏينهن الله کي ملندا (تنهن ڏينهن) انهن لاءِ تحفو (الله طرفان) سلام آهي، ۽ انهن لاءِ عزت وارو اجر تيار ڪيو اٿس.

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّاۤ اَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ﴿٤٥﴾ وَّ

اي نبي بيشڪ اسان توکي شاهدي ڏيندڙ ۽ خوشخبري ڏيندڙ ۽ ڊيڄاريندڙ ڪري موڪليو ۽

دَاعِيًا اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِهٖ وَسِرَاجًا مُّنِيْرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ

الله ڏانهن سندس حڪم سان سڏيندڙ ۽ روشن چراغ (ڏيئو) (ڪري موڪليوسون).
۽ مؤمنن کي خوشخبري ڏي

بِاَنَّ لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ فَضْلًا كَبِيْرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِيْنَ

تہ انهن لاءِ الله جي پار کان وڏو فضل آهي. ۽ ڪافرن ۽ منافقن جو

وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَدَعْ اَذٰىهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ

چيو نہ وٺ ۽ سندن ايذائڻ (جي خيال) کي ڇڏ. ۽ الله تي ڀروسو ڪر ۽ ڪافي آهي الله

وَكِيْلًا ﴿٤٨﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنٰتِ ثُمَّ

ڪارساز. اي مؤمنو جڏهن توهان مؤمن عورتن سان نڪاح ڪريو (۽) وري ڪين

طَلَّقْتُمُوْهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوْهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ

هٿ لائڻ کان اڳ طلاق ڏيو. تڏهن مٿن ڪا عدت

مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّوْنَهَا ۚ فَمَتِّعُوْهُنَّ وَسَرِّحُوْهُنَّ سَرَاحًا جَمِيْلًا ﴿٤٩﴾

اوهان لاءِ ڪانهي جنهن کي (اوهين) ڳڻيو. پوءِ فائدو (يعني خرچ) ڏيو انهن کي ۽
چڱيءَ طرح سان ڪين ڇڏيو.

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّآ اَحْلَلْنَا لَكَ اَزْوَاجَكَ الّٰتِيْٓ اٰتَيْتَ اُجُوْرَهُنَّ وَمَا

اي نبي بيشڪ اسان تو لاءِ اهي زالون حلال ڪيون جن کي تو سندن اجورو (مهر) ڏنو ۽

مَلَكَتْ يَمِيْنُكَ مِمَّآ اَفَاۗءَ اللّٰهُ عَلَيْكَ وَبَنٰتِ عَمِّكَ وَبَنٰتِ عَمّٰتِكَ

تنهنجون اهي ٻانهيون جيڪي الله توکي (ڪافرن کان مال غنيمت طور) ڏياريون ۽
تنهنجي چاچي جون ڌيئرون ۽ تنهنجي ڦپين جون ڌيئر

وَبَنٰتِ خَالِكَ وَبَنٰتِ خٰلٰتِكَ الّٰتِيْ هَاجَرْنَ مَعَكَ ۡ وَامْرَاَةً

۽ تنهنجي مامي جون ڌيئر ۽ تنهنجي ماسين جون ڌيئرجن تو سان هجرت ڪئي حلال
ڪيوسون. ۽ اها

مُّؤْمِنَةً اِنْ وَّهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ اِنْ اَرَادَ النَّبِيُّ اَنْ يَّسْتَنْكِحَهَا

مؤمنياڻي عورت به (حلال ڪئي سون) جيڪا بخشي ني پنهنجو پاڻ کي (يعني مهر کان بنا نڪاح
بر اچڻ گهري ٿي) نبيءَ صلي الله عليه وسلم لاءِ. جيڪڏهن نبي به ان سان نڪاح ڪرڻ گهري .

خَالِصَةً لَّكَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ؕ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا

(اها اجازت) خاص تو لاءِ آهي نه ٻين مؤمنن لاءِ. اسان کي معلوم آهي جيڪي اسان
انهن (مؤمنن) تي مقرر

عَلَيْهِمْ فِيْٓ اَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُوْنَ

ڪيو آهي سندن زالن ۽ سندن ٻانهين جي حق ۾ جيئن توتي ڪا

عَلَيْكَ حَرَجٌ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۵۰﴾ تُرْجِيْ مَنْ تَشَآءُ

تنگي نه رهي، ۽ الله بخشڻهار مهربان آهي. منجهانئن جنهن کي گهرين تنهن کي

مِنْهُنَّ وَتُـْٔوِيْٓ اِلَيْكَ مَنْ تَشَآءُ ؕ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ

ڇڏي ڏين ۽ جنهن کي گهرين تنهن کي پاڻ وٽ جاءِ ڏين. ۽ جن کي تو پاسي

عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ؕ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ تَقَرَّ اَعْيُنُهُنَّ

(الڳ) ڪيو تن مان وري جنهن کي طلب ڪرين ته توتي ڪو گناهه نه آهي، اهو
(اختيار) هن (ڳالهه) کي تمام ويجهو آهي ته سندن اکيون ٺرن

وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَآ اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ

۽ (اهي) غمگين نه ٿين ۽ جيڪي تون کين ڏين تنهن کان اهي سڀ راضي رهن. ۽ الله ڄاڻي ٿو

مَا فِيْ قُلُوْبِكُمْ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَلِيْمًا ﴿۵۱﴾ لَا يَحِلُّ لَكَ

جيڪي توهان جي دلين ۾ آهي. ۽ الله علم رکندڙ بردبار آهي. (اي نبي صلي الله عليه
وسلم) انهن (ٻن قسمن) کان پوءِ

النِّسَآءُ مِنْ بَعْدُ وَلَآ اَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ اَزْوَاجٍ وَّلَوْ

تو لاءِ ٻيون عورتون حلال نہ آهن ۽ نڪي انهن جي بدلي (ٻيون) ٻالون نڪاح ڪرين جيتوڻيڪ

اَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ اِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِيْنُكَ ؕ

سندين سونهن توکي پسند اچي، مگر جيڪا مِلڪ هجي تنهنجي، هٿ جي (يعني اهي ٻانهيون جيڪي تنهنجي ملڪ ۾ آهن).

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ رَّقِيْبًا ﴿٥٢﴾

۽ الله سڀ ڪنهن شيءِ تي نظر رکندڙ آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا : صبح ۽ شام — تَحِيَّةٌ : سلام / تحفو

يَلْقَوْنَ : هو ملندا — سِرَاجًا مُّنِيْرًا : روشن چراغ

تَعْتَدُّوْنَ : توهان عدت پوري ڪرايو ٿا — وَهَبَتْ : بخشي ڏنو (مؤنث)

اَنْ يَّسْتَنْكِحَ : تہ هو نڪاح ڪرڻ گهري ٿي — تُرْجِيْ : تون الڳ رکين

تُؤْوِيْ : تون پاڻ وٽ رکين — عَزَلْتَ : تو جدا ڪيو ۔ الڳ ڪيو

اَنْ تَقَرَّ اَعْيُنُهُنَّ : ان لاءِ تہ سندن اکيون ٺرن

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : ان سبق ۾ الله تعاليٰ رسول الله صلي الله عليه واله وسلم جو ڪهڙو مقام ۽ منصب بيان ڪيو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : هن سبق ۾ طلاق جو ڪهڙو خاص حڪم بيان ڪيو ويو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : هنن آيتن ۾ رسول صلي الله عليه وسلم لاءِ نڪاح بابت ڪهڙا خصوصي ضابطا بيان ڪيا ويا آهن.

اَلدَّرْسُ الْعَاشِرُ (الف)

سُوْرَةُ الْاَحْزَابِ

آيتون: ٥٣ کان ٥٨ تائين

يٰاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا بُيُوْتَ النَّبِيِّ اِلَّآ اَنْ يُّؤْذَنَ

اي مؤمنو (نبيءَ صلي الله عليه وسلم) جي گهرن ۾ انهيءَ (وقت) کانسواءِ اندر نه وڃو (جنهن وقت) اوهان کي کنهن طعام (کائڻ) لاءِ

لَكُمْ اِلٰى طَعَامٍ غَيْرَ نٰظِرِيْنَ اِنٰىهُ وَلٰكِنْ اِذَا دُعِيْتُمْ فَادْخُلُوْا

اچڻ جي موڪل ڏني وڃي (۽ اهڙي وقت وڃو جو) ان جي تيار ٿيڻ جو انتظار ڪندڙ نه هجو، پر جڏهن اوهان کي سڏيو وڃي تڏهن اندر وڃو

فَاِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوْا وَلَا مُسْتَاْنِسِيْنَ لِحَدِيْثٍ ؕ اِنَّ ذٰلِكُمْ

پوءِ جڏهن کائي ڇڏيو ته پوءِ تڏهن هليا وڃو ۽ ڪنهن ڳالهه ۾ ريجهي ويهي نه رهو،جو ته انهيءَ (عمل)

كَانَ يُؤْذِى النَّبِيَّ فَيَسْتَحْىٖ مِنْكُمْ ۫ وَاللّٰهُ لَا يَسْتَحْىٖ مِنَ الْحَقِّ ؕ

نبيءَ کي ايذايو ٿي پوءِ (هن) اوهان کان لڄ ڪئي ٿي ۽ الله حق چوڻ کان لڄ نه ڪندو آهي.

وَاِذَا سَاَلْتُمُوْهُنَّ مَتَاعًا فَسْئَلُوْهُنَّ مِنْ وَّرَآءِ حِجَابٍ ؕ

۽ جڏهن انهن (نبيءَ جي گهر وارين) کان ڪا شيءِ گهرو تڏهن پردي جي پٺيان کانئن گهرو.

ذٰلِكُمْ اَطْهَرُ لِقُلُوْبِكُمْ وَقُلُوْبِهِنَّ ؕ وَمَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُؤْذُوْا

اهو (ڪم) اوهان جي دلين ۽ انهن جي دلين لاءِ ڏاڍو پاڪ آهي. ۽ اوهان کي نه جڳائيندو آهي ته الله جي

رَسُوْلَ اللّٰهِ وَلَآ اَنْ تَنْكِحُوْٓا اَزْوَاجَهٗ مِنْۢ بَعْدِهٖٓ اَبَدًا ؕ اِنَّ

رسول کي ايذايو ۽ نکي (جڳائيندو آهي) ته ان کان پوءِ شادي ڪريو ان جي گھر وارين سان ڪڏهن به.

ذٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيْمًا ﴿۵۳﴾ اِنْ تُبْدُوْا شَيْــًٔا اَوْ تُخْفُوْهُ فَاِنَّ

چو ته اهو (ڪم) الله وٽ وڏو (گناهه) آهي. جيڪڏهن ڪنهن ڳالهه کي پڌرو ڪريو يا ان کي لڪايو ته بيشڪ

اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ﴿۵۴﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِيْٓ اٰبَآئِهِنَّ

الله هر شيءِ کي ڄاڻندڙ آهي. ناهي گناهه انهن عورتن تي سندن پيئرن کان (پردي نه ڪرڻ ۾)

وَلَآ اَبْنَآئِهِنَّ وَلَآ اِخْوَانِهِنَّ وَلَآ اَبْنَآءِ اِخْوَانِهِنَّ وَلَآ اَبْنَآءِ

۽ نکي انهن جي پٽن ۽ نکي انهن جي ڀائرن ۽ نکي ڀائٽين ۽ نکي پنهنجي ڀائٽيجن

اَخَوٰتِهِنَّ وَلَا نِسَآئِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ ۚ وَاتَّقِيْنَ

۽ نه ڪي پنهنجين عورتن ۽ نه ڪي انهن کان جن تي مالڪ ٿيا سندن هٿ. ۽ ڊڄنديون

اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدًا ﴿۵۵﴾ اِنَّ اللّٰهَ وَ

رهو الله کان. بيشڪ الله هر شيءِ کان واقف آهي. بيشڪ الله ۽

مَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ ؕ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا

سندس ملائڪ نبيءَ تي رحمت موڪليندا آهن. اي ايمان وارؤ اوهين به مٿس صلوات پڙهو

عَلَيْهِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا ﴿۵۶﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ اللّٰهَ وَ

۽ پوريءَ طرح سلام چئو. بيشڪ جيڪي الله ۽ سندس رسول

رَسُوْلَهٗ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا

کي ايذائيندا آهن تن تي الله دنيا ۽ آخرت ۾ لعنت ڪئي آهي ۽ انهن لاءِ خواريءَ وارو عذاب

مُّهِيْنًا ﴿۵۷﴾ وَالَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ

تيار ڪيو اٿس. ۽ جيڪي (ماڻهو) مؤمنن ۽ مؤمنياڻين کي اهڙي ڪم (جي تهمت) سان ايذائيندا آهن

بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوْا فَقَدِ احْتَمَلُوْا بُهْتَانًا وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿۵۸﴾

جو انهن نہ ڪيو هجي تن بيشڪ بهتان (ڪوڙي ناهہ) ۽ پڌري گناهہ جو بار کنيو.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

اِنٰىهُ : انهي (کاڌي) پچڻ جو وقت. دُعِيْتُمْ : توهان کي سڏيو وڃي

طَعِمْتُمْ : توهان کاڌو کائي ڇڏيو اِنْتَشِرُوْا : توهان ٽڙي پکڙجي وڃو

مُسْتَاْنِسِيْنَ : دل لڳائيندي يُؤْذِيْ : اهو ايذائي ٿو

يَسْتَحْيِ : هو شرم ڪري ٿو اِحْتَمَلُوْا : پاڻ تي بوجهہ وڌو

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّوَالُ الْاَوَّلُ : هنن آيتن ۾ مؤمنن کي رسول الله صلي الله عليه وسلم جي گهر ۾ پاتين بابت ڪهڙا آداب سيڪاريا ويا آهن؟

اَلسُّوَالُ الثَّانِيْ : رسول الله صلي الله عليه وسلم وٽ کاڌي جي دعوت تي اچڻ وارن کي ڪهڙن ادبن جي تعليم ڏني وئي آهي؟

اَلسُّوَالُ الثَّالِثُ : رسول الله صلي الله عليه وسلم تي درود ۽ سلام جي ڇا اهميت آهي ۽ ان بابت ڪهڙو حڪم آهي؟

الدَّرسُ العَاشِرُ (ب)

سُوْرَةُ الْاَحْزَاب

آيتون: ٥٩ کان ٦٨ تائين

يٰاَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّاَزْوَاجِكَ وَبَنٰتِكَ وَنِسَآءِ الْمُؤْمِنِيْنَ

اي نبي (صلي الله عليه وسلم) پنهنجين زالن ۽ پنهجين ڌيئرن ۽ مؤمنن جي زالن کي چؤ تہ

يُدْنِيْنَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيْبِهِنَّ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يُّعْرَفْنَ

(جيڪڏهن ٻاهر نڪرن تہ) پاڻ تي پنهنجون چادرون وجهن، اهو (هن ڳالهہ کي) تمام ويجهو آهي تہ اهي سڃاتيون وڃن

فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿٥٩﴾ لَئِنْ لَّمْ يَنْتَهِ

پوءِ کين ايذاء نہ ڏنو وڃي، ۽ الله بخششهار مهربان آهي. اِجان جيڪڏهن نہ مڙيا (پنهنجين عادتن کان)

الْمُنٰفِقُوْنَ وَالَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ وَّالْمُرْجِفُوْنَ فِي

منافق ۽ اهي جن جي دلين ۾ روڳ آهي ۽ مديني ۾ غلط خبرون

الْمَدِيْنَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُوْنَكَ فِيْهَآ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٦٠﴾

پکيڙيندڙ تہ مٿن توکي اپاريندا سون وري تورن (ڏينهن) کانسواءِ اُن (يعني مديني) ۾ تنهنجا پاڙيسري نہ رهي سگهندا.

مَّلْعُوْنِيْنَ اَيْنَمَا ثُقِفُوْٓا اُخِذُوْا وَقُتِّلُوْا تَقْتِيْلًا ﴿٦١﴾ سُنَّةَ

لعنت ڪيل آهن، جتي ليندا تتي پڪڙبا ۽ چڱيءَ طرح ماربا. جيڪي (هن کان)

اللّٰهِ فِي الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ

اڳ گذري ويا تن ۾ (ٻ) الله جو اهو دستور هو. ۽ الله جي دستور ۾ ڪڏهن ٻ

تَبْدِيْلًا ﴿٦٢﴾ يَسْـَٔلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۭ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا

تبديلي نہ ڏسندين. ماڻهو توکان قيامت بابت پڇن ٿا.(ڪين) چؤ تہ ان جي خبر رکو

عِنْدَ اللّٰهِ ۭ وَمَا يُدْرِيْكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُوْنُ قَرِيْبًا ﴿٦٣﴾

الله وٽ آهي؛ ۽ توکي ڇا خبر شايد اها گهڙي (قيامت) ويجهي هجي.

اِنَّ اللّٰهَ لَعَنَ الْكٰفِرِيْنَ وَاَعَدَّ لَهُمْ سَعِيْرًا ﴿٦٤﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ

بيشڪ الله ڪافرن تي لعنت ڪئي آهي ۽ انهن لاءِ ساڙيندڙ باهہ تيار ڪئي اٿس.
منجهس سدائين رهڻ

اَبَدًا ۚ لَا يَجِدُوْنَ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوْهُهُمْ

وارا آهن. نڪي ڪو سڄڻ ۽ نڪي ڪو مددگار لهندا. جنهن ڏينهن سندن مُنهن

فِي النَّارِ يَقُوْلُوْنَ يٰلَيْتَنَآ اَطَعْنَا اللّٰهَ وَاَطَعْنَا الرَّسُوْلَا ﴿٦٦﴾ وَ

باهہ ۾ اونڌا ڪبا (تنهن ڏينهن) چوندا تہ اسان لاءِ هاءِ ارمان (جيڪر) الله ۽ رسول
جي فرمانبرداري ڪريون ها (تہ چڱو هو).

قَالُوْا رَبَّنَآ اِنَّآ اَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَاَضَلُّوْنَا السَّبِيْلَا ﴿٦٧﴾

چوندا تہ اي اسان جا پالڻهار اسان پنهنجن سردارن ۽ پنهنجن وڏن جي فرمانبرداري
ڪئي تہ انهن اسان کي واٽ کان ڀلايو.

رَبَّنَآ اٰتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيْرًا ﴿٦٨﴾ ع

اي اسان جا پالڻهار کين ٻيڻو عذاب ڪر ۽ مٿن تمام وڏي لعنت وجهہ.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيبُ

يُدْنِيْنَ : هيٺ ڪري ڇڏن (مؤنث) جَلَابِيبِ :چادرون (واحد: جِلبَاب)

اَنْ يُّعْرَفْنَ: تہ اهي سڃاتيون وڃن اَلْمُرْجِفُوْنَ : افواهون ڦهلائڻ وارا

لَنُغْرِيَنَّكَ : اسان توکي اياريندا سون لَايُجَاوِرُوْنَ :تنهنجا پاڙيسري نہ ٿيندا

وَمَا يُدْرِيكَ : توکي ڪهڙي خبر

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّوَالُ الْاَوَّلُ : هن سبق جي آيتن ۾ مسلمان عورتن لاءِ پردي جي سلسلي ۾ ڪهڙيون هدايتون ڏنيون ويون آهن ۽ انجي ڪهڙي حڪمت بيان ڪئي وئي آهي؟

اَلسُّوَالُ الثَّانِيُ : هن آيتن ۾ مديني جي منافقن کي ڪهڙي قسم جي تنبيه ڪئي وئي آهي ۽ انهن کي ڪهڙي وعيد ٻڌائي وئي آهي؟

اَلسُّوَالُ الثَّالِثُ: قرآن مجيد جي هن آيتن ۾ قيامت بابت ڇا فرمايو ويو آهي؟

الدَّرسُ العَاشِرُ (ج)

سُوْرَةُ الْاَحْزَاب

آيتون: ٦٩ کان ٧٣ تائين

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ اٰذَوْا مُوْسٰى فَبَرَّاَهُ

اي ايمان وارؤ (اوهين) انهن وانگر نہ ٿيو جن موسيٰ عليه السلام کي ايذايو پوء جيکي چيائون

اللّٰهُ مِمَّا قَالُوْا ؕ وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَجِيْهًا ﴿٦٩﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ

تنهن کان الله کيس پاڪ ڪيو. ۽ (اهو) الله وٽ مان وارو هو. اي ايمان

اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَقُوْلُوْا قَوْلًا سَدِيْدًا ﴿٧٠﴾ يُّصْلِحْ لَكُمْ اَعْمَالَكُمْ

وارؤ الله کان ڊڄو ۽ سڌي ڳالھ چئو. (تہ) اوهان جا عمل اوهان لاء سڌاري

وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ ؕ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ فَازَ

۽ اوهان جا گناھ بخشي، ۽ جيڪو الله ۽ سندس رسول جي فرمانبرداري ڪندو تنهن وڏي

فَوْزًا عَظِيْمًا ﴿٧١﴾ اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوٰتِ

مراد ماٺي. بيشڪ اسان آسمانن ۽ زمين ۽ جبلن

وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ فَاَبَيْنَ اَنْ يَّحْمِلْنَهَا وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا

کي امانت آڇي تہ ان جي کڻڻ کان انڪار ڪيائون ۽ کانئس ڊنا ۽ ان کي

الْاِنْسَانُ ؕ اِنَّهٗ كَانَ ظَلُوْمًا جَهُوْلًا ﴿٧٢﴾ لِّيُعَذِّبَ اللّٰهُ

انسان کنيو. بيشڪ اهو تمام ظالم جاهل آهي. (هيءُ اچ ان لاءِ آهي) ته الله منافقن

الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ وَالْمُشْرِكٰتِ وَيَتُوْبَ اللّٰهُ

۽ منافقياڻين ۽ مشرڪن ۽ مشرڪياڻين کي عذاب ڪري ۽ الله مؤمن

عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿٧٣﴾

مردن ۽ مؤمن عورتن تي ٻاجھه سان موٽي. ۽ الله بخشڻهار مهربان آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

بَرَّاَ : ان بي عيب ثابت ڪيو. وَجِيْهًا : وڏي عزت وارو / رعب وارو

قَوْلًا سَدِيْدًا : صحيح ڳالھ / سڌي ڳالھ / جنهن جو مفهوم واضح هجي

عَرَضْنَا : اسان پيش ڪيوسون اَشْفَقْنَ : هو ڊنيون (مؤنث)

ظَلُوْمًا جَهُوْلًا :- وڏو ظالم ۽ جاهل

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ: هن سبق جي آيتن ۾ اهل ايمان کي حضرت موسيٰ عليه السلام جو مثال ڏيئي ڪهڙي ڳالھ سمجهائي وئي آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِي : قُوْلُوْا قَوْلًا سَدِيْدًا جو مفهوم بيان ڪريو ۽ ٻڌايو ته ان ۾ اسان لاءِ ڪهڙي رهنمائي آهي؟

اَلدَّرْسُ الْحَادِیْ عَشَرَ (الف)

سُوْرَةُ الْمُمْتَحِنَةِ

آيتون: ١ کان ٦ تائين

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

الله ٻاجهاري مهربان جي نالي سان (شروع).

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْا عَدُوِّيْ وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَآءَ

اي مؤمنو منهنجي دشمن ۽ پنهنجي دشمن کي دوست (ڪري) نه وٺو

تُلْقُوْنَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوْا بِمَا جَآءَكُمْ مِّنَ الْحَقِّ ج

انهن ڏانهن دوستي جو پيغام موڪليو ٿا، حالانڪ جيڪو اوهان وٽ سچو دين آهي تنهنجا اهي منڪر ٿي چڪا آهن

يُخْرِجُوْنَ الرَّسُوْلَ وَاِيَّاكُمْ اَنْ تُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْ ط اِنْ

نبيءَ کي ۽ اوهان کي (پنهنجي وطن مان) هن ڪري ڪڍن ٿا ته توهان پنهنجي پالڻهار تي ايمان آڻدو اٿو، جيڪڏهن

كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِيْ سَبِيْلِيْ وَابْتِغَآءَ مَرْضَاتِيْ ق تُسِرُّوْنَ

(خاص) منهنجي واٽ ۾ جهاد ڪرڻ لاءِ ۽ منهنجي رضامندي حاصل ڪرڻ لاءِ نڪتا آهيو، انهن ڏانهن

اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ صلے وَاَنَا اَعْلَمُ بِمَآ اَخْفَيْتُمْ وَمَآ اَعْلَنْتُمْ ط

ڳجهه ۾ دوستيءَ جو پيغام موڪليو ٿا، حالانڪ جيڪو ڳجهو ڪريو ٿا ۽ جيڪو پڌرو ڪريو ٿا سو آءٌ چڱي طرح ڄاڻندو آهيان.

وَمَنْ يَّفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ① اِنْ

۽ اوهان مان جيڪو ائين ڪندو تہ بيشڪ ڀلي ويو سڌي رستي کان. جيڪڏهن

يَّثْقَفُوْكُمْ يَكُوْنُوْا لَكُمْ اَعْدَآءً وَّيَبْسُطُوْٓا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ

(ڪافر) اوهان تي غلبو حاصل ڪندا تہ اوهان جا پڪا ويري هوندا ۽ اوهان ڏانهن
پنهنجا هٿ ۽

وَاَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوْٓءِ وَوَدُّوْا لَوْ تَكْفُرُوْنَ ② لَنْ تَنْفَعَكُمْ

پنهنجون زبانون ايذاء رسائڻ لاءِ ڊگهيون ڪندا ۽ چاهيندا تہ جيڪر (ڪنهن طرح)
اوهين (بہ) ڪافر ٿيو. ڪڏهن نہ اوهان

اَرْحَامُكُمْ وَلَآ اَوْلَادُكُمْ ۚ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ۭ

جا مائٽ ۽ نڪي اوهان جو اولاد قيامت جي ڏينهن ڪو فائدو ڏيندو. اوهان جي وچ
۾ (الله) فيصلو ڪندو.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ③ قَدْ كَانَتْ لَكُمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

۽ جيڪو (اوهان) ڪندا آهيو سو الله ڏسندڙ آهي. بيشڪ ابراهيم ۽ جيڪي سائس هئا

فِيْٓ اِبْرٰهِيْمَ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗ ۚ اِذْ قَالُوْا لِقَوْمِهِمْ اِنَّا بُرَءٰٓؤُا

تن جي طريقي ۾ اوهان جي لاءِ بهترين نمونو آهي. جڏهن پنهنجي قوم کي چيائون
تہ بيشڪ اسين

مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۡ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا

اوهان کان ۽ جن کي الله کان سواءِ پوڄيندا آهيو تن کان بيزار آهيون. ۽ توهانجي
(معبودن جا ڪڏهن بہ) قائل نہ ٿينداسون ۽ اسان جي

بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَآءُ اَبَدًا حَتّٰى تُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ

۽ اوهان جي وچ ۾ هميشه دشمني ۽ ڪاوڙ پڌري ٿي چڪي جيستائين هڪ الله تي
ايمان (نہ)

وَحْدَهٗٓ اِلَّا قَوْلَ اِبْرٰهِيْمَ لِاَبِيْهِ لَاَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ

آئيندؤ سواءِ هن (ڳالهه) جي تہ ابراهيم جو پنهنجي پيءُ کي چوڻ تہ تو لاءِ ضرور بخشش گهرندس ۽ الله کان تو

اَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ؕ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَاِلَيْكَ

لاءِ ڪجهه (ڪري) نہ ٿو سگهان، (ابراهيم ۽ سندس ساٿين چيو) اي اسانجا پالڻهار توتي ڀروسو ڪيوسون ۽ تو ڏانهن

اَنَبْنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيْرُ ④ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ

موٽياسون ۽ تو ڏانهن (ئي) واپسي آهي. اي اسان جا پالڻهار اسان کي ڪافرن جو زيردست

كَفَرُوْا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ⑤ لَقَدْ

نہ ڪر ۽ اي اسانجا پالڻهار اسان کي بخش، بيشڪ تون ئي غالب حڪمت وارو آهين. بيشڪ

كَانَ لَكُمْ فِيْهِمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ

انهيءَ (مٿئينءَ) جماعت ۾ بهترين نمونو اوهان مان انهيءَ لاءِ آهي جيڪو الله (جي سامهون ٿيڻ) ۽ (آخرت جي اچڻ جي)

الْاٰخِرَ ؕ وَمَنْ يَّتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ ⑥ ع

اميد رکي ٿو. ۽ جيڪو منهن موڙيندو تہ بيشڪ الله سڀ کان بي پرواهہ ساراهيل آهي.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

تُلْقُوْنَ : توهان اڇليو ٿا

تُسِرُّوْنَ : توهان لڪايو ٿا

اِنْ يَّثْقَفُوْكُمْ : جيڪڏهن هو توهان تي غلبو حاصل ڪري وٺن

بُرَءٰٓؤُا : بيزاري (جمع) واحد بري

يَرْجُوْا : هو اميد رکي ٿو

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : قرآن مجيد جي هنن آيتن جي روشنيءَ ۾ ايمان وارن جو اسلام دشمن ڪافرن سان ڪهڙو رويو هئڻ گهرجي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : هن سبق ۾ حق جي دشمن جي ڪهڙين ڳالهين جي ڪري انهن کي دوست ۽ رازدان بڻائڻ کان جهليو ويو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ : جڏهن ڪافر مسلمانن تي غلبو حاصل ڪري وٺندا آهن ته ان صورت ۾ انهن جو ايمان وارن سان ڪهڙو سلوڪ هوندو آهي؟

اَلسُّؤَالُ الرَّابِعُ : هن آيتن ۾ حضرت ابراهيم عليه السلام جي ڪهڙي اسوه حسنه جي پيروي ڪرڻ جو حڪم ڏنو ويو آهي؟

الدَّرسُ الحَادِی عَشرَ (ب)

سُوْرَةُ المُمتَحِنَة

آيتون: ٧ کان ١٣

عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِيْنَ عَادَيْتُمْ مِّنْهُمْ

اميد آهي تہ الله اوهان جي ۽ انهن جي وچ ۾ دوستي پيدا ڪري جن سان انهن منجهان دشمني

مَّوَدَّةً ۗ وَاللّٰهُ قَدِيْرٌ ۗ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۞ لَا يَنْهٰكُمُ اللّٰهُ

رکي اٿو ۽ الله سگهارو آهي، ۽ الله بخششهار مهربان آهي. الله اوهان کي

عَنِ الَّذِيْنَ لَمْ يُقَاتِلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَلَمْ يُخْرِجُوْكُمْ

انهن (سان دوستيءَ) کان نٿو جهلي جن اوهان سان دين (جي ڳالهہ) ۾ جنگ نہ
ڪئي آهي ۽ نڪي اوهان جي گهرن

مِّنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوْهُمْ وَتُقْسِطُوْٓا اِلَيْهِمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ

مان اوهان کي ٻاهر ڪڍيو آهي (۽ هن ڳالهہ کان بہ نٿو جهلي) تہ ساڻن احسان
ڪريو ۽ سندن حق ۾ انصاف ڪريو. بيشڪ الله انصاف ڪرڻ وارن کي

الْمُقْسِطِيْنَ ۞ اِنَّمَا يَنْهٰكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ قٰتَلُوْكُمْ فِي

دوست رکندو آهي. الله اوهان کي رڳو انهن (سان دوستيءَ) کان جهلي ٿو جن
اوهان سان دين بابت

الدِّيْنِ وَاَخْرَجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ وَظٰهَرُوْا عَلٰٓى اِخْرَاجِكُمْ

ويڙهہ ڪئي ۽ اوهان کي اوهان جي گهرن مان ڪڍيو آهي ۽ اوهان جي ڪڍڻ ۾
(ٻين جي) مدد ڪئي آهي

اَنْ تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٩﴾

(هن ڳالهه کان منع ٿو ڪري) ته ساڻن دوستي رکو ۽ جيڪي ساڻن دوستي رکندا سي ئي ظالم آهن.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا جَآءَكُمُ الْمُؤْمِنٰتُ مُهٰجِرٰتٍ

اي ايمان وارؤ جڏهن اوهان وٽ مومنياڻيون وطن ڇڏي اچن

فَامْتَحِنُوْهُنَّ ؕ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيْمَانِهِنَّ ۚ فَاِنْ عَلِمْتُمُوْهُنَّ

تڏهن کين پرکيو، ۽ الله انهن جي ايمان کي چڱو ڄاڻندڙ آهي، پوءِ جيڪڏهن کين ايمان واريون

مُؤْمِنٰتٍ فَلَا تَرْجِعُوْهُنَّ اِلَى الْكُفَّارِ ؕ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ

ڄاڻو ته انهن کي ڪافرن ڏانهن موٽائي نه موڪليو، نکي اهي (مسلمان عورتون) انهن (ڪافرن) لاءِ حلال آهن

وَلَا هُمْ يَحِلُّوْنَ لَهُنَّ ؕ وَاٰتُوْهُمْ مَّآ اَنْفَقُوْا ؕ وَلَا جُنَاحَ

۽ نکي اهي (ڪافر مرد) انهن (مسلمان عورتن) لاءِ حلال آهن، ۽ جو ڪجهه انهن (انهن تي) خرچ ڪيو اهو انهن کي ڏئي ڇڏيو، ۽ ناهي گناه

عَلَيْكُمْ اَنْ تَنْكِحُوْهُنَّ اِذَآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ ؕ وَلَا

توهان تي جو نڪاح ڪريو انهن سان جڏهن ڏيو انهن کي سندن مهر، ۽ پاڻ وٽ

تُمْسِكُوْا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْئَلُوْا مَآ اَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْئَلُوْا

نه جهليو (نڪاح ۾) ڪافر عورتن کي ۽ گهري وٺو جيڪو توهان خرچ ڪيو ۽ پل اهي به گهرن

مَآ اَنْفَقُوْا ؕ ذٰلِكُمْ حُكْمُ اللّٰهِ ؕ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ

جيڪي انهن (پنهنجين زالن تي) خرچ ڪيو، اهو الله جو حڪم آهي ،جو اوهان جي وچ ۾ فيصلو ٿو ڪري، ۽ الله ڄاڻندڙ

حَكِيمٌ ۝١٠ وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ

حڪمت وارو آهي. ۽ جيڪڏهن توهان جي عورتن مان ڪا عورت (مرتد ٿي) توهان جي هٿن مان نڪري ڪافرن وٽ هلي وڃي

فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِّثْلَ مَا أَنْفَقُوا

پوءِ توهان انهن سان جنگ ڪيو پوءِ جن جون زالون هليون ويون هجن انهن کي ايترو ڏئي ڇڏيو جيترو انهن خرچ ڪيو هو (مهر).

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ۝١١ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ

۽ انهي الله کان ڊڄو جنهن تي توهان ايمان آڻيندڙ آهيو. اي نبي

إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَنْ لَا يُشْرِكْنَ

(صلي الله عليه وسلم) جڏهن تو وٽ مؤمن عورتون اچن هن (شرط) تي ته توسان بيعت ڪن ته ڪنهن کي

بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ

الله سان شريڪ نه ڪنديون. ۽ نڪي چوريون ڪنديون ۽ نه ڪي بدڪاري ڪنديون ۽ نڪي پنهنجي اولاد کي قتل ڪنديون

وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ

۽ نه ڪي اهڙي ڪوڙي تهمت جنهن کي پنهنجن هٿن ۽ پنهنجن پيرن سان گهڙيو هجين آڻينديون

وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ

۽ نڪي ڪنهن چڱي ڪم ۾ تنهنجي نافرماني ڪنديون تڏهن سندن بيعت قبول ڪر ۽ انهن لاءِ الله کان

اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝١٢ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا

بخشش گهر. بيشڪ الله بخشڻهار مهربان آهي. اي ايمان وارؤ اوهين ان

لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوْا مِنَ الْاٰخِرَةِ

قوم سان دوستي نہ رکو جنھن تي الله ڪاوڙيو آهي بيشڪ اهي آخرت (جي ثواب) کان (اهڙو) نااميد ٿيا آهن

كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ اَصْحٰبِ الْقُبُوْرِ ﴿۱۳﴾

جهڙوڪ ڪافر قبرن وارن کان نااميد ٿيا آهن.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

عَادَيْتُمْ : توهان دشمني ڪئي ورتي

اَنْ تَبَرُّوْا : تہ توهان نيڪي (ڀلائي) ڪريو

ظٰهَرُوْا : انهن هڪٻئي جي مدد ڪئي

فَامْتَحِنُوْهُنَّ : پوءِ توهان انهن (عورتن) کي آزمايو

حِلٌّ : حلال

عِصَمِ : عزت / ناموس

اَلْكَوَافِرِ : ڪافر عورتون

فَعَاقَبْتُمْ : پوءِ توهان سزا ڏني

يُبَايِعْنَ : اهي بيعت ڪن ٿيون

قَدْ يَئِسُوْا : هو مايوس ٿي ويا

اَلتَّمَارِيْنُ

اَلسُّؤَالُ الْاَوَّلُ : انهن آيتن جي روشني ۾ ٻڌايو تہ الله تعاليٰ ڪهڙي قسم جي ڪافرن سان عدل ۽ احسان جي اجازت ڏني آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّانِيْ : الله تعاليٰ هجرت ڪري ايندڙ مؤمن عورتن جي باري ۾ اهل ايمان کي ڪهڙي تلقين ڪئي آهي؟

اَلسُّؤَالُ الثَّالِثُ: (هن سبق جي آيتن ۾) نبي اڪرم صلي الله عليه وسلم جن کي مؤمن عورتن سان ڪهڙين ڳالهين تي بيعت وٺڻ لاءِ چيو ويو آهي؟

اَلدَّرْسُ الْاَوَّلُ

آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ

عِنْدَمَا اَرَادَاللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَتَعَالٰى اَنْ يَخْلُقَ اٰدَمَ قَالَ لِلْمَلٰئِكَةِ : اِنِّیْ اَخْلُقُ بَشَرًا مِنْ طِيْنٍ وَاَجْعَلُهٗ خَلِيْفَةً لِیْ فِی الْاَرْضِ۔ فَسَأَلَتِ الْمَلٰئِكَةُ عَنْ حِكْمَةِ اِرَادَتِهٖ وَقَالَتْ :

اِنَّ اٰدَمَ وَ اَوْلَادَهٗ سَيُفْسِدُوْنَ فِی الْاَرْضِ وَ يَسْفِكُوْنَ دِمَائَهُمْ فِيْهَا وَنَحْنُ نُسَبِّحُكَ وَنَعْبُدُكَ فَمَا هِیَ الْحِكْمَةُ فِیْ خَلْقِ اٰدَمَ وَخِلَافَتِهٖ؟

فَاَجَابَ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَتَعَالٰى وَقَالَ لَهُمْ : اِنِّیْ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ۔

فَخَلَقَ اللّٰہُ اٰدَمَ وَمَنَحَہٗ مِنْ عِلْمِہٖ حَتّٰی فَاقَ
عَلَی الْمَلٰئِکَۃِ فَاعْتَرَفُوْا بِفَضْلِہٖ کَمَا صَرَّحَ بِہِ الْقُرْاٰنُ:
"وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَآءَ کُلَّھَا ثُمَّ عَرَضَھُمْ عَلَی الْمَلٰٓئِکَۃِ
فَقَالَ اَنْبِئُوْنِیْ بِاَسْمَآءِ ھٰٓؤُلَآءِ اِنْ کُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ۝
قَالُوْا سُبْحٰنَکَ لَا عِلْمَ لَنَآ اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّکَ اَنْتَ
الْعَلِیْمُ الْحَکِیْمُ ۝"

ثُمَّ اَمَرَ اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ وَتَعَالٰی الْمَلٰئِکَۃَ بِمَا فِیْھِمْ
اِبْلِیْسُ اَنْ یَّسْجُدُوْا لِاٰدَمَ تَعْظِیْمًا لَہٗ فَسَجَدَ لَہٗ
الْمَلٰئِکَۃُ کُلُّھُمْ اَجْمَعُوْنَ وَلٰکِنَّ اِبْلِیْسَ لَمْ یَسْجُدْ
لَہٗ وَرَفَضَ اَمْرَ اللّٰہِ تَکَبُّرًا وَقَالَ : کَیْفَ اَسْجُدُ لَہٗ
وَاَنَا خَیْرٌ مِّنْہُ حَیْثُ خُلِقْتُ مِنْ نَارٍ وَّخُلِقَ اٰدَمُ
مِنْ طِیْنٍ، فَطَرَدَہُ اللّٰہُ مِنَ الْجَنَّۃِ وَلَعَنَہٗ اِلٰی
یَوْمِ الدِّیْنِ حَیْثُ قَالَ اللّٰہُ سُبْحٰنَہٗ وَتَعَالٰی :

"فَاخرُجْ مِنہا فَاِنَّکَ رَجِیمٌ ۝ وَّاِنَّ عَلَیْکَ اللَّعنَۃَ اِلٰی یَوم

الدِّیْنِ" طَلَبَ اِبلِیسُ مِنَ اللّٰہِ سُبحانَہٗ و تعالٰی

المُھلَۃَ وَاستَجَابَ لَہٗ طَلَبَہٗ ثُمَّ قَالَ اِبلِیسُ اِنّیْ

لَاُغوِیَنَّ اٰدَمَ وَاَولَادَہٗ فِی الْاَرضِ اِنْتِقَامًا مِنہُ اِلَّا

عِبَادَکَ الصَّالِحِیْنَ قَالَ اللّٰہُ سُبحَانَہٗ و تعالٰی رَدًّا لَہٗ:

اِذْھَبْ ، اِنَّ عِبَادِیْ لَیْسَ لَکَ عَلَیْہِم سُلطَانٌ فَمَنْ

تَبِعَکَ مِنھُم فَاِنَّ جَھَنَّمَ جَزَاءُھُم اَجْمَعِیْنَ۔

ثُمَّ خَلَقَ اللّٰہُ مِنْ اٰدَمَ زَوجَتَہٗ وَسَکَّنَھُمَا فِی

الْجَنَّۃِ لِیَأکُلَا مِنھَا رَغَدًا حَیْثُ شَاءَ اَونَھَاھُمَا عَنْ

اَکْلِ الشَّجَرَۃِ الْخَاصَّۃِ فَانْتَقَمَ اِبْلِیسُ مِنْ اٰدَمَ وَ

وَسْوَسَ لَھُمَا قَائِلًا : "مَانَھٰکُمَا رَبُّکُمَا عَنْ ھٰذِہِ

الشَّجَرَۃِ اِلَّآ اَنْ تَکُوْنَا مَلَکَیْنِ اَوْتَکُوْنَا مِنَ الْخٰلِدِیْنَ"

فَوَقَعَ اٰدَمُ وَزَوْجَتُہٗ فِی کَیْدِہٖ وَاَکَلَا مِنْ تِلْکَ الشَّجَرَۃِ

فَاَخْرَجَهُمَا مِنَ الْجَنَّةِ وَقَالَ لَهُمَا : اِنْزِلَا اِلَى الْاَرْضِ لَكُمَا وَ لِاَوْلَادِكُمَا فِيْهَا مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِيْنٍ، وَلَيَاْتِيَنَّكُمْ مِنِّيْ هُدًى فَاتَّبِعُوْهُ وَمَنْ لَمْ يَتَّبِعْ فَهُوَ مِنَ الْخَاسِرِيْنَ۔

نَزَلَ اٰدَمُ وَ زَوْجَتُهٗ اِلَى الْاَرْضِ وَ بَدَءَا يَسْتَغْفِرَانِ اللّٰهَ قَائِلَيْنِ: "رَبَّنَا ظَلَمْنَآ اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَ تَرْحَمْنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ"۔ فَاسْتَجَابَ اللّٰهُ اسْتِغْفَارَهُمَا وَ غَفَرَ لَهُمَا:

هٰكَذَا خَلَقَ اللّٰهُ اٰدَمَ وَفَضَّلَهٗ عَلَى الْمَلٰئِكَةِ وَ جَعَلَهٗ خَلِيْفَةً لَهٗ فِى الْاَرْضِ وَمَكَّنَهٗ وَاَوْلَادَهٗ فِيْهَا اِلٰى وَقْتٍ مَعْلُوْمٍ وَخَلَقَ لَهُمْ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَخَلَقَهُمْ لِعِبَادَتِهٖ وَحْدَهٗ:

فَزَوَّدَهُمْ بِهُدَايَتِهٖ وَاَنْذَرَهُمْ عَنْ كَيْدِ اِبْلِيْسَ وَاِغْوَائِهٖ عَنْ طَرِيْقِ رُسُلِهٖ وَاَنْبِيَاءِهٖ۔

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

عِنْدَمَا : جڏهن
تَحَيَّرَتْ : حيران ٿي ويون (مؤنث)
اَجَابَ : جواب ڏنائين
اَعْلَمُ : آءٌ ڄاڻان ٿو
صَرَّحَ : وضاحت ڪيائين
رَفَضَ : انڪار ڪيائين
نَارٌ : باهه
طَرَدَ : ڪڍي ڇڏيائين
كَيْدٌ : سازش

طِيْنٌ : گارو / آلي مٽي
يَسْفِكُوْنَ : خونريزي ڪن ٿا يا ڪندا
مَنَحَ : ڏنو - عطا ڪيو
فَاقَ : مٿي چڙهي ويو
اَنْبِئُوْنِيْ : مون کي ٻڌايو
خَيْرٌ : چڱو - بهتر
رَجِيْمٌ : تڙيل - ملعون
طَلَبٌ : درخواست
سَكَّنَ : ترسايائين

❋

الدرس الاول

قواعد

اسم ، فعل ، حرف

(١) " ڪلمہ "مان مراد معنيٰ وارو لفظ آهي.ڪلمہ جا ٽي قسم آهن؛ اسم، فعل، حرف

(٢) اسم اهو ڪلمو آهي جو ڪنهن شخص، جڳهہ يا شيء جي نالي کي ظاهر ڪري.

جيئن: اَحْمَدُ ـ طَالِبٌ ـ مَدْرَسَةٌ ـ بَاكِسْتَانُ ـ كِتَابٌ ـ قَلَمٌ

(٣) فعل اهو ڪلمو آهي جيڪو ڪنهن ڪم کي ٽن زمانن (ماضي ـ حال ـ مستقبل) مان ڪنهن هڪ زماني ۾ ظاهر ڪري.

جيئن : فَتَحَ (ان کوليو) يَفْتَحُ (اهو کولي ٿو يا کوليندو)

اِفْتَحْ (تون کول) لَاتَفْتَحْ (تون نہ کول)

(٤) حرف اهو ڪلمو آهي جو هو ايستائين پنهنجي معنيٰ واضح (مڪمل) نہ ٿو ڪري جيستائين ان سان ڪو اسم يا فعل ملايو نہ وڃي.

جيئن : فِي الْكِتَابِ (ڪتاب ۾) عَلَي الطَّاوِلَةِ (ميز تي)

اسم جا قسم

معرفه ۽ نڪره

١ـ خاص ۽ عام جي لحاظ کان اسم ٻن قسمن جو هوندو آهي؛ اسم معرفه ۽ اسم نڪره .

ب ـ اسم معرفه خاص اسم کي ظاهر ڪندو آهي.

جيئن: خَالِدٌ ـ لَاهور ـ اَلْحَدِيقَةُ (ڪو خاص باغ)

ج ـ اسم نڪره عام اسم کي ظاهر ڪندو آهي.

جيئن : وَلَدٌ (ڇوڪرو) بَيْتٌ (گهر) ساعة (واچ)

د - عربيءَ ۾ اسم نڪره جي شروع ۾ لام تعريف - (اَلْ) لڳايو ويندو آهي ته هو معرفه ٿي ويندو آهي.

جيئن: بِنْتٌ (ڇوڪري) مان اَلْبِنْتُ - نُوْرٌ مان اَلنُّوْرُ - دِيْنٌ مان اَلدِّيْنُ.

٢ - مذڪر ۽ مونث

١ - جنس جي اعتبار کان اسم ٻن قسمن جو آهي مذڪر ۽ مونث.

اسم مذڪر نر کي ظاهر ڪندو آهي.

جيئن : رَجُلٌ (ماڻهو) اَبٌ (پيءُ) اَخٌ (ڀاءُ)

اسم مونث مادي کي ظاهر ڪندو آهي.

جيئن : اِمْرَأَةٌ (عورت) اُمٌّ (ماءُ) اُخْتٌ (ڀيڻ)

ب - عربي ءَ ۾ اسم مونث جون ٽي نشانيون آهن:

(١) گول تاء (ة) الف مقصوره (ى) (٣) الف ممدوده (اء)

جيئن : جَنَّةٌ - ذُرِّيَّةٌ - كُبْرَى -
صُغْرَى - خَضْرَاءُ - حَمْرَاءُ

ج - جنهن اسم ۾ مٿي ذڪرڪيل نشانين مان ڪا نشاني نه هجي ته اهو مذڪر آهي.

جيئن : كِتَابٌ - قَلَمٌ - مِرْسَمٌ -
وَرَقٌ - عَلَمٌ - عَدُوٌّ

د - ڪجهه مخصوص اسم اهڙا به آهن جن ۾ مونث جي ڪابه نشاني نه هوندي آهي ته به اهي مونث شمار ڪيا ويندا آهن.

جيئن : اَرْضٌ - نَفْسٌ - عَيْنٌ - نَارٌ
رُوْحٌ - رِيْحٌ - يَدٌ - رِجْلٌ

٣ - مفرد - تثنيه - جمع

١ - تعداد جي لحاظ کان اسم ٽن قسمن جو آهي؛ مفرد - تثنيه - جمع

ب - مفرد - جيڪو هڪ اسم کي ظاهر ڪري.

جيئن : مَسْجِدٌ - مُعَلِّمٌ - كُرَّاسَةٌ

ج - تثنيه - جيڪو ٻن اسمن کي ظاهر ڪري.

جيئن : كِتَابٌ (ڪتاب) مان كِتَابَانِ (ٻه ڪتاب)

د - جمع - جيڪو ٻن کان وڌيڪ اسمن کي ظاهر ڪري.

جيئن: مُسْلِمٌ مان مُسْلِمُوْنَ

جمع جا هيٺيان قسم آهن؛

(i) جمع مذڪر سالم؛ جنهن جي مفرد جي حرفن جي ترتيب ساڳي رهي ٿي ۽ ان جي آخر ۾ "وْنَ "جو واڌارو هوندو آهي.

جيئن مُسْلِمٌ مان مُسْلِمُوْنَ

(ii) جمع مونث سالم؛ واحد مونث جي (ة) کي هٽائي " ات " جي واڌاري سان جمع مونث سالم ٺهندو آهي.

جيئن؛ مُسْلِمَةٌ مان مُسْلِمَاتٌ (مسلمان عورتون)

(iii) جمع مَڪسر ؛ جنهن جي مفرد جي حرفن جي ترتيب ٽٽي ويندي آهي، يعني برقرار نه رهندي آهي. ان جا مختلف وزن آهن جن مان ڪجهه هيٺ ڏنا وڃن ٿا؛

	وزن	مثال		معنيٰ
(i)	فُعُوْلٌ	نُجُوْمٌ		تارا
(ii)	اَفْعَالٌ	اَعْمَالٌ	(واحد عَمَلٌ)	ڪم
(iii)	فُعَلَاءُ	عُلَمَاءُ	(واحد عَالِمٌ)	عالمَ - پڙهيل - ڄاڻو
(iv)	مَفَاعِلُ	مَكَاتِبُ	(واحد مَكْتَبٌ)	آفيسون
(v)	مَفَاعِيْلُ	مَفَاتِيْحُ	(واحد مِفْتَاحٌ)	چاٻيون - ڪنجيون
(vi)	فُعُلٌ	كُتُبٌ	(واحد كِتَابٌ)	ڪتاب

فعل جا قسم

١. فعل جا چار قسم آهن - ماضي ، مضارع ، امر ، نهي

٢. فعل ماضي گذريل زماني کي ظاهر ڪندو آهي.

جيئن : دَرَسَ (هن پڙهيو) سَمِعَ (هن ٻڌو) قَرُبَ (هو ويجهو ٿيو)

٣. فعل مضارع زماني حال ۽ مستقبل کي ظاهر ڪندو آهي.

جيئن: يَشْرَبُ (هو پيئي ٿو / پيئندو) يَجْلِسُ (هو ويهي ٿو / ويهندو) يَكْتُبُ (هو لکي ٿو / لکندو)

٤ - فعل امر ڪنهن ڪم ڪرڻ جي حڪم ڏيڻ لاء استعمال ٿيندو آهي.

جيئن: اُكْتُبْ (تون لک) اُدْخُلْ (تون داخل ٿي) اِرْحَمْ (تون رحم ڪر)

٥ - فعل نهي ڪنهن ڪم کان منع ڪرڻ لاء استعمال ٿيندو آهي.

جيئن: لَاتَذْهَبْ (تون نہ وڃ) لَا تُشْرِكْ (تون شرڪ نہ ڪر) لَاتَكْذِبْ (تون ڪوڙ نہ ڳالهاء)

حرف جا قسم

١ - حرف جا كيترا ئي قسم آهن انهن مان حرف جر ۽ حرف استفهام به آهن.

ب - حرف جر پاڻ کان بعد ۾ اچڻ واري اسم کي جر (زير) ڏيندو آهي. انهن جو تعداد ١٧ آهي جن مان ڪجهه هي آهن:

حروف	استعمال	معني
١- فِيْ (۾)	خَالِدٌ فِي الْمَسْجِدِ -	(خالد مسجد ۾ آهي)
٢ - مِنْ (کان / کي)	اَلْمَسْجِدُ قَرِيْبٌ مِّنَ الْبَيْتِ -	(مسجد گهر کي ويجهي آهي)
٣ - اِلَي (تائين / ڏانهن)	ذَهَبَ اِلَي الْمَدِيْنَةِ	(هو شهر ڏانهن ويو)
۴ - بِ (ساڻ/ سان)	كَتَبَ بِالْقَلَمِ	(هن قلم سان لکيو)
۵ - لِ (لاءِ)	اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ	(سب تعريفون الله لاءِ آهن)
٦- (عَنْ) سان / بابت)	سَأَلَ عَنِ الدَّرْسِ	(هن سبق بابت پڇيو)

ج - حروف استفهام - اهي حرف سوال ڪرڻ لاءِ استعمال ٿيندا آهن.

جيئن : هَلْ (ڇا) أَ (ڇا)

استعمال هَلْ هُوَ طَالِبٌ ؟ (ڇا هو شاگرد آهي؟)

أَهٰذَا قَلَمٌ ؟ (ڇا هي قلم آهي؟)

التدريبات

سوال نمبر ١ - سبق مان ٽي اسم ٽي فعل ۽ ٽي حرف ڳوليو.

سؤال نمبر ٢ - (ا) هيٺين اسمن مان معرفه ۽ نڪره الڳ ڪري لکو:

اللّٰه - ملٰئِكة - آدَم - اِبْلِيْس - اَلشَّجَرَة - زَوْجَة -
اَلْجَنَّة - سَمٰوَات - اَلْاَرْض

(ب) هيٺ ڏنل اسمن مان مذڪر ۽ مونث الڳ الڳ ڪريو:

اَلشَّجَرَة - اَلْوَقْت - اَرْضٌ - اَلْقِيَامَة - كِتَاب - نَفْسٌ - اِبْلِيْس - يَوْم

(ج) مفرد مان تثنيه ۽ جمع ٺاهيو.

جَاعِلٌ - صَادِقٌ - مَلِكٌ - اِسْمٌ - شَيْءٌ -
جَنَّةٌ - نَفْسٌ - خَاسِرٌ

سوال نمبر ٣ - هيٺ ڏنل افعال مان ماضي، مضارع ، امر نهي الڳ الڳ ڪري لکو:

سَجَدَ - يَخْلُقُ - اُخْرُجْ - نَعْبُدُ -
خَلَقَ - يَجْعَلُ - يَسْفِكُ - قَالَ

اَلدَّرسُ الثّانِی

إغوَاءُ إبلِيسُ بَنِی اٰدَمَ

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً ۔ وَهُمْ عَلٰى دِيْنِ أَبِيهِمْ اٰدَمَ، يَعْبُدُوْنَ اللهَ وَلَا يُشْرِكُوْنَ بِهٖ شَيْئًا لَمْ يَرْضَ إبْلِيسُ وَ ذُرِّيَّتُهٗ بِهٰذَا وَكَانَ إبْلِيسُ لَا يُحِبُّ أَنْ يَّرَى النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَيَعْبُدُوْنَ اللهَ وَحْدَهٗ فَأَرَادَ أَنْ يَّدْعُوَهُمْ إلَى الشِّرْكِ فَاخْتَارَ لَهُمْ عِبَادَةَ الْأَصْنَامِ ۔

فَكَّرَ الشَّيْطٰنُ فِی حِيلَةٍ لِإِغْوَاءِ النَّاسِ لِأَنَّهٗ لَوْ ذَهَبَ إلَى النَّاسِ بِدَعْوَةِ الشِّرْكِ لَخَالَفُوْهُ فَاقْتَرَحَ لِلنَّاسِ أَنْ يَّعْمَلُوْا صُوَرًا لِلرِّجَالِ وَالنِّسَآءِ ۔ فَأُعْجِبَ النَّاسُ بِرَأْيِهٖ وَصَوَّرُوْا لَهُمْ

وَبَدَءُوا يَنْظُرُونَ إِلَيهَا نَظْرَةَ قَدَاسَةٍ۔

بَعْدَ مُدَّةٍ مِّنَ الزَّمَنِ تَحَوَّلَ النَّاسُ مِنَ الصُّوَرِ إِلَى التَّمَاثِيْلِ وَرَغْمَ اعْتِقَادِهِمْ أَنَّهَا حِجَارَةٌ لَاتَنْفَعُ وَلَا تَضُرُّ أَخَذُوا يَتَبَرَّكُونَ بِالتَّمَاثِيلِ وَيُعَظِّمُونَهَا حَتَّى كَثُرَتِ التَّمَاثِيلُ۔

عِنْدَمَا وَجَدَ الْأَبْنَاءُ أَبَاءَهُمْ يُعَظِّمُونَ التَّمَاثِيلَ وَيَتَبَرَّكُونَ بِهَا ، أَخَذُوا يَتَّبِعُونَهُمْ وَازْدَادَ الْأَبْنَاءُ عَلَى الْأَبَاءِ فِي ذٰلِكَ ، فَأَخَذُوا يَعْبُدُونَ التَّمَاثِيلَ فَيَسْأَلُونَهَا وَيَذْبَحُونَ لَهَا ، ثُمَّ صَارَتْ هٰذِهِ التَّمَاثِيلُ اٰلِهَةً لَهُمْ وَعَكَفُوا عَلَيْهَا دُعَاءً وَعِبَادَةً وَهٰكَذَا عَمَّتِ الْأَصْنَامُ وَانْتَشَرَ الشِّرْكُ۔

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيبُ الْجَدِيدَةُ

لَمْ يَرْضَ : راضي نه ٿيو — اِخْتَارَ : هن اختيار ڪيو

اِقْتَرَحَ : هن تجويز/ رٿ ڏني.

اُعْجِبَ النَّاسُ بِرَأْيِهِ : ماڻهن کي ان جي راءِ پسند آئي

نَظْرَةَ قَدَاسَةٍ : احترام جي نگاهہ

تَحَوَّلَ : ڦري ويو / مستقل ٿي ويو — تَمَاثِيلُ : مورتيون - بُتَ

رَغْمَ اعْتِقَادِهِمْ : انهن جي عقيدي جي باوجود

اَخَذُوا يَتَبَرَّكُونَ : برڪت حاصل ڪرڻ لڳا

الدرس الثاني

قواعد

اسم اشاره ۽ اسم ضمير

١. اسم معرفہ جا گھڻائي قسم آهن.جن مان اسم اشاره ۽ اسم ضمير ب آهن.

٢. اسم اشاري جا ب قسم آهن: اسم اشاره قريب ۽ اسم اشاره بعيد.

اسماء اشاره قريب

	مفرد	تثنيہ	جمع
مذكر لاء	هٰذا	هٰذَانِ	هٰؤُلَاءِ
مونث لاء	هٰذِهٖ	هَاتَانِ	هٰؤُلَاءِ

اسماء اشاره بعيد

	مفرد	تثنيہ	جمع
مذكر لاء	ذَالِکَ	ذَانِکَ	اُولٰئِکَ
مؤنث لاء	تِلْکَ	تَانِکَ	اُولٰئِکَ

٣. اسم ضمير اهو معرفہ آهي جيكو كنهن اسم جي جڳهہ تي استعمال ٿئي متكلم، مخاطب ۽ غائب تي دلالت كري.

٤ . اسم ضمير جا ب قسم آهن: اسم ضمير منفصل ۽ اسم ضمير متصل:

(i) اسم ضمير منفصل اهو ضمير آهي جيڪو ڪنهن ڪلمي کان جدا استعمال ٿيندو آهي.

مثال طور: هُوَ رَجُلٌ اَنْتَ طَبِيْبٌ

هو مرد آهي تون ڊاڪٽر آهين

(ii) اسم ضمير متصل جيڪو ڪنهن ڪلمي سان ملي استعمال ٿئي.

مثال طور: رَبُّنَا جَعَلَهُ عَلَيْکَ

اسان جو رب هن ٺاهيو توتي

	صيغ	ضمائر منفصل	ضمائر متصله
١.	واحد مذکر غائب	هُوَ	هُ / هِ
٢.	تثنيه مذکر غائب	هُمَا	هُمَا / هِمَا
٣.	جمع مذکر غائب	هُمْ	هُمْ / هِمْ
٤.	واحد مؤنث غائب	هِيَ	هَا
٥.	تثنيه مؤنث غائب	هُمَا	هُمَا / هِمَا
٦.	جمع مؤنث غائب	هُنَّ	هُنَّ / هِنَّ

۷. اَنْتَ کَ

واحد مذکر مخاطب

۸. اَنْتُمَا کُماَ

تشنیه مذکر مخاطب

۹. اَنْتُمْ کُمْ

جمع مذکر مخاطب

۱۰. اَنْتِ کِ

واحد مؤنث مخاطب

۱۱. اَنْتُمَا کُمَا

تشنیه مؤنث مخاطب

۱۲. اَنْتُنَّ کُنَّ

جمع مؤنث مخاطب

۱۳. اَنَا يَ / نِيْ

واحد متکلم

۱۴. نَحْنُ نَا

جمع متکلم

التدریبات

سوال نمبر ۱. خالي جګهن ۾ مناسب اسم اشاره (قريب يا بعيد) هيٺ ڏنل مثال وانگر لڳايو:

مثال: هذا/ ذالک رجل. هٰذِه / تِلْکَ اِمرَاۃٌ

۱ ـ .... / .... رَجُلَانِ ..../ .... اِمْرَاتَانِ

۲ ـ .... / .... رِجَالٌ ..../ .... نِسَاءُ

سوال نمبر۲. (۱) خالي جګهن ۾ مناسب اسم ضمير يا اسماء اشاره ڏنل مثال وانگر لڳايو.

مثال: هو طالب وهٰذا کتابه ......

۱ ـ هِيَ طَالِبَةٌ وَ .... سَاعَةٌ ......

۲ ـ اَنْتَ طَالِبٌ وَ .... مَحفَظَةٌ ......

۳ ـ اَنْتِ طَالِبَةٌ وَ .... قَلَمٌ ......

۴ ـ اَنَا مُسْلِمٌ وَالْاِسْلَامُ دِيْنٌ ......

۵ ـ نَحْنُ مُسْلِمَاتٌ وَالْاِسْلَامُ دِيْنُ ......

ب : خالي جګهن ۾ مناسب ضمائر متصل لڳايو.

۱ ـ هُمَا مُؤمِنَانِ وَ الله رَبُّ ......

۲ ـ هُمَا مُؤمِنَتَانِ وَ الله ربّ ......

۳ ـ انتما طَالِبَانِ وَالْجُهْدُ مِنْ وَاجِبِ ....

۴ ـ اَنْتُمَا طَالِبَتَانِ وَالْجُهْدُمِنْ وَّاجِبِ ....

٥ - هُمْ مُؤمِنُوْنَ وَ الْاِخْلَاصُ شِعارٌ ....

٦ - هُنَّ مُؤمِنَاتٌ وَالْاِ خْلَاصُ شِعَارٌ

٧ - اَنْتُمْ مُجَاهِدُوْنَ وَعَدُوٌّ كُمْ اَمَامَ .....

٨ - اَنْتُنَّ مُجَاهِدَاتٌ وَعَدُوٌّكُنَّ اَمَامَ ....

سوال نمبر٣. هيٺ ڏنل آيتن مان ضمائر متصل ۽ ضمائر منفصل ڪڍي جدا ڪري لکو:

١ - قُلْ هُوَ اللهُ اَحَدٌ　　٢ - وَاَصْلِحُوْا ذَاتَ بَيْنِكُمْ

٣ - اِنْ اَنتَ اِلَّا نَذِيْرٌ　　٤ - كَمَا اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ

٥ - اِنَّا نَحنُ نَزَّلنَا الذِّكرَ وَ اِنَّا لَهُ لَحٰفِظُوْنَ

اَلدَّرسُ الثَّالِثُ

دَعوَةُ نُوحٍ عَلَيهِ السَّلَامُ

لَمَّا عَمَّ الشِّركُ وَعِبَادَةُ الأَصنَامِ وَاحتَاجَ النَّاسُ إِلَى مَن يَهدِيهِم طَرِيقَ الحَقِّ وَيُنقِذُهُم مِنَ الضَّلَالِ أَرسَلَ اللهُ نُوحًا إِلَيهِم فَقَامَ يَدعُوهُم إِلَى اللهِ وَحدَهُ وَيُحَذِّرُهُم مِن عِبَادَةِ الأَصنَامِ وَالتَّمَاثِيلِ فَآمَنَ بِهِ المُستَضعَفُونَ مِنَ النَّاسِ وَكَذَّبَ بِهِ المُستَكبِرُونَ مِنهُم وَآذَوهُ وَسَخِرُوا مِنهُ كُلَّمَا مَرَّ بِهِم أَو دَعَاهُم إِلَى الحَقِّ.

وَاستَمَرَّ سَيِّدُنَا نُوحٌ عَلَيهِ السَّلَامُ يَجتَهِدُ فِي الدَّعوَةِ إِلَى اللهِ وَالأَمرِ بِالمَعرُوفِ وَالنَّهيِ عَنِ المُنكَرِ وَالتَّحذِيرِ مِنَ الشِّركِ وَسُوءِ العَاقِبَةِ لَكِنَّ

النَّاسَ ازْدَادُوا طُغْيَانًا وَّكُفْرًا فَلَمْ يَتْرُكُوْا عِبَادَةَ الْأَصْنَامِ وَلَمْ يَرْجِعُوْا إِلَى اللّٰهِ وَأَصَرُّوْا عَلٰى مَا كَانُوْا عَلَيْهِ مِنَ الضَّلَالِ وَالشِّرْكِ وَالْعِنَادِ فَدَعَا عَلَيْهِمْ نُوْحٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَائِلًا رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ دَيَّارًا - فَاسْتَجَابَ اللّٰهُ دَعْوَتَهٗ وَ غَضِبَ عَلَيْهِمْ، وَأَرَادَ أَنْ يُّعَذِّبَهُمْ بِالْغَرَقِ، وَأَمَرَ نُوْحًا أَنْ يَّصْنَعَ السَّفِيْنَةَ فَصَنَعَهَا.

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ الْجَدِيْدَةُ

يُحَذِّرُهُمْ : هو انهن کي ڊيڄاري ٿو — يُنْقِذُهُمْ : هو انهن کي بچائي ٿو

أَصَرُّوْا : انهن اصرار ڪيو — اَلْمُسْتَضْعَفُوْنَ : (جمع) ڪمزور (ضعيف)

فَاسْتَجَابَ : پوءِ ان قبول ڪيو.

الدرس الثالث

قواعد

مرڪب اضافي ۽ مرڪب توصيفي

١ - ٻن يا ٻن کان وڌيڪ لفظن جي مجموعي کي مرڪب چئبو آهي. مرڪب ٻن قسمن جو هوندو آهي: مرڪب تام ۽ مرڪب ناقص.

٢ - پوري جملي کي "مرڪب مفيد" يا "مرڪب تام" چئبو آهي، ۽ اڻ پوري جملي کي "مرڪب غير مفيد"، يا "مرڪب ناقص" چئبو آهي.

٣ - مرڪب ناقص جي قسمن مان مرڪب اضافي ۽ مرڪب توصيفي ٻه آهن.

۴ - (i) مرڪب اضافي مضاف ۽ مضاف اليه سان ملي ڪري ٺهي ٿو.

مثال طور : بَيْتُ اللهِ

هن مثال ۾ بيت مضاف ۽ الله مضاف اليہ آهي.

(ب) سنڌي زبان جي برعڪس عربي ۾ مضاف پهرين ايندو آهي ۽ مضاف اليہ پوء.

(ج) مضاف تي "اَلْ" نہ لڳندو آهي ۽ نہ ئي ڪا ٻہ تنوين (يعني ٻہ زبرون، ٻہ زيرون. ٻہ پيش)

د- مضَاف اِليہ هميشه مجرور هوندو آهي.

مثال: رَسُوْلُ اللهِ (الله جو رسول)

كِتَابُ خَالِدٍ (خالد جو ڪتاب)

بَيْتُ رَجُلٍ (ماڻهوء جو گهر)

مِحْفَظَةُ الطِّفْلِ (ٻار جو ٿيلهو)

كُرَةُ الطِّفْلَةِ (ٻارڙيء جو بال)

۵ ـ (ا) مرڪب تو صيفي صفت ۽ موصوف سان ملي ٺهندو آهي.

مثال طور : زَهْرَةٌ جَمِيلَةٌ (سهڻو گل) هن مثال ۾ زَهْرَةٌ موصوف ۽ جَمِيلَةٌ صفت آهي.

(ب) عربي زبان ۾ سنڌي ءَجي بر عڪس موصوف پهرين ۽ صفت پوءِ ايندي آهي.

(ج) صفت پنهنجي موصوف سان چئن ڳالهين ۾ هڪجهڙائي رکندي آهي.

(i) مذڪر ۽ مونث هئڻ ۾ مثلا: رَجُلٌ صالح

اِمْرَأَةٌ صَالِحَةٌ

(ii) معرفه ۽ نڪره هئڻ ۾ مثلاً: اَلْوَلَدُ الصَّغِيرُ

وَلَدٌ صَغِيرٌ

(iii) اعراب (زير زبر پيش) ۾ مثلاً: ڪلمه طيّبة

كَلِمَةٌ طَيِّبَةٌ

كَلِمَةً طَيِّبَةً

كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ

(iv) واحد، تثنيه ۽ جمع ۾ ـ مثلاً: مُسلِمٌ صَادِقٌ مُسلِمانِ صَادِقَانِ

مُسلِمُونَ صَادِقُونَ

التدريبات

سوال نمبر ١ ـ هيٺين جملن مان مرڪب اضافي ۽ مرڪب توصفي الڳ الڳ لکو:

ثَمَنًا قَلِيلًا ـ اَلْحَجُّ الْاَكْبَرُ ـ طَرِيْقُ الْحَقِّ ـ دَعْوَةُ التَّوحِيْدِ ـ اَلْمَسْجِدُ الْحَرَامُ ـ عَذَابًا اَلِيمًا ـ عِبَادُ اللهِ ـ اَهْلُ الْكِتَابِ ـ اَلْفَوْزُ الْعَظِيمُ ـ نُورُ اللهِ

سوال نمبر۲ ۔خالي جڳهن ۾ مناسب مضاف اليه لکو؛

(۱) اَلْقُرْاٰنُ کَلَامُ ....

(۲) جَاهِدُوْا فِيْ سَبِيْلِ ....

(۳) اَلشَّيْطَانُ يَدْعُوْا اِلٰي عِبَادَةِ ....

(۴) اِنِّيْ اَعْلَمُ غَيْبَ ....

سوال نمبر ۳ ۔ خالي جڳهن ۾ مناسب صفت لڳايو؛

(۱) اِنَّ الشَّيْطَانَ لَکُمَا عَدُوٌّ ....

(۲) بَنَوْا بُيُوْتًا ....

(۳) کَانَ النَّاسُ اُمَّةً..........

(۴) اَلشِّرْکُ ظُلْمٌ ....

اَلدَّرسُ الرَّابِعُ

اَلطُّوفَانُ

وَفِی یومٍ مِّنَ الاَیَّامِ حَانَ الوَقتُ المَوعُودُ وَتَحَقَّقَ وَعدُ اللّٰهِ لِنَبِیِّہٖ نُوحٍ عَلَیہِ السَّلَامُ وَاَخَذَتِ السَّمَاءُ تُمطِرُ وَاستَمَرَّتْ اِلٰی اَیَّامٍ وَلَیَالِیَ ۔ وَفَارَ التَّنُّورُ وَتَدَفَّقَ المَاءُ عَن جَوَانِبِ الاَرضِ حَتّٰی طَغٰی وَکَادَ یُغرِقُ کُلَّ شَیءٍ ۔ فَاَوحَی اللّٰهُ اِلٰی نَبِیِّہٖ نُوحٍ عَلَیہِ السَّلَامُ لِیَاخُذَ مَعَہٗ فِی السَّفِینَۃِ مَنْ اٰمَنَ بِہٖ مِنْ اَھلِہٖ وَقَومِہٖ ۔ وَکَذٰلِكَ اَمَرَہٗ اَنْ یَّاخُذَ مَعَہٗ مِنْ حَیَوَانٍ وَطَائِرٍ زَوجَینِ اثنَینِ وَاَخبَرَہٗ بِاَنَّ الطُّوفَانَ یَعُمُّ الاَرضَ کُلَّھَا وَلَنْ یَّنجُوَ مِنہُ اِنسَانٌ وَلَا حَیوَانٌ وَلَا طَائِرٌ اِلَّا مَنْ رَکِبَ مَعَہٗ فِی السَّفِینَۃِ وَلَبّٰی سَیِّدُنَا نُوحٌ عَلَیہِ السَّلَامُ بِاَمرِہٖ تَعَالٰی فَجَاءَ الطُّوفَانُ وَبَدَا المَاءُ یَسِیلُ فِی اَموَاجٍ کَالجِبَالِ

فَنَجَا الْمُؤْمِنُوْنَ مِنَ الطُّوْفَانِ- وَأَمَّا الْمُسْتَكْبِرُوْنَ وَالْعُصَاةُ فَغَرِقُوا- وَكَانَ مِنْهُمُ ابْنُ نُوْحٍ لِأَنَّ عَمَلَهُ كَانَ غَيْرَ صَالِحٍ كَمَا صَرَّحَ اللّٰهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى بِهِ فِيْ كِتَابِهِ "يٰنُوْحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ"- وَأَغْرَقَهُمُ اللّٰهُ جَمِيْعًا وَأَصْبَحُوْا عِبْرَةً لِمَنْ خَلْفَهُمْ-

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيْبُ

حَانَ الْوَقْتُ الْمَوْعُوْدُ : جنهن وقت جو وعدو ڪيو ويو هو سو اچي پهتو

تَدَفَّقَ الْمَاءُ : پاڻي ڦٽي نڪتو

يَعُمُّ : اهو عام ٿئي ٿو — لَبَّىٰ : هن لبيڪ چيو

يَسِيْلُ : وهي ٿو (پاڻي)

أَمْوَاجٌ كَالْجِبَالِ : جبلن وانگر ڇوليون

اَلْمُسْتَكْبِرُوْنَ : تڪبر ڪرڻ وارا — اَلْعُصَاةُ : نافرمان (جمع) (واحد، العاصي)

أَصْبَحُوْا عِبْرَةً : هو عبرت بڻجي ويا

✹

الدرس الرابع

قواعد

" جمله اسميہ " ۽ " جملہ فعليہ "

١. جملہ (مرڪب تام) ٻن قسمن جو ٿيندو آهي: جملہ اسميہ ۽ جملہ فعليہ.

٢. (١) عربيءَ ۾ جملہ اسميہ جي سڃاڻپ هيءَ آهي تہ اهو اسم سان شروع ٿيندو آهي.

جهڙيءَ طرح: اَحْمَدُ ذَكِيٌّ احمد ذهين آهي.

اَلْوَرْدَةُ جَمِيْلَةٌ گلاب جو گل سهڻو آهي.

(ب) جملہ اسميہ جا ٻہ ڀاڱا هوندا آهن: مبتدا ۽ خبر.

(ج) مبتدا هميشه معرفہ هوندي آهي ۽ جملي جي منڍ ۾ ايندي آهي ۽ خبر گهڻو ڪري نڪره هوندي آهي.

جهڙيءَ طرح: اَلْبَابُ كَبِيْرٌ - دروازو وڏو آهي.

هتي "اَلْبَابُ" مبتدا آهي ۽ "كَبِيْرٌ" خبر آهي.

اَلنَّافِذَةُ صَغِيْرَةٌ دري ننڍي آهي.
اَلنَّافِذَةُ مبتدا ۽ صَغِيْرَةٌ خبر آهي.

(د) خبر هيٺين صورتن ۾ پنهنجي مبتدا جي مطابق هوندي آهي:

(i) مذڪر ۽ مونث هجڻ (تذڪير ۽ تانيث) ۾

مثلاً اَلْكِتَابُ جَدِيْدٌ - ڪتاب نئون آهي.
اَلسَّاعَةُ ثَمِيْنَةٌ - واچ قيمتي آهي.

(ii) واحد، تثنيه ۽ جمع هجڻ ۾ مثلاً:

اَلتِّلْمِيْذُ مُجْتَهِدٌ - هڪ شاگرد محنتي آهي.

اَلتِّلْمِيْذَانِ مُجْتَهِدَانِ - ٻہ شاگرد محنتي آهن.

اَلتَّلَامِيْذُ مُجْتَهِدُوْنَ - گهڻا شاگرد محنتي آهن.

اَلتِّلْمِيْذَةُ مُجْتَهِدَةٌ - شاگردياڻي محنتي آهي.

(٥) جملہ اسميه ۾ "ڪَان " ۽ اِنَّ " جو استعمال

(١) جملہ اسميه ۾ مبتدا ۽ خبر مرفوع (پيش وارا) هوندا آهن. پر جيڪڏهن "جمله اسميه "جي شروع ۾ "ڪانَ" لڳي تہ ان جي خبر منصوب (زبر لڳل) تي ويندي آهي.

مثلاً: اَللهُ عَلِيمٌ (الله علم وارو آهي) مان ڪَانَ اللهُ عَلِيمًا (الله علم وارو آهي/ هو)

اَلْمُعَلِّمُ فَاضِلٌ (استاد عزت وارو آهي) مان

ڪَانَ الْمُعَلِّمُ فَاضِلاً (استاد عزت وارو هو)

(ii) جيڪڏهن جمله اسميه جي شروع ۾ "اِنَّ" لڳايو وڃي تہ مبتدا منصوب تي ويندي آهي. مثلاً:

اَلرَّسُوْلُ اَمِيْنٌ	(رسول امانت وارو آهي)
اِنَّ الرَّسُوْلَ اَمِيْنٌ	(بيشڪ رسول امانت وارو آهي)
اَلْقَلَمُ جَيِّدٌ	(قلم سٺو آهي)
اِنَّ الْقَلَمَ جَيِّدٌ	(بيشڪ قلم سٺو آهي)

٣. (١) جملہ فعليه جي سڃاڻپ هيءَ آهي تہ اهو جملو فعل سان شروع ٿيندو آهي.

مثال طور: خَرَجَ الطَّالِبُ (شاگرد نڪتو)

خَرَجَتِ الطَّالِبَةُ (شاگردياڻي نڪتي)

(ب) جملہ فعليہ "فعل" ۽ "فاعل" سان گڏجي ٺهندو آهي

۽ فاعل هميشه مرفوع هوندو آهي. مثلاً:

فعل	فاعل
جَاءَ الْاَبُ	(پيءُ آيو)
جَاءَ تِ الْاُمُّ	(ماءُ آئي)

(ج) ڪجهہ صورتن ۾ جملہ فعليہ ۾ فعل ۽ فاعل سان گڏ "مفعول" بہ ايندو آهي. مفعول هميشه منصوب هوندو آهي. مثلاً، كَتَبَ الْمُعَلِّمُ الدَّرْسَ (استاد سبق لکيو)

فعل	فاعل	مفعول (منصوب)	
كَتَبَ	الْمُعَلِّمُ	الدَّرْسَ	(استاد سبق لکيو)
كَتَبَتِ	الْمُعَلِّمَةُ	الدَّرْسَ	(استاديائي سبق لکيو)

التدريبات

سوال نمبر ١ ـ مشق مان ڏہ "جملہ فعليه" ڳولي لکو.

سوال نمبر ٢ ـ هيٺ ڏنل جملن تي اعراب (زير - زبر - پيش) لڳايو ۽ ٻڌايو تہ اهي اسميه آهن يا فعليه .

(١) اَلْقُرْآنُ كِتَابٌ (٢) كَانَ الْمُؤْمِنُ صَادِقًا

(٢) اِنَّ الْفَضْلَ عَظِيْمٌ (٣) جَاهَدَ النَّبِيُّ الْكُفَّارَ

اَلدَّرسُ الْخَامِسُ

اَيُّوبُ عَلَيهِ السَّلَامُ

كَانَ اَيُّوبُ عَلَيهِ السَّلَامُ نَبِيًّا مِّنْ اَنْبِيَاءِ بَنِی اِسْرَاءِيلَ وَكَانَ مِنْ ذُرِّيَّةِ اِبْرَاهِيمَ عَلَيهِ السَّلَامُ كَمَا قَالَ اللّٰهُ سُبحَانَهٗ وَتَعَالٰى فِی كِتَابِهٖ: "وَمِنْ ذُرِّيَّتِهٖ دَاوٗدَ وَسُلَيمٰنَ وَاَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسٰى وَهَارُونَ" - وَاَعْطَاهُ اللّٰهُ مَالًا كَثِيرًا مِّنَ الْاَنْعَامِ وَالْاَرَاضِی وَرَزَقَهٗ اَوْلَادًا كَثِيرَةً مِّنَ الْبَنِينَ وَالْبَنَاتِ -

وَبَعدَ مُدَّةٍ اِمْتَحَنَهُ اللّٰهُ وَابْتَلَاهُ بِاَنْوَاعِ الْبَلَاءِ فَسُلِبَ مِنْهُ مَالُهٗ جَمِيعًا وَابْتُلِیَ بِاَنْوَاعِ الْمَرَضِ فِی جَسَدِهٖ حَتّٰى لَمْ يَبْقَ مِنْهُ عُضْوٌ سَلِيمٌ سِوٰى قَلْبِهٖ لِيَذْكُرَ اللّٰهَ سُبحَانَهٗ وَتَعَالٰى - فَطَالَ مَرَضُهٗ

حَتّٰی تَرَکَہُ النَّاسُ وَاَصدِقَاءُہٗ وَاَقَارِبُہٗ۔

صَبَرَ اَیُّوبُ عَلَیہِ السَّلَامُ عَلٰی ھٰذِہِ الحَالَۃِ صَبرًا جَمِیلًا وَصَارَ نَمُوذَجًا لِلنَّاسِ فِی الصَّبرِ وَاِلَیہِ اَشَارَ اللّٰہُ سُبحَانَہٗ وَتَعَالٰی "اِنَّا وَجَدنٰہُ صَابِرًا نِعمَ العَبدُ اِنَّہٗ اَوَّابٌ"۔

کَانَت لَہٗ زَوجَۃٌ وَفِیَّۃٌ تَخدِمُہٗ فِی مَرَضِہٖ وَ کَانَت تُوَفِّرُ لَہٗ کُلَّ حَاجَاتِہٖ وَدَعَا اَیُّوبُ رَبَّہٗ فَاستَجَابَ لَہٗ دُعَاءَہٗ۔ کَمَا قَالَ اللّٰہُ سُبحَانَہٗ وَتَعَالٰی: "وَاَیُّوبَ اِذ نَادٰی رَبَّہٗ اَنِّی مَسَّنِیَ الضُّرُّ وَاَنتَ اَرحَمُ الرّٰحِمِینَ ۝ فَاستَجَبنَا لَہٗ فَکَشَفنَا مَا بِہٖ مِن ضُرٍّ" حَتّٰی فَرَّجَ اللّٰہُ عَنہُ المَرَضَ بِمَاءٍ بَارِدٍ مِنَ العَینِ وَوَھَبَ لَہٗ اَھلَہٗ وَمِثلَھُم مَعَھُم جَزَاءً مِنہُ حَیثُ قَالَ اللّٰہُ سُبحَانَہٗ وَتَعَالٰی: "اُرکُض بِرِجلِکَ ھٰذَا مُغتَسَلٌ بَارِدٌ وَّ

شَرَابٌ ۝ وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَذِكْرٰى لِأُولِي الْأَلْبَابِ"۔

هٰكَذَا يَبْتَلِي اللّٰهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عِبَادَهُ الصَّالِحِينَ بِأَنْوَاعٍ مِّنَ الْمَصَائِبِ لِيَصْبِرُوا صَبْرًا عَظِيمًا۔

اَلْكَلِمَاتُ وَالتَّرَاكِيبُ

ذُرِّيَّةٌ	: اولاد / نسل	اَعْطٰى	: هن ڏنو
اَلْاَنْعَامُ	: چوپايا / ڍور ڍڳا	اَلْاَرَاضِي	: زمينون
اِمْتَحَنَ	: آزمايو	سُلِبَ	: کسيو ويو
طَالَ	: ڊگهو ٿيو	تَرَكَ	: ڇڏي ڏنو
اَصْدِقَاءُ	: دوست (جمع)	نُمُوذَجٌ	: نمونو
اَوَّابٌ	: الله ڏانهن گهڻو رجوع ڪرڻ وارو	وَفِيَّةٌ	: وفادار
كَشَفْنَا	: اسان هٽايوسين	يَبْتَلِي	: هو آزمائي ٿو
بَارِدٌ	: ٿڌو		

✷

الدرس الخَامسُ

قواعد

ابواب ثلاثي مجرد

١. عربي ٻوليءَ ۾ بنيادي طور تي فعل ٽه حرفي ٿيندو آهي.

اهڙي قسم جي فعل کي ثلاثي مجرد چئبو آهي.

مثلاً: مَنَعَ - لَبِسَ - كَرُمَ

٢. ثلاثي مجرد (ٽه حرفي) تي فعل ماضي معروف ۾ ان جي پهرئين ۽ آخري حرف تي هميشه فتحه يعني زبر هوندي آهي، جڏهن ته ان جي وچ واري حرف تي ڪن فعلن ۾ زبر ڪن ۾ زير ۽ ڪن ۾ پيش ايندو آهي.

مثلاً: كَتَبَ عَلِمَ حَسُنَ

٣. فعل ماضي مان مضارع ٺاهڻ وقت شروع ۾ علامت مضارع (ي) وغيره جو اضافو ڪيو ويندو آهي، ان کان پوءِ ماضي جي ٽن حرفن مان پهرئين حرف کي ساڪن ڪيو ويندو آهي ۽ آخري حرف تي پيش لڳايو ويندو آهي.

ماضيءَ وانگر مضارع جي وچ واري حرف جون حرڪات (زبر- زير- پيش) به مختلف هونديون آهن. ڪجهه فعلن تي زبر ڪن تي زير ۽ ڪن تي پيش لڳايو ويندو آهي.

مثال طور: يَعْمَلَ - يَنْزِلَ - يَخْرُجَ

۴ . وچ واري حرف جي حرڪت جي لحاظ کان فعل ثلاثي مجرد جا ڇهه ابواب هوندا آهن، جيڪي هيٺ ڏجن ٿا مثالَ:

باب جو نالو	مثال	
١ - فَتَحَ يَفْتَحُ	جَعَلَ يَجْعَلُ -	ذَهَبَ يَذْهَبُ
٢ - ضَرَبَ يَضْرِبُ	جَلَسَ يَجْلِسُ -	نَزَلَ يَنْزِلُ
٣ - نَصَرَ يَنْصُرُ	سَجَدَ يَسْجُدُ -	دَخَلَ يَدْخُلُ

۴ ـ سَمِعَ يَسْمَعُ   عَلِمَ يَعْلَمُ   ـ   شَرِبَ   يَشْرَبُ

۵ ـ حَسِبَ يَحسِبُ   نَعِمَ يَنعِمُ   ـ   وَرِثَ يَرِثُ

٦ ـ كَرُمَ يَكْرُمُ   حَسُنَ يَحْسُنُ   ـ شَرُفَ يَشْرُفُ

التدريبات

سوال نمبر١ ـ   ثلاثي مجرد جا گهڻا ابواب آهن؟

ٿالا لکو ۽ هرهڪ جو هڪ مثال ڏيو؛

سوال نمبر٢ـ   ماضي مان مضارع ٺاهيو (مثال مطابق)

(مثال ؛ (نَصَرَ يَنْصُرُ) دَخَلَ ـ خَرَجَ ـ تَرَکَ ـ ذَكَرَ

سوال نمبر٣ ـ (١) هيٺ ڏنل" فعلن جو ثلاثي مجرد جي ڪهڙي باب سان تعلق آهي؟

دَرَسَ يَدْرُسُ ـ رَزَقَ يَرْزُقُ ـ خَدَمَ يَخْدِمُ ـ رَحِمَ يَرْحَمُ ـ مَنَعَ يَمْنَعُ

(ب) هيٺين فعلن تي حرکات (زبر – زير – پيش) لڳايو؛

ذهب   يذهب ـ سجد   يسجد   ـ   شرب   يشرب

جلس   يجلس   ـ   حسن   يحسن.

حصو ٽيون

من هدي الحديث

١ ـ اَفْضَلُ الْاَعْمَالِ لَآ اِلٰـهَ اِلَّا اللهُ وَ اَفْضَلُ الدُّعَاءِ الْاِ سْتِغْفَارُ

ترجمو : سڀ کان وڌيڪ فضيلت وارو عمل وارو عمل لاالٰهَ اِلَّا اللهُ آهي ۽ سڀ کان وڌيڪ فضيلت واري دعا استغفار آهي.

تشريح: نبي اڪرم صلي الله عليه وسلم جي هن حديث مبارڪ جا ٻه حصا آهن. پهرئين حصي ۾ الله تعاليٰ جي توحيدجي اقرارکي سڀ کان وڌيڪ فضيلت وارو عمل قرارڏنو ويو آهي، ۽ ٻئي حصي ۾ استغفار يعني الله تعاليٰ کان پنهنجين غلطين ۽ ڏوهن جي معافي طلب ڪرڻ واري عمل کي سڀ کان فضيلت واري دعا چئي ويئي آهي.

حديث جي پهرئين حصي ۾ ارشاد آهي ته: اَفْضَلُ الْاَ عْمَالِ لَا اِلٰـهَ اِلَّا اللهُ يعني الله کان سواء ڪنهن ٻئي کي (معبود) نه مڃڻ جو اقرار ۽ پنهنجي عمل سان ان عقيدي جو اظهار سڀ کان وڌيڪ فضيلت ۽ عظمت وارو عمل آهي. لا اِلٰـه ۾ لفظ "اِلٰـه" مان مراد اهڙي ذات آهي جنهن جي عبادت ڪئي وڃي ۽ جنهن سان بي انتها محبت ۽ عقيدت هئڻ گهرجي. اها الله جَلَّ جَلَالُهٗ جي ذات آهي جنهن اسان کي پيدا ڪيو آهي ۽ ان اسان کي عقل ۽ سمجهه عطا ڪئي. ان اسان کي نه رڳو هي زندگي ڏني پر زندگي جون سڀ نعمتون پڻ عطا ڪيون. اسان کي گهرجي ته اسان پنهنجي قول ۽ فعل سان ان ذات کي " اِله " ڪري مڃيون ۽ ان جي ئي عبادت ڪريون ۽ ان سان ئي وڌ ۾ وڌ محبت ڪريون.

حديث جي ٻئي حصي ۾ ارشاد آهي: اَفْضَلُ الدُّعَاءِ الْاِ سْتِغْفَارَ" يعني بهترين دعا الله کان پنهنجن گناهن ۽ نافرمانين جي معافي گهرڻ آهي. هي انسان ڪڏهن دنيا جي ظاهري ڏيک ويک، ٺٺ ٺانگر ۾ گر ٿي پنهنجي خالق ۽ مالڪ جي رضا مندي خلاف غلطيءَ يا گناهه ڪري وجهندو آهي. انهيءَ ڪري الله کي" اِله "مڃڻ جي تقاضا هي آهي ته انسان پنهنجين غلطين يا گناهن تي پشيمان ۽ شرمسار

ٿئي ۽ الله کان معافي گھري ڇو تہ " اُخروي نجات" (آخرت ۾ ڇوٽڪارو) ان وقت تائين ممڪن نہ آهي جيستائين الله اسان جي غلطين ۽ گناهن کي معاف نہ ڪري. هاڻي جيڪڏهن ڪو شخص الله جي نظر ۾ پيارو ۽ محبوب بڻجڻ چاهي ٿو تہ ان کي گهرجي تہ هلندي ڦرندي، اٿندي ويهندي دل ۽ جان سان لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ ۽ اَسْتَغْفِرُاللهَ جو عملي اظهار ڪندو رهي.

٢ - طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلٰي كُلِّ مُسْلِمٍ

ترجمو: علم جي طلب ڪرڻ هر مسلمان (مرد ۽ عورت) تي فرض آهي.

تشريح: انساني فطرت جي بنيادي گهرج هيءَ آهي تہ ان کي پنهنجي ذات ۽ ڪائنات بابت هر سٺي ۽ خراب ڳالهہ جو علم هجي. ان کان سواءِ انسان دنيا ۾ نہ ترقي ڪري سگهي ٿو ۽ نہ ئي پنهنجي خالق ۽ مالڪ جو قرب حاصل ڪري سگهي ٿو. اسان جي انهيءَ بنيادي ضرورت کي سامهون رکندي نبي اڪرم صلي الله عليه وسلم هن حديث ۾ هر مسلمان مرد ۽ عورت تي علم حاصل ڪرڻ لازمي قرار ڏنو آهي.

انسان پنهنجو مرتبو ۽ مقام ۽ الله تعاليٰ طرفان مقرر ڪيل فرضن کي ايستائين ڄاڻي نٿو سگهي جيستائين هو علم جي ڪوجنا واري عمل کي اختيار نہ ڪري . ٻي ڳالهہ هي آهي تہ قيامت جي ڏينهن الله تعاليٰ جي عدالت ۾ پنهنجي فرضن ۽ ذميدارين بابت پڇاڻو ٿيندو، انڪري هر قسم جي نيڪيءَ يا گناهہ، چڱائيءَ يا برائيءَ بابت علم حاصل ڪرڻ ضروري آهي ۽ پوءِ ئي اسان دنيا ۾ ڪامياب ٿي سگهنداسون ۽ آخرت ۾ بہ الله تعاليٰ جي عدالت ۾ سرخرو ٿي سگهنداسون.

٣ - خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهٗ

ترجمو : توهان مان بهتر اهو آهي جنهن قرآن سکيو ۽ ان (ٻين کي) سيکاريو .

تشريح: قرآن مجيد الله تعاليٰ جو ڪلام آهي ۽ ان جو موضوع انسان آهي. هيءُ ڪتاب رڳو روزي نماز جي تعليم تي مشتمل نہ آهي، بلڪ انساني زندگيءَ جي سمورن پاسن دنياوي هجن يا آخروي، معاشي هجن يا معاشرتي، سياسي هجن

سائنسي سيني بابت تاابد يعني قيامت تائين رهنمائي ڪري ٿو. اسان آخرت ۾ به ان وقت تائين ڪاميابي ماڻي نٿا سگھون جيستائين اسان پنهنجي دنيا واري زندگيءَ کي قرآني تعليمات جي تابع نه ڪريون. ان لاءِ ضروري آهي ته اسان قرآن مجيد پڙهون، سمجھون ۽ عملي زندگيءَ ۾ ان کي اختيار ڪريون ۽ ان سان گڏوگڏ ان جو پيغام ٻين تائين به پهچايون ۽ ان تي عمل ڪرڻ جي به ترغيب ڏيون.

۴ - مَنْ صَلّٰي عَلَيَّ مَرَّةً فَتَحَ اللهُ لَهٗ بَابًا مِّنَ الْعَافِيَةِ

ترجمو: جنهن به مون تي هڪ دفعو درود پڙهيو الله تعاليٰ ان لاءِ عافيت جو دروازو کولي ڇڏيندو.

تشريح : نبي اڪرم صلي الله عليه وسلم محسن انسانيت آهن. پاڻ ڪريم جن انسانن کي دنيا ۽ آخرت جي ڪاميابيءَ جورستو ڏيکاريو. پنهنجي زندگيءَ ۽ عمل سان اسان لاءِ اسوه حسنه پيش ڪيو. انسان تي رسول الله صلي الله عليه وسلم جي احسانن جي ڪا ڳڻپ ئي ناهي. ... هي گهر آهي ته پاڻ سڳورن سان دنيا جي هر شيءِ کان وڌيڪ محبت ڪئي وڃي. ان جي عملي صورت هي آهي ته پاڻ ڪريم جي تعليمات تي عمل ڪيو وڃي. محبت ۽ عقيدت جو اظهار ڪندي پاڻ ڪريم جن تي درود ۽ سلام موڪليا وڃن. قرآن مجيد ۾ سورة الاحزاب ۾ ارشاد آهي: "بيشڪ الله ۽ ان جا فرشتا نبي صلي الله عليه وسلم تي رحمت موڪلين ٿا. اي ايمان وارو توهان به ان تي درود ۽ سلام موڪليو." هن آيت مان ظاهر ٿئي ٿو ته رسول الله صلي الله عليه وسلم تي درود پڙهڻ لاءِ الله تعاليٰ تاڪيد ڪيو آهي. درود موڪلڻ جي اجر ۽ صلي بابت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم فرمايو آهي ته مون تي هڪ دفعو درود پڙهڻ جي بدلي ۾ الله تعاليٰ ان شخص لاءِ عافيت جو دروازو کولي ڇڏي ٿو.

۵. لَا يُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّٰي يَكُوْنَ هَوَاهُ تَبَعًا لِّمَا جِئْتُ بِهٖ

ترجمو: توهان مان ڪوبه شخص ايستائين مومن نٿو ٿي سگهي جيستائين ان جون خواهشون اُن (تعليم) جي تابع نه ٿي وڃن جنهنکي مون آندو آهي.

تشريح: انسان جي فطرت ۾ نيڪيءَ يا بديءَ ٻنهي جو شعور رکيو ويو آهي. انڪري ان کي گهرجي ته هو ارادي ۽ اختيار جي هوندي به براين ۽ گناهن وارن

ڪمن کان پري رهي. ٻيو تہ پنهنجن جذبن، احساسن ۽ خيالن کي الله ۽ ان جي رسول جي مرضيءَ مطابق بڻائي. حديث ۾ آيو آهي تہ جيڪڏهن ڪوبہ شخص ائين نٿو ڪري تہ اهو چئڻ تہ ايمان جي لذت کان ناواقف آهي. ٻين لفظن ۾ هن حديث مبارڪ ۾ رسول الله صلي الله عليه وسلم جي اطاعت جو پيغام آهي. الله تعاليٰ جو فرمان آهي تہ جنهن منهنجي نبي جي اطاعت ڪئي چڻ تہ ان منهنجي اطاعت ڪئي.

٦. مَنْ اَحَبَّ لِلّٰهِ وَاَبْغَضَ لِلّٰهِ وَاَعْطيٰ لِلّٰهِ وَ مَنَعَ لِلّٰهِ فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الْاِيْمَانَ

ترجمو: جنهن شخص (ڪنهن سان بہ) الله ڪارڻ محبت ڪئي ۽ الله ڪارڻ بغض رکيو ۽ الله جي رضا خاطر ڪنهن کي ڏنو ۽ الله ڪارڻ روڪيو تہ ان ايمان مڪمل ڪري ورتو.

تشريح: هن حديث مبارڪ ۾ ايمان جي مڪمل هئڻ جا چار اصول ٻڌايا ويا آهن.

١ ـ مومن ڪنهن سان محبت ڪري تہ الله ڪارڻ.

٢ ـ ڪنهن سان بغض رکي تہ رڳو الله ڪارڻ.

٣ ـ انسان ڪنهن کي ڪجهہ ڏئي تہ الله ڪارڻ.

٤ ـ ۽ ڪنهن کي نہ ڏئي تہ بہ الله ڪارڻ.

نبي اڪرم صلي الله عليه وسلم هن حديث ۾ انهن چئن عملن کي ايمان جو پورائو قرار ڏنو آهي. الله تعاليٰ جيئن تہ انسان سان تمام گهڻي محبت رکي ٿو، انڪري انسان کي بہ گهرجي تہ هو پنهنجن محبتن ۽ الفتن جو مرڪز الله تعاليٰ جي ذات کي ئي بڻائي. دنيا ۾ جنهن سان بہ محبت ڪري صرف الله جي رضا لاءِ ڪري. ان کان سواءِ ڪنهن سان بہ بغض نہ رکي، پر جيڪڏهن ڪنهن سان بغض هجي تہ بہ ان جو بنياد ۽ ڪارڻ هي هجي تہ الله تعاليٰ ان شخص کي ناپسند ڪري ٿو. جڏهن الله تعاليٰ ڪنهن سرڪش ظالم کي پسند نٿو ڪري تہ اسان ان کي ڇو پسند ڪريون؟ انڪان علاوه جيڪڏهن ڪنهن کي مال يا ڏوڪڙ ڏيون تہ ان جو بنياد رياڪاري يا دنياوي غرض نہ هجي، بلڪہ الله جي رضا هئڻ گهرجي ۽ ڪنهن کي ڏيڻ کان هٿ روڪيون تہ صرف ان لاءِ روڪيون جو الله ان کان هٿ روڪڻ جو حڪم ڏنو آهي.

٧. لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَّمْ يَرْحَمْ صَغِيْرَنَاوَلَمْ يُوَ قِرْ كَبِيْرَنَا

ترجمو: اهو (شخص) اسان مان نہ آهي جيڪو اسان جي ننڍن تي رحم نٿو ڪري ۽ اسان جي وڏن جو احترام نٿو ڪري .

تشريح: انسان- کي اشرف المخلوقات هئڻ ڪري الله جي صفتن جو مظهر هئڻ گهرجي. انڪري انسان کان هي گهر ڪئي ويئي تہ هو پنهنجي اندر پنهنجي خالق جون صفتون پيدا ڪري ۽ هو انهن جو پنهنجي قول ۽ فعل سان اظهار بہ ڪري، مثال طور الله جي صفت آهي تہ هو "عادل" آهي، انڪري انسان بہ عدل ڪري. الله تعاليٰ معاف ۽ درگذر ڪندڙ آهي انسان کي بہ گهرجي تہ هو ٻئي جي خطائن ۽ غلطين کان درگذر ڪري.

رحم ڪرڻ بہ الله جي سيني کان غالب صفت آهي. نبي ڪرم صلي الله عليه وسلم جي هن حديث ۾ خاص طور تي ان رحمت جي صفت تي زور ڏنو ويو آهي . رحم جا وڏ ۾ وڌ حقدار ننڍا هوندا آهن ۽ وڏا عموماً وڏي عزت ۽ احترام جا حقدار هوندا آهن. انڪري رسول الله صلي الله عليه وسلم، ايڏي تاڪيد سان فرمايو آهي تہ جيڪو بہ اسان جي ننڍن تي رحم نٿو ڪري ۽ وڏن جي عزت نٿو ڪري تہ اهو اسان مان نہ آهي يعني هو منهنجي شفقت کان محروم رهندو.

٨. اَلرَّاشِيْ وَالمُرْتَشِيْ كِلَا هُمَا فِي النَّارِ

ترجمو: رشوت ڏيڻ وارو ۽ رشوت وٺڻ وارو ٻئي باهہ ۾ آهن.

تشريح : رشوت جو رواج ڪنهن بہ قوم ۾ ان وقت عام تي ويندو آهي جڏهن عدل ۽ انصاف انهن مان نڪري ويندو آهي ۽ ماڻهن کي سندن حق جائز طريقي سان نہ ملي سگهندو آهي.ڪنهن قوم جي اهڙي حالت ان جي معاشرتي بگاڙ ۽ ظلم جي هڪ تمام بڇڙي صورت آهي.

جنهن معاشري ۾ انسانن جي جائزحقن جي راهہ ۾ ظالم ڪامورن جا ناجائز مطالبا آڏو اچي وڃن تہ اتي پلا امن ۽ سڪون ڪيئن ٿو رهي سگهي. انهيءَ ڪري رسول الله صلي الله عليه وسلم رشوت ڏيڻ واري ۽ وٺڻ واري ٻنهيءَ بابت فرمايو آهي تہ اهي ٻئي باهہ جو ٻارڻ آهن.

هن حديث تي غور ڪريو ته رشوت ڏيڻ واري جو ذڪر پهريائين ٿيو آهي. ان مان واضح ٿئي ٿو ته رشوت ڏيڻ وارو به ان گناهہ جي سزا کان بچي نه سگهندو.

٩ - مَنْ نَصَرَ قَوْمَهُ عَلىٰ غَيْرِ الْحَقِّ فَهُوَ كَالْبَعِيْرِ الَّذِيْ رَدىٰ فَهُوَ يُنْزَعُ بِذَنَبِهِ

ترجمو: جنهن شخص ڪنهن سان ناجائز معاملي ۾ پنهنجي قوم جي مدد ڪئي ته ان جو مثال ان اٺ جي حالت وانگر آهي جو ڪنهن کوهہ ۾ ڪري رهيو هجي پوءِ ان جي پڇ کي ڪو پڪڙي ڇڪي (ته اٺ الٽو هو پاڻ به ان ۾ وڃي ڪري). يعني جيڪو شخص ڪنهن ڪوڙي ۽ ناحق معاملي ۾ پنهنجي قبيلي جي پيروي ٿو ته هو پنهنجي قبيلي سان گڏ پاڻ کي به تباهہ ۽ برباد ڪري ٿو. انڪري اسان کي گهرجي ته ڀلائيءَ ۽ نيڪيءَ جي ڪمن ۾ قوم يا نسل، زبان يا علائقي جي ورڇ کان مٿي ٿي ڪري سچ ۽ حق جي تائيد ڪريون ۽ ناحق ۽ ناجائز ڪمن ۾ ڪنهن جو به ساٿ نه ڏيون ڀلي اهي پنهنجي خاندان يا قبيلي وارا ئي ڇو نه هجن.

١٠ - اِنَّ اَكْمَلَ الْمُؤْمِنِيْنَ اِيْمَانًا اَحْسَنُهُمْ خُلُقًا

ترجمو: بيشڪ مؤمن ۾ پوري ايمان وارو اهو آهي جيڪو انهن ۾ اخلاق جي لحاظ کان سڀ کان وڌيڪ سٺو آهي.

تشريح: انساني شخصيت جي اصل تصوير هڪ آئينو به اهڙي چٽيءَ طرح پيش نٿو ڪري جيترو ان جو اخلاق. جڏهن هڪ انسان ٻين سان معاملات ۾ حُسن خلق سان پيش اچي ٿو ته ان جي شخصيت جو ظاهر ۽ باطن پوريءَ طرح پڌرو ٿي وڃي ٿو.

سهڻو اخلاق ئي هڪ اهڙو عمل آهي جنهن سان پنهنجي پاڻ ۾ هڪٻئي سان نفرتن کي نه رڳو محبت ۾ بدلائي سگهجي ٿو، پر دشمن کي به پنهنجو بنائي سگهجي ٿو. رسول الله صلي الله عليه وسلم اسلام جي تبليغ ڪرڻ وقت عام طور تي پوري عمرخاص طور تي مڪي واري زندگيءَ ۾ صرف حسن خلق واري هٿيار ئي سان وڏي کان وڏي دشمن کان به پاڻ ميڙائي ورتائون. هونئن ته حسن خلق نه رڳو مسلمانن کي بلڪ سڀني انسانن کي اختيار ڪرڻ گهرجي. پر نبي

اڪرم صلي الله عليه وسلم مسلمانن لاء حُسن خلق کي ايمان جي مڪمل هئڻ جو معيار قرار ڏنو. اخلاق حقيقت ۾ روزمره زندگي ۾ الله، ان جي رسول، پنهنجي نفس ۽ الله جي مخلوق سان هڪ مسلمان جي طرز عمل ۽ رويي جو نالو آهي. جيڪڏهن اهو طرز عمل ۽ رويو چڱو آهي ۽ شريعت جي اصولن مطابق آهي ته ان کي حسن اخلاق چئبو. پرجيڪڏهن اهو سلوڪ يا رويو سهڻو نه آهي ته ان کي بڇڙو اخلاق چيو ويندو.

١١ ـ اَلصَّلواةُ عِمَادُالدِّيْنِ مَنْ اَقَامَهَا فَقَدْ اَقَامَ الدِّيْنَ وَ مَنْ هَدَمَهَا فَقَدْ هَدَمَ الدِّيْنَ

تشريح: نماز دين جو ستون آهي. جنهن ان کي قائم ڪيو ڄڻ ان دين کي قائم ڪيو. جنهن ان کي ڍاهي ڇڏيو ڄڻ ته ان دين کي ڍاهي ڇڏيو.

تشريح: هن حديث ۾ دين کي هڪ عمارت سان تشبيه ڏني وئي آهي، جنهن جو ٿنڀ نماز آهي. جنهن به ان ٿنڀ کي قائم رکيو ڄڻ ان دين جي عمارت کي قائم رکيو ۽ جنهن ان کي ڪيرايو يا ڍاهيو ته ڄڻ ان پوري دين جي عمارت کي ڍاهي ڇڏيو. هن مان نماز جي اهميت کي واضح ڪيو ويو آهي.

هر مسلمان کي روزانو پنج دفعا ايمان جي امتحان جو موقعو ملي ٿو. (مؤذن اذان ڏيڻ وارو) انکي نماز ۽ فلاح لاء سڏي ٿو. جيڪڏهن هو ان سڏ تي لبيڪ چئي ٿو ته ڄڻ هو پنهنجي ايمان جي صداقت جي گواهي ڏئي ٿو. ان کان سواء نماز ئي هڪ اهڙو عمل آهي جنهن جي ذريعي بندي جو الله تعاليٰ سان تعلق ۽ رابطو قائم رهي ٿو. ۽ اهو رابطو نماز ڇڏڻ سان ڪمزور ٿي وڃي ٿو.

١٢ ـ اِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِکَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ اَنْصِتْ وَالْاِمَامُ يَخْطُبُ فَقَدْ لَغَوْتَ

ترجمو: جڏهن تو جمعي جي ڏينهن امام جي خطبي ڏيڻ وقت پنهنجي ساٿيء کي چيو ته " چپ ڪر" ته تو اها لغو (بيڪار يا فضول) ڳالهه ڪئي.

تشريح: علم جوپهريون ادب هي آهي ته علم جي ڳالهه خاموشي ۽ توجه سان ٻڌي وڃي . وعظ ۽ نصيحت مان فائدو وٺڻ لاء ضروري آهي ته ان کي سڀ کان پهرين ڌيان سان ٻڌو وڃي. جيڪڏهن ڪا به ڳالهه ڌيان سان نه ٻڌي ويندي ته ان جو سمجهڻ به ناممڪن ٿي ويندو ۽ پوء ان تي عمل به نه ڪري سگهبو . انڪري

تاڪيد سان فرمايو ويو ته جمعي جو خطبو جيڪو اسلامي تعليمات جي رهنمائيءَ جو ذريعو آهي ان ڪي خاموشيءَ ۽ توجه سان ٻڌو وڃي. هن حديث ۾ هي به اشارو آهي ته جمعي جي خطبي دوران جيڪڏهن ڪو ماڻهو ڳالهائي رهيو آهي ان کي اهو به چوڻ جائز نه آهي ته تون چپ ڪر. يعني اهي الفاظ به چوڻ نه گهرجن. ڇو ته اهڙا الفاظ چوڻ به ماڻهن جي توجه گهٽائڻ جو ڪارڻ ٿين ٿا ۽ خطبي ٻڌڻ ۾ خلل وجهن ٿا.

١٣ - مَنۡ تَخَطّٰي رِقَابَ النَّاسِ يَوۡمَ الۡجُمُعَةِ اِتَّخَذَ جِسۡرًا اِلٰي جَهَنَّمَ

ترجمو: جيڪو شخص جمعي جي ڏينهن ماڻهن جي ڪنڌن کان اورانگهيندو ويو، ان ڄڻ ته جهنم ڏانهن وڃڻ لاءِ پل ٺاهي ورتي.

تشريح: هن حديث مبارڪ ۾ جمعي جي مجلس جي آداب ۽ انسانيت جي احترام، تهذيب ۽ سليقي ۽ نظم ۽ ضبط ڏانهن توجه ڇڪايو ويو آهي. معاشرتي زندگيءَ بابت مٿي ذڪر ڪيل خوبين متعلق هڪ ڀرپور تعليم ڏيڻ لاءِ نماز جمع جي آداب کي موضوع بڻايو ويو آهي. جڏهن جمعي جو خطبو ٿي رهيو هجي ان وقت پوءِ اچڻ وارا شخص اڳ ۾ ويٺل ماڻهن جي ڪنڌن مٿان اورانگهيندا اڳتي نه وڃن، ڇو ته اهو عمل آداب مجلس جي خلاف آهي ۽ اڳ ۾ ويٺل ماڻهن جي احترام جي به خلاف آهي. ان کان سواءِ تهذيب ۽ سليقي جي لحاظ کان به مناسب نه آهي انڪري آرام سان جتي به جاءِ ملي اتي ويهڻ گهرجي.

١٤ - اِذَا اُقِيۡمَتِ الصَّلٰوةُ فَلَا تَاۡتُوۡهَا تَسۡعَوۡنَ وَاۡتُوۡهَا تَمۡشُوۡنَ عَلَيۡكُمُ السَّكِيۡنَةُ مَا اَدۡرَكۡتُمۡ فَصَلُّوۡا وَمَا فَاتَكُمۡ فَاَتِمُّوۡا

ترجمو: جڏهن نماز لاءِ جماعت بيهجي وڃي ته توهان ڊوڙندا نه اچو بلڪ اطمينان (وقار) سان اچو ۽ (جيڪي رڪعتون) توهان کي ملن اهي امام سان گڏ پڙهو ۽ جيڪي رهجي وڃن تن کي پورو ڪريو.

تشريح: هن حديث مبارڪ ۾ جماعت سان نماز پڙهڻ جي آداب ڏانهن رهنمائي ڪئي وئي آهي. اها هي آهي ته اسين جماعت سان نماز ادا ڪرڻ لاءِ مسجد ۾ وقت تي پهچون ۽ تڪبير اوليٰ ۾ شريڪ ٿيون ۽ جيڪڏهن ڪنهن مجبوريءَ سبب ڪو شخص تڪبير اوليٰ کان رهجي وڃي يا مسجد ۾ دير سان پهچي ۽ ان وقت

نماز ٿي رهي هجي تہ ڊوڙندو اچي نماز ۾ شامل ٿيڻ جي ڪوشش نہ ڪري بلڪ وقار ۽ سنجيدگيءَ ڪان ڪم وٺي ۽ سهڻي طريقي ۽ ڍنگ سان اچي ڪري جماعت ۾ شامل ٿئي. جيتريون رڪعتون جماعت سان نصيب ٿين اهي جماعت سان پڙهي ۽ جيڪي رهجي وڃن تن کي سلام کان پوءِ پورو ڪري وٺي. ليڪن ان مقصد لاءِ ڊڪندو ڊوڙندو نہ اچي تہ متان ڪا رڪعت رهجي نہ وڃي. اهو اڻ وڻندڙعمل الله تعاليٰ کي ناپسند آهي ۽ ان جي گهرجي آداب ۽ انساني وقار جي بہ خلاف آهي.

١٥. مَنْ صَامَ رَمَضَانَ وَقَامَهٗ اِيْمَانًا وَّاحْتِسَابًا غُفِرَلَهٗ مَاتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهٖ

ترجمو: جنهن ماڻهو ايمان ۽ اجر جي نيت سان رمضان جا روزا رکيا ۽ ان جي (راتين) ۾ قيام ڪيو ان جا اڳيان گناهہ معاف ڪيا ويا .

تشريح: روزو دين اسلام جو هڪ اهم رڪن آهي. ان مهيني ۾ انسان جي اندر ديني مزاج ۽ صبر ۽ تقوي پيدا ڪرڻ لاءِ مخصوص ديني فضا پيدا ٿئي ٿي. هن مهيني کي نيڪين ڪمائڻ جي مند بهار سڏي سگهجي ٿو. رمضان جي سڄي مهيني جا روزا فرض ڪيا ويا آهن. هاڻي جيڪو بہ ايمان جي گهرجن جي پوراڻي لاءِ الله جي بارگاهہ ۾ ثواب جي نيت سان روزا رکي ۽ ان مبارڪ مهيني جي راتين ۾ پنهنجي رب جي سامهون بيهي تہ ان جا گذريل سڀ گناهہ معاف ڪيا ويندا.

١٦. لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَةٌ عِنْدَ اِفْطَارِهٖ وَ فَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهٖ

ترجمو: روزيدار لاءِ بہ خوشيون آهن: هڪ خوشي ان جي افطار وقت ۽ ٻي خوشي پنهنجي رب سان ملاقات جي وقت .

تشريح: روزو ظاهر ۾ هر هڪ ڏکئي عبادت آهي. پر حقيقت ۾ پنهنجي مقصد ۽ نتيجي جي لحاظ کان دنيا ۾ راحت جو سبب ۽ آخرت ۾ رحمت جو ڪارڻ آهي. روزيدار پنهنجي رب جي حڪم تي عمل ڪندي سڄو ڏينهن کائڻ، پيئڻ ڇڏي ڏيندو آهي. پر افطار وقت هن لاءِ مسرت جو وقت هوندو آهي.جڏهن هو اڃ بک کان پوءِ الله جي نعمتن مان لطف اندوز ٿيندو آهي تہ ان کي هڪ عجيب فرحت ۽ خوشي حاصل ٿيندي آهي. ان ڪان سواءِ آخرت ۾ جڏهن هو پنهنجي رب جو ديدار ڪندو تہ ان وقت بہ سندس خوشيءَ جي ڪا حد نہ رهندي.

١٧. مَنْ حَجَّ الْبَيْتَ فَقَضَىٰ مَنَاسِكَهُ وَسَلِمَ الْمُسْلِمُوْنَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ غُفِرَلَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

ترجمو: جنهن بيت الله جو حج ۽ ان جا مناسڪ (پورا) ادا ڪيا ۽ مسلمان ان جي زبان ۽ ان جي هٿ کان محفوظ رهيا ته ان جا اڳيان گناهه معاف ڪيا ويندا.

تشريح: حج به اسلام جو هڪ اهم رڪن آهي. هر مسلمان مرد ۽ عورت جيڪو حج جي استطاعت رکي ٿو، ان تي زندگيءَ ۾ هڪ دفعو حج ڪرڻ فرض آهي. حج جي دوران مڪي شريف ۾ دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ مان آيل مسلمانن جو هڪ وڏو مبارڪ ميڙ ٿيندو آهي. انڪري ان ڳالهه جي ضرورت آهي ته ان موقعي تي صبر ۽ تحمل، عفو ۽ درگذر ۽ ايثار کان ڪم ورتو وڃي. ڪنهن به مسلمان ڀاءُ جي زبان ذريعي دل نه ڏکوئڻ گهرجي ۽ نه ئي ڪنهن کي هٿ سان به تڪليف ڏيڻ گهرجي. هن حديث ۾ اهائي ڳالهه ٻڌائي وئي آهي ته جيڪڏهن ڪو شخص انهن ڳالهين جو خيال رکندي حج ادا ڪندو ته ان جا سڀ گذريل گناهه معاف ڪيا ويندا.

١٨. مَنِ اغْبَرَّتْ قَدَمَاهُ فِيْ سَبِيْلِ اللهِ حَرَّمَهُ اللهُ عَلَى النَّارِ

ترجمو: جنهن جا پير الله جي راهه ۾ ڌوڙ ۾ پريا الله ان کي باهه لاءِ حرام ڪري ڇڏيو.

تشريح: جيڪو بندو پنهنجي رب جي رضا لاءِ مشقتون ۽ تڪليفون برداشت ڪندو آهي ته ان لاءِ الله وٽ اجر آهي. هو جيڪو به قدم الله جي راهه ۾ کڻي ٿو اهو ان لاءِ مغفرت ۽ ان جي درجات جي بلندي جو ڪارڻ ٿئي ٿو. علم جي طلب، نماز ادا ڪرڻ، ڪنهن مسلمان ڀاءُ جي مدد ڪرڻ يا ان جي عيادت ڪرڻ لاءِ پنڌ ڪري پنهنجا پير ميرا ڪرڻ ۽ اهڙا ٻيا نيڪ عمل به ان جي فلاح ۽ ڪاميابي ماڻڻ جو ذريعو آهن. جيڪڏهن ڪو شخص الله جي دين جي دعوت ۽ تبليغ لاءِ نڪرندو ته ان جي هر قدم ۽ وک تي نيڪي آهي. جيڪڏهن ڪو مسلمان الله جي راهه ۾ جهاد ڪرڻ لاءِ نڪرندو ته اهو عمل اهڙو وڻندڙ عمل آهي جو اِن رستي ۾ هلندي ان جا پير مٽيءَ ۾ ميرا هئڻ ڪري الله تعاليٰ ان تي دوزخ جي باهه حرام ڪري ڇڏي ٿو.

١٩. كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

ترجمو : توهان مان هر شخص نگران آهي ۽ توهان مان هر هڪ کان سندس رعيت بابت پڇاڻو ٿيندو.

تشريح: ذميداري ۽ نگراني هڪ اهڙو فرض آهي جنهن کان ڪوبہ انسان آجو نہ آهي. حڪمران پنهنجي رعيت جي حقن جي سنڀال ۽ ان جي فلاح ۽ بهبود جا ذميوار آهن. ماءُ، پيءُ سندن اولاد جي تعليم ۽ سنڀال بابت جوابده آهن. ايستائين جو هر هڪ آفيس جو ڪارندو بہ پنهنجن ڪمن جو ذميوار آهي ۽ ان کي الله وٽ انهن ڪمن بابت جواب ڏيڻو پوندو. انڪري اسان لاءِ ضروري آهي تہ اسان پنهنجي ڪمن جي ذميوارين کي ديانت ۽ محنت سان ادا ڪريون.

٢٠. خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ

ترجمو: ماڻهن ۾ بهتر اهو شخص آهي جيڪو ٻين ماڻهن کي فائدو ڏي ٿو.

تشريح: الله تبارڪ و تعاليٰ قرآن مجيد ۾ فرمايو آهي تہ هن دنيا ۾ عزت ۽ مراد ان ماڻهو کي حاصل ٿئي ٿي جيڪو الله جي مخلوق کي فائدو رسائي ٿو ۽ هو انسان ذات جي فلاح ۽ ڀلائي لاءِ ڪوشش ڪندو رهي ٿو.

هن حديث مبارڪ ۾ ان ڳالهہ جي وضاحت ڪئي وئي آهي. انڪري اسان کي گهرجي تہ الله جي مخلوق جي خدمت ڪندا رهون ۽ انهن کي فائدي پهچائڻ جي هر ممڪن ڪوشش ڪريون. خيرالناس ٿيڻ جو اهو ئي بهترين طريقو آهي ۽ ان ۾ ئي اسان جي دنيا جي ڪاميابي ۽ آخرت جي ڇوٽڪاري جو راز لڪل آهي.

حصو چوٿون

موضوعاتي مطالعو

قرآن مجيد

(تعارف . حفاظت ۽ فضائل)

تعارف: الله تبارڪ و تعالٰي انسانن کي پيدا ڪيو ۽ ان جي جسماني ۽ فطري گهرجون پوريون ڪرڻ لاءِ مادي وسائل پيدا ڪيا ۽ ان سان گڏوگڏ ان جي ذهن ۽ روح جي رهنمائيءَ لاءِ به بندوبست ڪيو. خود انسان ۾ خير ۽ شر جي وچ ۾ فرق ڪرڻ جي صلاحيت ۽ ضمير جو آواز عطا فرمايو. ان ڪان علاوه الله تعالٰي انسان جي ڪاميابي ۽ رهنمائيءَ لاءِ نبي موڪليا ۽ انهن تي ڪتاب نازل فرمايا. اسان جو نبي حضرت محمد صلي الله عليه وسلم الله جو آخري نبي آهي. الله تعالٰي پاڻ ڪريم جن تي قرآن مجيد نازل ڪيو. قرآن مجيد الله جو آخري ڪتاب آهي جيڪو اڳين آسماني ڪتابن جي تصديق ڪرڻ سان گڏوگڏ سڀني انسانن لاءِ هدايت ۽ رهنمائيءَ جو دائمي ذريعو آهي.

الله تعالٰي امتن لاءِ نبي به موڪليا ۽ انهن مان ڪن تي ڪتاب به نازل ڪيا. پر انهن نبين جي تعليمات ۽ انهن تي نازل ٿيل ڪتاب پنهنجي اصلي حالت ۾ محفوظ نہ رهيا آهن. الله تعالٰي جو فرمان آهي:

وَاَنۡزَلۡنَا اِلَيۡکَ الۡکِتَابَ بِالۡحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ مِنَ الۡکِتَابِ وَ مُهَيۡمِنًا عَلَيۡهِ (المائده: ۴۸)

"۽ اسان توهان ڏانهن هي ڪتاب نازل ڪيو آهي. هيءُ حق ڪٺي آيو آهي ۽ ان کان اڳ ۾ جيڪي به ڪتاب نازل ڪيا ويا هئا تن جي تصديق ڪرڻ وارو ۽ انهن جو محافظ ۽ نگهبان آهي."

قرآن مجيد کي اڳين ڪتابن لاءِ مهيمن سڏڻ جو مطلب هي آهي تہ انهن ڪتابن ۾ جيڪي تعليمات ۽ عقيدا پنهنجي اصلي حالت ۾ محفوظ نہ رهي سگهيا انهن کي قرآن مجيد پنهنجي اندر نئين سري سان بيان ڪري محفوظ ڪري ڇڏيو آهي. انهي سبب ڪري قرآن جي تعليمات تي پوري پروسي سان هر زماني ۾ عمل ڪري سگهجي ٿو.

قرآن مجيد انساني زندگيءَ جي سيني معاملن متعلق رهنمائي ڪري ٿو. ان ۾ انساني زندگيءَ جي حقيقت، خير ۽ شر، حلال ۽ حرام، اخلاقي تعليمات مطلب ته زندگيءَ جي هرگوشي متعلق رهنمائي موجود آهي. ان ۾ انسان جي آخرت جي زندگيءَ بابت به پوري ۽ تفصيلي معلومات آهي ۽ ان زندگيءَ جي اهميت کي نهايت مؤثر انداز ۾ بيان ڪيو ويو آهي. قرآن مجيد انسان جي انفرادي زندگي، ان جي اجتماعي ۽ سماجي حقن ۽ فرضن، ان جي معاشي ۽ اقتصادي معاملن بابت به بنيادي هدايتون ۽ سياسي ۽ بين الاقوامي معاملن ۽ اخلاقي روين متعلق جامع تعليمات پيش ڪري ٿو. مطلب ته قرآن مجيد انساني زندگيءَ جي سمورن گوشن بابت ضروري معلومات ۽ رهنمائي جوهڪ وڏو خزانو آهي ۽ ان ۾ اهي سڀ ڳالهيون وضاحت سان ٻڌايون ويون آهن جن جو ڄاڻڻ انسان لاءِ ضروري آهي. انکان سواءِ حق معلوم ڪرڻ لاءِ انسان وٽ ڪوبه ٻيو ذريعو نه آهي.

حفاظت

قرآن مجيد الله تعاليٰ طرفان نازل ٿيل ڪتاب آهي ۽ ان جي حفاظت جو ذمو به الله تعاليٰ پاڻ تي کنيو آهي. ارشاد آهي:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (سورة الحِجر: ٩)

ترجمو: بيشڪ هيءُ ذڪر اسان نازل ڪيو آهي ۽ اسان ان جي حفاظت ڪرڻ وارا آهيون.

ان حفاظت جو واعدو هن صورت ۾ به نظر اچي ٿو جو سڄي دنيا ۾ موجود قرآن جي نسخن ۾ هڪ لفظ يا زير زبر جو به فرق نه آهي.

قرآن مجيد هڪ ئي وقت ۾ رسول الله صلي الله‌عليه وسلم تي نازل نه ٿيو بلڪ تقريباً ٽيويهن سالن ۾ ٿورو ٿورو نازل ٿيندو رهيو . جيئن ئي ڪجهه آيتون نازل ٿينديون هيون ته پاڻ ڪريم جن وحي جي ڪاتبن کي سڏي لکرائي ڇڏيندا هئا ۽ گڏوگڏ پاڻ انهن کي اهو به ٻڌائيندا هئا ته انهن آيتن کي ڪهڙي سورت ۾ ڪهڙين آيتن سان گڏ لکڻو آهي. مسجد نبوي ۾ هڪ جڳهه مقرر هئي جتي اهي آيتون لکي رکيون وينديون هيون ۽ صحابي سڀ‌گورا اتان انهن کي اتاري ويندا هئا ۽

ياد ڪري وٺندا هئا. مختلف وقتن تي خاص طور تي پنجن نمازن ۾ ان جي تلاوت ڪندا هئا ۽ انهن کي سمجهڻ ۽ انهن تي عمل ڪرڻ جي ڀرپور ڪوشش ڪندا هئا. اهڙيءَ طرح جيئن جيئن قرآن مجيد نازل ٿيندو رهيو تيئن اهو لکبو رهيو ۽ ياد ٿيندو رهيو. هن ڪم ۾ نه رڳو مرد پر عورتون به شامل رهيون. تان جو رسول الله صلي الله عليه وسلم جي زندگيءَ مبارڪ ۾ ئي ڪيترين ئي امهات المومنين، اهل بيت، صحابي سڳورن، صحابيائين سڳورين قرآن مجيد کي پورو ياد ڪري ڇڏيو هو ۽ ڪجهه اصحاب سڳورن ان کي پوري طرح لکي به ڇڏيو هو.

رسول الله صلي الله عليه وسلم جي رحلت کان پوءِ مسلمانن جي پهرئين خليفي جليل القدر صحابي حضرت ابوبڪر صديق رسول الله صلي الله عليه وسلم جي لکرايل سيني حصن کي پاڻ ڪريم جن جي ٻڌايل ترتيب مطابق سهيڙي محفوظ ڪرائي ڇڏيو. آيتن جي ترتيب ۽ سورتن جا نالا اهي ئي آهن، جيڪي رسول الله صلي الله عليه وسلم الله جي حڪم مطابق مقرر ڪيا هئا.

ان کان پوءِ حضرت عثمان بن عفان رضي الله تعاليٰ عنه پنهنجي خلافت واري دور ۾ انهن جا ٻيا ڪجهه نسخا تيار ڪرائي سيني پرڳڻن ڏانهن هڪ هڪ نسخو ڏياري موڪليو.

قرآن مجيد

قرآن مجيد ۾جيڪو ڪجهه بيان ٿيل آهي اهو يقيني علم ۽ حقيقت جي بنياد تي ٻڌل آهي. ان ۾ ڪنهن به شڪ جي گنجائش نه آهي . ان ۾ هر زماني ۽ هر علائقي جي سيني انسانن لاءِ ڀرپور هدايت ۽ رهنمائي موجود آهي ۽ انسان جي دنيا ۽ آخرت جي حقيقي فلاح ۽ ڪاميابيءَ جو دارو مدار ان تي عمل ڪرڻ ۾ آهي. انڪري قرآن کي وڏي فضيلت حاصل آهي. جهڙيءَ طرح هي ڪلام سيني ڪلامن کان بهتر آهي اهڙيءَ طرح اهو انسان به مڙني انسانن کان بهتر آهي جيڪو پاڻ به ان جو علم حاصل ڪري ۽ ٻين کي به سيکاري. نبي اڪرم صلي الله عليه وسلم جو فرمان آهي:

خَيۡرُ كُمۡ مَنۡ تَعَلَّمَ الۡقُرۡآنَ وَعَلَّمَهٗ

"توهان مان بهتر اهو آهي جنهن قرآن سکيو ۽ ٻين کي سيکاريو" انڪري اسان کي گهرجي ته قرآن شريف جو علم حاصل ڪرڻ لاءِ وڌ ۾ وڌ ڌيان ڏيون ۽ ان لاءِ هر قسم جي جاکوڙ کان نه ڪيٻايون.

قرآن مجيد جي تلاوت ڪرڻ وڏي ثواب وارو عمل آهي. ان جي هرهڪ حرف جي تلاوت ڪرڻ سان ڏهه نيڪيون ملن ٿيون ۽ ان تي عمل ڪرڻ جي نتيجي ۾ الله تعاليٰ دنيا ۽ آخرت ۾ عزت ۽ ڪامراني عطا فرمائي ٿو ۽ ان کي پٺي ڏيڻ وارا خوار ۽ خراب ٿين ٿا. تاريخ گواهه آهي ته مسلمان جيستائين قرآن مجيد جي تعليمات تي عمل ڪندا رهيا دنيا تي غالب رهيا. جڏهن به انهن انهيءَ کان غفلت ڪئي ته عزت ۽ شان کان محروم ٿي ويا. اها ڳالهه رسول الله صلي الله عليه وسلم جن اڳ ۾ ئي فرمائي ڇڏي هئي ته الله تعاليٰ ڪيترين ئي قومن کي هن (قرآن) جي ڪري مٿاهون ڪندو ۽ (ٻين گهڻين) قومن کي هن کي ڇڏي ڏيڻ سان هيٺ ڪيرائي ڇڏيندو. انڪري اسان کي گهرجي ته قرآن جي تلاوت ڪريون، ان کي سمجهون ۽ ان جي تعليمات تي عمل ڪرڻ جي ڪوشش ڪريون .

مشق

١ ـ قرآن شريف جو مختصر تعارف بيان ڪريو.

٢ ـ قرآن ڪريم جي حفاظت بابت توهان کي ڪهڙي ڄاڻ آهي؟ بيان ڪريو.

٣ ـ قرآن مجيدجي فضائل تي نوٽ لکو.

الله تعاليٰ ۽ ان جي رسول جي محبت ۽ اطاعت

انسان کي پنهنجي وجود ۽ ڪائنات جي بيشمار مظاهر تي غور ڪرڻ ڪان پوءِ ڪا بہ ذڪيائي محسوس نہ ٿي ٿئي تہ ڪا بي انتها قدرت رکندڙ ، پرورش ڪندڙ، حڪمت ۽ دانائي واري هستي ضرور موجود آهي. جيڪا سيني تي حاڪم آهي ۽ انهن کي قوت عطا ڪري رهي آهي ۽ وڌڻ ويجهڻ جي صلاحيت بخشي رهي آهي. اهوئي قدير آهي. اهوئي خالق، رب، حڪيم بہ آهي جو هن ساري جڳ کي حڪمت سان هلائي رهيو آهي. انسان سوچي ٿو تہ جڏهن دنيا جون هي معمولي شيون مثلاً ڪرسي، ميز يا ٺڪر جو پيالو بہ ڪنهن ٺاهڻ واري کان سواءِ نہ ٺهندا آهن تہ پوءِ هيءَ هيڏي ساري ڌرتي، آسمان، چنڊ تارا، سج ۽ هي پاڻ انسان ۽ ان جي وجود ۾ سمايل بيشمار صلاحيتون ۽ طاقتون بہ ڪنهن خالق جي قدرت، رحمت ۽ حڪمت سان ئي ٺهيون هونديون. اها قدرت ۽ حڪمت ان هستي جي وجود لاءِ دليل بہ آهي. ۽ ان کي مڃڻ سان انساني زندگي ۽ ڪائنات جي وجود جي اصل مقصد جي صحيح پروڙ بہ حاصل ٿئي ٿي. اها الله تعاليٰ جي ذات ئي آهي، جنهن جي تخليق جون تجليون هر هنڌ ظاهر آهن. انسان جي عظمت ان ۾ ئي آهي تہ هو پنهنجي خالق کي مڃي، ان سان محبت رکي ۽ ان جي حڪمن تي عمل ڪري.

قرآن مجيد ۾ ان ئي ڳالهہ ڏانهن اشارو ڪري فرمايو ويو آهي تہ:

يَا اَيُّهَاالنَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ (سورة البقره: ٢١)

ترجمو: اي انسانو توهان پنهنجي رب جي عبات ڪريو جنهن توهان کي پيدا ڪيو آهي.

عبادت ۽ بندگيءَ جي گهر آهي تہ جنهن هستي پيدا ڪيو آهي حڪم بہ ان جو ميجيون، هر گهڙي ان جي ذات، قدرت ۽ ان جي حڪمن تي غور ڪريون. جيڪي نعمتون عطا ڪيون ويون آهن انهن کي ان جي حڪم مطابق استعمال ڪريون.

الله تعاليٰ سان محبت

دانائي واري سوچ ان ڳالهہ ڏانهن ڌيان ڇڪائي ٿي تہ محبت الله لاء ئي هئڻ گهرجي. دنيا جي معاملات ۾ ڪنهن هڪ ماڻهوء جي ننڍي چڱائي بہ ٻئي ماڻهو لاء احسان منديء جو سبب بنجي ٿي، تہ پوء جنهن هستي انسان کي زندگي ڏني ۽ پوري ڪائنات ان جي خدمت ۾ لڳائي ڇڏي تہ پوء ڇو نہ ان جا ئي ڳڻ ڳائجن ۽ ان سان ئي محبت ڪجي. انهيء ڪري ئي فرمايو ويو آهي

وَالَّذِيْنَ آمَنُوْا اَشَدُّ حُبًّالِلّٰهِ (البقره: ١٦٥)

ايمان وارا ئي الله سان وڌ کان وڌ محبت ڪن ٿا

محبت کان بغير ايمان نامڪمل رهي ٿو. ڇو تہ جنهن بہ گهر ۾ محبت نہ شامل نہ هوندي آهي اهو گهر کوکلو ۽ بي اثر هوندو آهي. چيو ويندو آهي تہ محبت ڪرڻ وارو جنهن سان بہ محبت ڪندو آهي اهو ان جوئي فرمانبردار ۽ تابعدار رهندو آهي. ايمان جي گهر هيء آهي تہ الله سان محبت ڪئي وڃي ۽ الله سان محبت جي تقاضا هي آهي تہ ان جي حڪمن کي دل سان مڃيو وڃي ۽ اخلاص ۽ دل جي حضور سان انهن تي عمل ڪيو وڃي. هي الله تعاليٰ طرفان رحمت آهي تہ هن هر دور ۾ انسانن جي رهنمائيء لاء نبي سڳورا موڪليا ۽ انهن پاڪ هستين ڏانهن پنهنجا حڪم ڪتابن يا صحيفن جي صورت ۾ نازل ڪيا. اسان جو پيارو نبي حضرت محمد صلي الله عليه وسلم انهيء هدايت واري سلسلي جو آخري پيغمبر آهي ۽ جيڪو قرآن مجيد پاڻ ڪريم جن تي نازل ڪيو ويو اهو هميشه لاء هدايت جو ڪتاب آهي ۽ انسان جي ڪاميابي لاء عمل وارو آخري پيغام پڻ آهي، جنهن تي عمل ڪرڻ سان دنيا ۾ ڪاميابي ۽ ڪامراني ماڻي سگهجي ٿي ۽ آخرت ۾ چوڻڪارو حاصل ڪري سگهجي ٿو.

رسول الله صلي الله عليه وسلم سان محبت

رسول الله صلي الله عليه وسلم سان محبت پڻ ايمان جي تقاضا آهي. قرآن مجيد ۾ بہ ان محبت جو ذڪر ڪيو ويو آهي. فرمان آهي:

اَلنَّبِيُّ اَوْلىٰ بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ (الاحزاب : ٦)

ترجمو: نبي اڪرم صلي الله عليه وسلم جي ذات مؤمن کي پنهنجين جانين کان به وڌيڪ محبوب آهي.

جيڪڏهن مؤمن کي پنهنجين جانين ۽ رسول الله صلي الله عليه وسلم جي محبت ۽ اطاعت مان ڪنهن هڪ شيءِ کي چونڊڻو پوي ته ڪين پنهنجي جان ڏيئي به محبت جو ناتو برقرار رکڻو آهي. الله تعاليٰ جو فرمان آهي:

يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْابَيْنَ يَدَيِ اللهِ وَ رَسُوْلِهٖ وَاتَّقُو اللهَ

(الحجرات: ١)

ترجمو: " (اي مؤمنو) الله ۽ ان جي رسول آڏو اڳرائي نه ڪريو ۽ الله کان ڊڄو." ڳالهه ٻولهه ۾ سليقو، عمل ۾ مطابقت ۽ سلوڪ ۽ روش ۾ اطاعت جا جذبا پيدا ٿيندا ته تقويٰ جوحق ادا ٿيندو. ان لاءِ ضروري آهي ته الله جي حڪمن ۽ رسول الله صلي الله عليه وسلم جي فرمانن کي ڄاڻڻ جي ڪوشش ڪئي وڃي. پاڻ ڪريم صلي الله عليه وسلم جو ارشاد آهي:

لَايُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّٰي اَكُوْنَ اَحَبَّ اِلَيْهِ مِنْ وَّالِدِهٖ وَوَلَدِهٖ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ

ترجمو: توهان مان ڪوبه شخص ان وقت تائين ايمان وارو نٿو ٿي سگهي جيستائين آءٌ ڪيس سندس والدين ۽ سندس اولاد ۽ سڀني ماڻهن کان وڌيڪ پيارو نه هجان. وري فرمايائون:

لَايُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّٰي يَكُوْنَ هَوَاهُ تَبْعًالِّمَا جِئْتُ بِهٖ

ترجمو: " توهان مان ڪوبه شخص ان وقت تائين مؤمن نٿو ٿي سگهي جيستائين سندس خواهشون انهن حڪمن جي تابع نه ٿين جيڪي مون آندا آهن." ان مان ظاهر ٿيو ته محبت جي تقاضا آهي ته:

- الله ۽ ان جي رسول جي محبت ۾ ٻيو ڪوبه شريڪ نه هجي.
- رسول الله صلي الله عليه وسلم جي محبت سڀني رشتن ۽ لاڳاپن کان مٿاهين هجي.
- رسول الله صلي الله عليه وسلم سان محبت جي نتيجي ۾ ان ڳالهه جو هئڻ ضروري آهي ته پاڻ ڪريم جي فرمانن کي پنهنجين گهرجن ۽ ذاتي دلچسپين کان مٿاهون رکجي.

ان بابت قرآن مجيد ۾ الله تعاليٰ ارشاد فرمايو آهي:

اَطِيعُوا اللهَ وَ اَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلاَ تُبطِلُوا اَعمَالَكُمۡ

ترجمو: "الله ۽ ان جي رسول جي فرمانبرداري ڪريو ۽ پنهنجن عملن کي ناس نہ ڪريو". يعني اطاعت کان سواءِ عمل ضايع ٿي ويندا آهن.

اطاعت

الله تعاليٰ سان محبت جي دعويٰ تہ آساني سان ڪري سگهجي، پر ان جو ثبوت ڪهڙي طرح ڏنو وڃي؟ اهو سوال هر انسان جي ذهن ۾ پيدا ٿيندو. هي الله تعاليٰ جو وڏو ڪرم آهي جو ان پاڻ ئي ان جو رستو ۽ طريقو ٻڌائي ڇڏيو آهي. فرمان الٰهي آهي:

قُلۡ اِنۡ كُنۡتُمۡ تُحِبُّوۡنَ اللهَ فَاتَّبِعُوۡنِيۡ يُحۡبِبۡكُمُ اللهُ وَيَغۡفِرۡلَكُمۡ ذُنُوۡبَكُمۡ وَاللهُ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ـ (آل عمران : ٣١)

ترجمو: "(اي نبي) تون چئي ڇڏ (مؤمنن کي) تہ جيڪڏهن توهان الله سان محبت ڪريو ٿا تہ منهنجي پيروي ڪريو تہ الله توهان سان محبت ڪندو ۽ توهان جا گناهہ بخشيندو ۽ الله تعاليٰ بخشڻ وارو ۽ رحم ڪرڻ وارو آهي."

محبت الٰهي رسول الله صلي الله عليه وسلم جي اسوه جي پيروي جو ٻيو نالو آهي. اطاعت لاءِ ضروري آهي تہ پاڻ کي پوريءَ طرح حوالي ڪيو وڃي. ظاهري عمل لاءِ چاهہ ۽ دلي لاڙو ضروري آهي، نہ تہ اهو عمل منافقت وارو بڻجي وڃي ٿو. انهيءَ ڪري تنبيهہ ڪندي فرمايو ويو آهي:

فَلَا وَ رَبِّکَ لَايُؤۡ مِنُوۡنَ حَتّٰي يُحَكِّمُوۡکَ فِيۡمَا شَجَرَ بَيۡنَهُمۡ ثُمَّ لَا يَجِدُوۡا فِيۡٓ اَنۡفُسِهِمۡ حَرَجاً مِّمَّا قَضَيۡتَ وَ يُسَلِّمُوۡا تَسۡلِيۡمًا (النساء : ٦٥)

ترجمو: "توهان جي رب جو قسم اهي ماڻهو ان وقت تائين ايمان وارا نہ آهن جيستائين اهي پنهنجن جهيڙن جهڳڙن ۾ توهان جي حڪم کي نہ مڃن ۽ پوءِ جيڪو اوهان فيصلو ڪريو ان تي هو ڪا تنگي محسوس نہ ڪن ۽ رضا خوشي سان ان کي قبول ڪن."

اطاعت ڪرڻ پيرويءَ جي هڪ عملي شڪل آهي. انهيءَ سان ئي ايمان جون گهرجون پوريون ٿين ٿيون ۽ تسليم ۽ رضا جون برڪتون حاصل ٿين ٿيون.

ختم نبوت: نبي اڪرم صلي الله عليه وسلم پوري انسانيت جي رهنمائي لاءِ موڪليا ويا آهن. پاڻ ڪريم جي بعثت سان سندن هدايت جو سلسلو پنهنجي تڪميل تي پهتو. قرآن مجيد ۾ ارشاد آهي:

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيْنًا (المائده : ۳)

ترجمو: "اڄ مون توهان لاءِ توهان جي دين کي مڪمل ڪيو ۽ اوهان تي پنهنجي نعمت پوري ڪيم ۽ اوهان لاءِ اسلام کي دين طور پسند ڪيو."

ڪامل دين ۽ مڪمل نعمت ۽ دين اسلام کي الله طرفان پسند ڪرڻ جو واضح اظهار رسول الله صلي الله عليه وسلم جي آخري نبي ۽ رسول هئڻ جو اعلان آهي. انڪري هاڻي ڪنهن به نبي ۽ رسول جي اچڻ جي حاجت نه آهي ، ڇو جو الله تعاليٰ جي حڪمن جي تڪميل ٿي وئي آهي. هينئر رسول الله صلي الله عليه وسلم جي اسوه مبارڪ کي هميشه لاءِ مشعل راهه بڻائڻو آهي ۽ الله جي پيغام کي هميشه لاءِ دستور حيات سمجهڻو آهي. ان ۾ انسانيت لاءِ شرف به آهي، ڇو ته ان کي دائمي هدايت جو اهل سمجهيو ويو ۽ الله طرفان ان کي پسند ڪيو ويو. رسول الله صلي الله عليه وسلم کان اڳ ۾ جيڪي به نبي آيا اهي يا ته ڪنهن خاص علائقن لاءِ يا مخصوص قبيلن يا قومن ڏانهن موڪليا ويا هئا. انڪري مختلف سماج جڙندا ويا (يعني هرسماج جو نظام الڳ الڳ هو). پر رسول الله صلي الله عليه وسلم جن جي بعثت سان بين الاقواميت جو تصور اڀريو. هڪ مرڪز، هڪ اسوه ۽ هڪ ڪتاب هدايت انساني نسل کي وحدت ڏانهن سڏيو. قرآن مجيد ۾ ارشاد آهي:

قُلْ يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعًا

(سورة اعراف: ۱۵۸)

ترجمو: "اي نبي تون چئي ڇڏ ته اي انسانو مان اوهان مڙني ڏانهن الله جو رسول ٿي آيو آهيان." ٻئي هنڌ فرمايو ويو آهي:

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَا اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَ لٰكِنْ رَّسُوْلَ اللهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ

(سورة الا حزاب: ۴۰)

ترجمو: "محمد صلي الله عليه وسلم توهان مان ڪنهن به مرد جو پيءُ نه آهي بلڪ هو الله جو رسول ۽ خاتم النبيين آهي."

هاڻي انسانن ڪي هدايت هڪ ئي در تان ملندي. جستجو ۽ ڳولاجو مرحلو ختم ٿي ويو. سيني کي الله تعاليٰ تي ايمان آڻڻو آهي. ان ايمان کي محبت جو رنگ ڏيڻو آهي ۽ رسول الله صلي الله عليه وسلم جي محبت. اطاعت ۽ مڪمل پيروي سان الله جي احڪام جو پابند رهڻو آهي. انهيءَ ۾ ئي دنيا جي ڀلائي آهي ۽ آخرت جو ڇوٽڪارو آهي.

مشق

١ ـ الله تعاليٰ سان محبت مان ڇا مراد آهي؟

٢ ـ رسول الله صلي الله عليه وسلم جي اطاعت ۽ فرمانبرداري ڇو ضروري آهي؟

٣ ـ قرآن مجيد جي ڪنهن به هڪ آيت مان ختم نبوت جو مفهوم واضح ڪريو.

علم جي فرضيت ۽ فضيلت

علم جي معنيٰ آهي ڄاڻ ۽ پروڙ. الله تعاليٰ جا پنهنجن ٻانهن تي بيشمار احسان آهن، جن مان علم ٻه آهي جيڪو رب پاڪ پنهنجن ٻندن کي عطا ڪيو. پاڻ ڪريم صلي الله عليه وسلم تي جيڪو پهريون وحي نازل ٿيو ان ۾ ارشاد آهي:

اِقۡرَاۡ بِاسۡمِ رَبِّکَ الَّذِيۡ خَلَقَ ۚ خَلَقَ الۡاِنۡسَانَ مِنۡ عَلَقٍ ۚ اِقۡرَاۡ وَ رَبُّکَ الۡاَکۡرَمُ ۙ الَّذِيۡ عَلَّمَ بِالۡقَلَمِ ۙ عَلَّمَ الۡاِنۡسَانَ مَا لَمۡ يَعۡلَمۡ

ترجمو: ” پنهنجي پالڻهار جو نالو وٺي پڙهه جنهن توکي پيدا ڪيو. جنهن انسان کي رت جي دڳي مان ٺاهيو. پڙهه ۽ تنهنجو پالڻهار وڏو مهربان آهي. جنهن قلم ذريعي علم سيکاريو. ۽ انسان کي اهو سيکاريائين جيڪو نه ڄاڻندو هو.“

رسول الله صلي الله عليه وسلم جن جو فرمان آهي: علم جي طلبَ هر مسلمان (مرد ۽ عورت) تي فرض آهي. انڪري مسلمان لاءِ لازم آهي ته هو علم جي طلب ۾ سستي ۽ ڪوتاهي نه ڪري.

علم جي اهميت

زمين تي انسان الله تعاليٰ جو خليفو ۽ نائب آهي، ان کي علم جي ڪري ئي باقي مخلوق تي فضيلت آهي. علم جي ئي ڪري فرشتن کي حضرت آدم عليه السّلام کي سجدو ڪرڻ لاءِ حڪم ڏنو ويو. ان مان ظاهر ٿئي ٿو ته علم ئي انسان جي عظمت جو بنياد ۽ ڪارڻ آهي.

نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم پنهنجي متعلق فرمايو آهي ته (اِنَّما بُعِثۡتُ مُعَلِّمًا) يعني مان معلم ڪري علم جي واڌاري لاءِ موڪليو ويو آهيان. پاڻ ڪريم اڪثر هيءَ دعا ڪندا رهندا هئا: (رَبِّ زِدۡنِيۡ عِلۡمًا) ترجمو: اي منهنجا رب منهنجي علم ۾ واڌارو ڪر.“

رسول الله صلي الله عليه وسلم جي دور ۾ علم جي اشاعت

علم جي ڦهلاءَ بابت رسول الله صلي الله عليه وسلم جي ڪوشش جو هن واقعي مان اندازو لڳائي سگهجي ٿو ته غزوه بدر ۾ جيڪي ڪافر مسلمانن جي قيد ۾ اچي چڪا هئا اهي پاڻ کي آزاد ڪرائڻ لاءِ فديو نه ڏئي سگهيا. پاڻ ڪريم جن انهن کي حڪم ڪيو ته جيڪو به ڏهن مسلمان ٻارن کي لکڻ پڙهڻ سيکاريندو ته ڪيس ان جي بدلي ۾ آزاد ڪيو ويندو. پاڻ ڪريم جن نه رڳو مرد بلڪ عورتن کي به علم حاصل ڪرڻ لاءِ تاڪيد ڪيو آهي. پاڻ ڪريم جن فرمايو ته علم طلب ڪرڻ هر مسلمان تي فرض آهي (مرد هجن توڙي عورتون). اهڙيءَ طرح پاڻ ڪريم جن فرمايو آهي ته: "علم ۽ دانائي مؤمن جا گم ٿيل سرمايو آهن، ان کي گهرجي ته جتان به اهو سرمايو کيس حاصل ٿئي، حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ڪري. ڇو ته اهوئي ان جو وڌ ۾ وڌ حقدار آهي."

علم حاصل ڪرڻ جي اهميت

هر مسلمان کي علم ڏانهن سڀ کان وڌيڪ ڌيان ڏيڻ گهرجي. قرآن مجيد دين جي بنيادي حڪمن سان گڏ و گڏ دنيا جي مختلف علمن: فلسفي، تاريخ، خوراڪ، زراعت ۽ ٻين سائنسي علمن تي به غور ۽ فڪر ڪرڻ لاءِ ڌيان ڇڪايو آهي. رزق حلال به اسلام جي تقاضا آهي: انڪري مؤمن کي معاشي علمن ۽ فنن کان به غافل نه رهڻ گهرجي. مؤمن جي عبادت جو مقصد تقويٰ ۽ الله جي رضامندي حاصل ڪرڻ آهي. قرآن مجيد ۾ ارشاد آهي:

اِنَّمَا يَخْشَي اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا (الفاطر : ٢٨)

" بيشڪ الله جي ٻانهن مان علم وارا ئي الله کان ڊڄندا آهن." اهو به ضروري آهي ته جو علم حاصل ڪجي ان کي ٻين تائين پهچائجي. ڏيئي مان ڏيئو ٻارجي. رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايو آهي: بَلِّغُوْا عَنِّيْ وَلَوْ آيَةً يعني مونکان هڪ آيت به ٻڌو ته ان کي ٻين تائين پهچايو ۽ ان جي تبليغ ۽ پرچار ڪريو. اهڙيءَ طرح پاڻ ڪريم جن پنهنجي آخري حج جي موقعي تي فرمايو: فَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ

يعني جيڪو موجود آهي اهو منهنجو پيغام ان شخص تائين پهچائي جيڪو موجود نہ آهي. وڏي ڳالهہ تہ علم حاصل ڪرڻ لاءِ عمر جي ڪا حد مقرر نہ آهي. پاڻ ڪريم جن ماءُ جي هنج کان وٺي قبر تائين علم حاصل ڪرڻ واري عمل کي جاري رکڻ لاءِ هدايت فرمائي آهي. فرمايائون: اُطْلُبُوا الْعِلْمَ مِنَ الْمَهْدِ اِلَي اللَّحْدِ يعني: ماءُ جي هنج کان وٺي قبر تائين علم حاصل ڪريو. وڌيڪ فرمايو اٿئون تہ " مؤمن علم کان ڪڏهن بہ نہ ڍاپندو آهي ايستائين جو هو جنت ۾ پهچي وڃي."

علم جي فضيلت

علم انسان جي عظمت ۽ مٿاهين جو ذريعو آهي. علم جي زيور سان سينگاريل ماڻهو الله کي گهڻو ويجها هوندا آهن. الله وٽ عالم ۽ جاهل هڪ جهڙا نہ آهن. قرآن مجيد ۾ ارشاد آهي: " اهي ماڻهو جيڪي علم رکن ٿا ۽ اهي ماڻهو جيڪي علم نٿا رکن ڇا برابر ٿي سگهن ٿا" ؟ جيڪي ماڻهو ايمان جي نور سان منور ٿي علم مان ڪم وٺن ٿا انهن بابت الله تعاليٰ فرمايو آهي:

يَرْفَعِ اللهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ لا وَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجٰتٍ (المجادله - ١١)

يعني توهان مان جن ايمان آندو ۽ جن کي علم ڏنو ويو الله انهن جي درجن کي مٿاهون ڪندو. هڪ دفعي رسول الله صلي الله عليه وسلم مسجد ۾ تشريف فرما ٿيا. اتي صحابہ جون ٻہ مجلسون هيون: هڪ ذڪر ڪرڻ وارن جي مجلس ۽ ٻي علم وارن جي مجلس. پاڻ ڪريم جن ٻنهي مجلسن جي واکاڻ ڪئي ۽ پوءِ علم وارن جي مجلس ۾ شريڪ ٿيا، پوءِ فرمايائون تہ هيءَ مجلس پهرئين مجلس کان چڱي آهي.

هڪ دفعي پاڻ ڪريم جن فرمايو تہ توهان جنت جي گلن جي ٻارين مان گذرو تہ ان مان پورو فائدو وٺو. اصحاب سڳورن پڇيو تہ جنت جي گلن جون ٻاريون ڪهڙيون آهن؟ فرمايائون تہ علم جو مجلسون.

هيٺ ڏنل ڪجهہ روايتن مان علم جي اهميت هن طرح واضح ٿئي ٿي:

علم حاصل ڪريو. الله ڪارڻ علم حاصل ڪرڻ نيڪي آهي. علم جي طلب عبادت آهي. علم ۾ رڌل رهڻ ۽ بحث ۽ مباحثو ڪرڻ جهاد آهي. علم سيکاريو تہ اهو صدقو آهي. علم اڪيلائپ ۾ ساٿي، خوشحالي ۽ غربت ۾ رهنما، ڏک سک جو دوست ۽ سٺو ساٿي آهي. علم جنت جو رستو ڏيکاري ٿو. الله تعاليٰ قومن کي علم جي ئي ذريعي سرخرو ڪري ٿو. جڏهن ماڻهو عالمن جي نقش قدم تي هلندا آهن تہ دنيا جي هر شيءِ انهن جي مغفرت لاءِ دعا گهرندي آهي. ڇاڪاڻ تہ علم دلين جو جياپو آهي ۽ نابينن لاءِ نور آهي.

علم جسم جي سگهه ۽ طاقت آهي. علم جي ذريعي انسان فرشتن جي بلند درجن تائين پهچي ٿو. علم ۾ غور ۽ فڪر ڪرڻ روزي جي اجر برابر آهي. علم جي ذريعي ئي الله تعاليٰ جي سچي ۽ سهڻي اطاعت ۽ عبادت ڪري سگهجي ٿي.

علم سان ئي انسان معرفت الهي حاصل ڪري ٿو ۽ ان جي ڪري ئي انسان الله ۽ ان جي بندن جا حق ادا ڪري سگهي ٿو. علم هڪ اڳواڻ ۽ رهبر آهي ۽ عمل ان جو تابع آهي. ڀاڳ وارا اهي شخص آهن جيڪي علم حاصل ڪن ٿا ۽ اهي شخص جيڪي ان سعادت کان محروم رهن ٿا سي بدقسمت آهن.

اسلام پنهنجي مڃڻ وارن کي اهو سبق ڏني ٿو ته علم جي جاکوڙ لاءِ نڪرو ۽ حڪمت جا موتي جتان به ملن انهن کي حاصل ڪريو. علم جي فضيلت ان حقيقت مان به ثابت ٿئي ٿي ته ڌڻي پاڪ سدائين ان قوم کي حڪومت ۽ حڪمراني عطا ڪئي جيڪا علم ۽ عمل ۾ سڀ کان اڳتي هئي. ان ئي اصول مطابق حضرت آدم عليه السلام به فرشتن تي به فضيلت حاصل ڪئي. علم جي ئي ڪري مسلمان سڄي دنيا تي ڇانيل رهيا. مگر جڏهن انهن قرآن جي تعليمات کي ڇڏي ڏنو ۽ علم جي روشنيءَ کان پري ٿي ويا ته هو زوال جو شڪار ٿي ويا. پاڻ ڪريم جن روزانو صبح شام جيڪي دعائون گهرندا هئا انهن ۾ هڪ دعا هيءَ به آهي: اَللّٰهُمَّ اِنِّيۡ اَسۡئَلُکَ عِلۡمًانَّافِعًا يعني اي الله مان توکان فائدي پهچائڻ واري علم جي گهر ڪريان ٿو. اهڙيءَ طرح هيءَ به مسنون دعا آهي: يا الله جيڪو علم تو اسان کي ڏنو آهي ان کي اسان لاءِ فائديمند بڻاءِ ۽ اسان کي اهڙو علم عطا فرماءِ جيڪو اسان کي نفعو پهچائي. اسان جي دعا آهي ته الله سائين اسان کي به علم عطا ڪري ۽ ان تي عمل ڪرڻ ۽ ان کي پکيڙڻ جي به توفيق نصيب ڪري (آمين)

مشق

١ ـ قرآن مجيد جي روشنيءَ ۾ علم جي اهميت بيان ڪريو.

٢ ـ احاديث جي روشنيءَ ۾ علم حاصل ڪرڻ جي اهميت تي نوٽ لکو.

٣ ـ قرآن ۽ حديث جي روشنيءَ ۾ علم جي فضيلت بيان ڪريو.

زڪواة

(فرضيت، اهميت ۽ ان جي خرچ جا مدَّ (مصارف)

فرضيت

زڪواة جي لفظي معنيٰ آهي پاڪ ٿيڻ، وڌڻ ويجهڻ ۽ اوسر پائڻ. هيءَ هڪ مالي عبادت آهي ۽ اسلام جي رڪنن مان هڪ رڪن آهي. زڪواة صاحب نصاب مسلمان تي هڪ مقرّر شرح سان فرض آهي. زڪواة ادا ڪرڻ سان مال ۾ برڪت پيدا ٿئي ٿي ۽ آخرت ۾ وڏو اجر ۽ ثواب ملي ٿو. زڪوات ادا نه ڪرڻ وڏي ڏوھ وارو ڪم آهي. قرآن مجيد ۾ ڪيترين ئي جڳهين تي نماز ۽ زڪواة جي فرضيت جو گڏ و گڏ ذڪر ڪيو ويو آهي. گهڻين ئي جڳهين تي " نماز قائم ڪريو ۽ زڪواة ڏيندا رهو" وارو حڪم هر هر ورجايو ويو آهي.

اهميت

زڪوات جي اهميت هن واقعي مان ظاهر ٿئي ٿي ته هڪ دفعي هڪ جماعت رسول الله صلي الله عليه وسلم جي خدمت ۾ حاضر ٿي ۽ اسلام جي احڪامن بابت پڇيو ته پاڻ ڪريم جن مڙني عملن مان سڀ کان پهريائين نماز ۽ پوءِ زڪواة جو ذڪر ڪيو. رسول الله صلي الله عليه وسلم جن جي وصال کان پوءِ جڏهن ڪن ماڻهن زڪوات ڏيڻ کان انڪار ڪيو ته حضرت ابوبڪر صديق رضي الله عنه انهن سان جهاد ڪيو. زڪوات ادا نه ڪرڻ وارن خلاف قرآن ۾ سخت وعيد آئي آهي، جنهن جو اندازو هن آيتن مان لڳائي سگهجي ٿو:

" جيڪي ماڻهو سون ۽ چاندي سهيڙي سهيڙي جمع ڪن ٿا ۽ الله جي واٽ ۾ خرچ نٿا ڪن انهن کي ڏکوئيندڙ عذاب جي خبر ڏي. ان (قيامت جي) ڏينهن ان (سون ۽ چاندي) کي دوزخ جي باھ ۾ تپايو ويندو پوءِ انهن سان سندن منهن ۽ پاسن ۽ پيشانين کي ڏنيو ويندو ۽ (چيو ويندو) اهو آهي اهو خزانو جيڪو توهان پاڻ لاءِ گڏ ڪري آيا آهيو، هاڻي ان جو مزو چکو جنهن کي توهان گڏ ڪندا رهيو."

(التوبة: ٣٤ ـ ٣٥)

زڪواة سماجي فلاحي ۽ ڀلائي جو هڪ بهترين ذريعو آهي. زڪواة جي ذريعي معاشري جي محروم ۽ نادار ماڻهن جي ڪفالت ٿئي ٿي. اهڙيءَ طرح معاشري ۾ نفرتن ۽ انتقام جي بجاءِ همدردي، عزت، احترام ۽ محبت جو واڌارو ٿئي ٿو. زڪواة ڏيڻ واري جي دل مان ڌن دولت جي محبت گهٽجي وڃي ٿي ۽ الله جي رضامندي حاصل ڪرڻ وارو جذبو سيني شين تي غالب اچي وڃي ٿو. هيڻن ۽ مسڪينن سان همدردي پيدا ٿئي ٿي ۽ دولت جي گردش ڪرڻ سان معاشري جي افراد جي مالي حالت سڌري وڃي ٿي.

مَصَارِف

(مصارف مان مراد اهي هنڌ آهن جتي زڪواة خرچ ڪئي وڃي)

قرآن مجيد ۾ زڪواة جا اٺ مصرف ذڪر ڪيا ويا آهن.

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللهِ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (التوبة: ٦٠)

ترجمو: "زڪواة غريبن، مسڪينن، زڪواة جي ڪاتي ۾ ڪم ڪندڙن ۽ انهن ماڻهن جن جي دلين کي اسلام ڏانهن موڙڻو هجي، غلامن کي آزاد ڪرائڻ، قرضدارن ۽ الله جي راهه ۾ ۽ مسافرن لاءِ آهي. اهو الله طرفان حڪم ٿيل آهي ۽ الله ڄاڻڻ وارو ۽ حڪمت وارو آهي."

هن آيت جي روشنيءَ ۾ زڪواة جا اٺ مصرف آهن جيڪي هن ريت آهن:

(١) فُقراء (٢) مساڪين (٣) عاملين (زڪواة جي ڪاتي جا ملازم)

(۴) تاليف قلب (۵) رقاب (٦) غارم (قرضدار) (٧) في سبيل الله

(٨) ابن السبيل (مسافر).

زڪواة ڏيڻ وقت سڀ کان پهريائين پنهنجن ويجهن مٽن مائٽن جو خيال

رکيو وڃي، پوءِ ٻين ماڻهن کي ڏني وڃي. اهڙيءَ طرح جيڪي ماڻهو غريب ۽ مفلس آهن ۽ غيرت ۽ خودداريءَ سبب گهرن نٿا انهن کي ڳولي زڪواة ۽ صدقات ڏنا وڃن.

مشق

١ - زڪواة جو مفهوم ۽ ان جي فرضيت بيان ڪريو.

٢ - زڪواة جي اهميت تي هڪ نوٽ لکو.

٣ - قرآني تعليمات جي روشنيءَ ۾ زڪواة جا مَصَارِف بيان ڪريو.

۴ - زڪواة ادا نه ڪرڻ وارن کي قرآن ڪهڙي وعيد ٻڌائي آهي؟
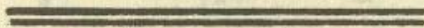
طهارت ۽ بدن جي صفائي

اسلام هڪ مڪمّل ضابطهٔ حيات ۽ فطري دين آهي. الله تعاليٰ پنهنجي هن فطري دين ۾ انسانن، خاص طور تي مسلمانن کي سيني ننڍين ۽ وڏين ڳالهين کان قرآن ۽ حديث جي ذريعي آگاهه ڪري ڇڏيو آهي ۽ نبيءِ ڪريم صلي الله عليه وسلم کي آخري نبي بڻائي پنهنجي دين کي عملي طور سمجهائي ڇڏيو آهي ته جيئن هر شيءِ ظاهر ٿي وڃي. ان لاءِ طهارت ۽ پاڪائيءَ جا بنيادي اصول بيان ڪري رڳو هڪ قرآني آيت ۽ هڪ حديث تي ڪفايت ڪجي ٿي. ارشاد رباني آهي:

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۙ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ (المدثر:۴، ۵)

" پنهنجي ڪپڙن کي پاڪ رک ۽ پليتيءَ کان پري رهه "

نبي صلي الله عليه وسلم جو فرمان آهي:

اَلطُّهُوْرُ شَطْرُ الْاِيْمَانِ

" پاڪائي ايمان جو حصو آهي."

طهارت جي لغوي معنيٰ پاڪ ٿيڻ آهي. اڄ جي دور ۾ صفائيءَ جو ته خيال رکيو وڃي ٿو، مگر شريعت جي اصولن جي رعايت ڪان سواءِ ٿي، غُسل ڪرڻ کي طهارت جي مفهوم ۾ آڻجي ٿو. جڏهن ته طهارت جو شرعي مفهوم ان کان بلڪل جُدا آهي ۽ شريعت جي هدايل اصولن ۽ ان جي شرطن مطابق صفائي نه ٿي ڪجي ته طهارت نه ٿيندي ۽ طهارت جي نه هجڻ جي ڪري ڪا به عبادت قبول نه ٿيندي.

طهارت ۾ ٻه شيون شامل آهن (۱) وضو (۲) غُسل.

نماز کان پهريائين وضو ڪرڻ ضروري آهي. اهو به ان صورت ۾ جڏهن جسم ۽ ڪپڙا پاڪ هجن، پر جيڪڏهن جسم ۽ ڪپڙا پاڪ نه آهن ته وضو کان پهرين غُسل ڪرڻ ۽ ڪپڙن جو پاڪ ڪرڻ ضروري آهي.

وضو: وضوءَ جا چار فرض آهن:

(۱) منهن ڌوئڻ

(۲) هٿ ٺونٺين سميت ڌوئڻ

(۳) مٿي جو مسح ڪرڻ

(۴) پيرَ ڏين سميت پير ڌوئڻ

انهن کان سواءِ ٻيون شيون سنت ۽ مستحب آهن.

وضو ڪرڻ جو طريقو: وضوءَ جو مسنون طريقو هن ريت آهي:

(۱) هٿن کي چڱيءَ طرح ڌوئڻ (۲) ٽي ڀيرا ڪُرڙيون ڪرڻ (۳) ٽي ڀيرا نڪ ۾ صحيح طور پاڻي وجھڻ (۴) منهن کي پيشاني جي وارن کان ڪاڏي جي هيٺين حصي تائين ۽ هڪ ڪن جي پاپڙيءَ کان ٻئي ڪن جي پاپڙي تائين پوري طرح ڌوئڻ (۵) ٺونٺين سميت ٻانهون ڌوئڻ (٦) مٿي جو مسح ڪرڻ (۷) ٻيئي پير ڍيڏين سميت ڌوئڻ (۸) وضو ڪرڻ وقت هي خيال رکڻ ته ٻهريون بدن جو ساڄو ۽ پوءِ کاٻو پاسو ڌوتو وڃي (۹) بدن جي عضون کي ٽي ٽي ڀيرا ڌوئڻ.

غُسل: غُسل جي معنيٰ وهنجڻ آهي. جيڪڏهن بدن پاڪ نه هجي ته وضو کان ٻهرين غُسل ڪرڻ ضروري آهي. ان کان سواءِ انسان کي صاف سٿري رهڻ خاطر وهنجڻ لاءِ اپاريو ويو آهي. نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جمعي جي ڏينهن غُسل ڪرڻ کي هر مسلمان لاءِ سُنت ٺهرايو آهي ۽ ان ريت عِيدَين (عيدالفطر ۽ عيدالاضحيٰ) ۽ عمري ۽ حج جي لاءِ احرام ٻڌڻ کان ٻهرين وهنجڻ کي ٻه پنهنجي سنت ۾ شامل ڪيو آهي. انهن سڀني موقعن تي وهنجڻ سنو ۽ مسنون آهي. ڪجهه ٻيون اهڙيون صورتون آهن جيڪي توهان استادن کان پڇي سکهو ٿا يا تعليم الاسلام جهڙن (فقه جي) ڪتابن ۾ پڙهي سگهو ٿا. جن حالتن ۾ غُسل ڪرڻ واجب آهي جيڪڏهن انهن حالتن ۾ غُسل نه ڪيو ويو ته انسان گنهگار رهندو ۽ ان جي عبادت قبول نه ٿيندي.

غُسل جو طريقو: وهنجڻ کان ٻهرين هي ضروري آهي ته بدن جو جيڪو گندگي لڳل حصو آهي ان کي ڌوتو وڃي ۽ ان کان پوءِ جيڪڏهن ٿي سگهي ته وضو ڪرڻ سنو آهي، جيڪڏهن نه ته بيءَ صورت ۾ ٽي ڀيرا اهڙيءَ ريت ڪُرڙيون ڪري جو پاڻي نڙيءَ تائين پهچي وڃي ۽ ان کان پوءِ ٽي ڀيرا نڪ ۾ پاڻي وجھجي ۽ جيترو ٿي سگهي مٿي ڪٺي وڃجي. پڇاڙيءَ ۾ پوري بدن تي ٽي ڀيرا پاڻي هارجي ۽ بدن کي چڱيءَ طرح مهٽي صاف ڪجي.

مرد ۽ عورت لاءِ ضروري آهي ته اهڙيءَ طرح وهنجن جو بدن جو ڪوبه حصو ۽ ڪو به وار سُڪل نه رهي. پاڻي پورو پُنو استعمال ڪجي ۽ هرويرو پاڻي

ضايع نہ ڪجي. تہ غسل خاني ۾ ڪيو وڃي، پر جيڪڏهن غسل خاني جي سهوليت موجود نہ هجي تہ ڪپڙو ٻڌي مرد ڪي وهنجڻ جي اجازت آهي، پر عورت لاءِ ضروري آهي تہ هوءَ پردي ۾ وهنجي. تہ ڪرڻ وقت جهونگارڻ ۽ ڳالهائڻ کان روڪيو ويو آهي.

شريعت جيڪي طريقا مقرر ڪيا آهن، تن جو مقصد انسان کي نقصان يا تڪليف پهچائڻ نہ آهي، بلڪ اِهي تہ سنڌس فائدي جون ڳالهيون آهن، هر نماز کان پهريائين وضو ڪرڻ سان ذهني ۽ جسماني سڪون ملي ٿو. انسان صاف سٿرو رهي ٿو ۽ ان جو ٿڪ دور ٿئي ٿو. وهنجڻ سان سمورو بدن صاف ٿي وڃي ٿو ۽ اهڙيءَ طرح صفائي جي ڪري بيمارين کان انسان ڪافي حد تائين محفوظ رهي ٿو. وضو ڪرڻ ۽ وهنجڻ سان ظاهري صفائي بہ حاصل ٿئي ٿي ۽ رُوحاني بہ. عبادت ۽ ڪم ۾ لُطف اچي ٿو ۽ ان ريت عبادت بہ قبول ٿئي ٿي ۽ ڪم ڪرڻ جي صلاحيت بہ وڌي ٿي.

مشق

١ ـ قرآن ۽ حديث جي روشني ۾ طهارت تي هڪ مختصر نوٽ لکو.

٢ ـ وضو جو طريقو بيان ڪريو.

٣ ـ غُسل ڪرڻ جو مسنون طريقو ڇا آهي؟

۴ ـ طهارت بابت هڪ آيت ۽ هڪ حديث بيان ڪريو.

۵ ـ طهارت جا ڪهڙا فائدا آهن؟

٦ ـ هيٺ ڏنل خال ڀريو:

١ ـ جمعي جي ڏينهن غسل .... آهي.

٢ ـ عيدين جي ڏينهن غسل .... آهي.

٣ ـ غسل ڪرڻ وقت پوري بدن تي ...... پيرا پاڻي هاريو وڃي.

۴ ـ پاڻي جو استعمال .... ڪيو وڃي.

۵ ـ طهارت کان سواءِ نماز .... ٿي سگهي.

صبر ۽ شڪر ۽ اسان جي انفرادي ۽ اجتماعي زندگي

صبر ۽ شڪر مسلمان جون اهڙيون وصفون آهن، جيڪي ايمان جي ڪامل هجڻ جا دليل آهن. انهن جي وسيلي انسان ڏک، سک ۽ خوشحالي ۽ سچائيءَ دوران هڪ اهڙو عمل جو نمونو اختيار ڪري ٿو جيڪو ايمان جي مطابق ۽ الله کي پسند هوندو آهي. دنيا جي حياتيءَ ۾ انسان کي جيڪي حالتون پيش اچن ٿيون اهي ڪن وقتن ۾ ان لاءِ وڻندڙ ۽ ڪن وقتن ۾ اڻ وڻندڙ هونديون آهن. انهن ٻنهي صورتن ۾ هڪ مؤمن کي جيڪو مُثبَت رويو اختيار ڪرڻ گهرجي، سو آهي صبر ۽ شڪر جو رويو. اهوئي سبب آهي ته اسانجي انفرادي ۽ اجتماعي زندگيءَ ۾ صبر ۽ شڪر کي وڏي اهميت حاصل آهي.

صبر جي لغوي معنيٰ آهي روڪڻ ۽ برداشت ڪرڻ. ان جو مفهوم هي آهي ته اڻ وڻندڙ حالتن ۾ پنهنجي نفس تي ڪنٽرول ڪيو وڃي ۽ گهٻرائڻ بجاءِ ثابت قدم رهڻ يعني پريشاني، ڏک ۽ صدمي واري حالت ۾ ثابت قدمي ۽ همت سان پنهنجي رب تي ڀروسو ڪيو وڃي.

شڪر جي لُغت ۾ معنيٰ آهي ڪنهن جي ڀلائي، احسان ۽ مهرباني جي مقابلي ۾ سندس ساراهه ڪرڻ، ان جو تورو مڃڻ، ان جو احسان مڃڻ ۽ زبان سان انجو ڪليل اظهار ڪرڻ. انهن احسانن ۽ مهربانين جي مڃتا جي حوالي سان الله جي ذات سيني کان وڌيڪ شڪر جي حقدار آهي. ان جو مطلب هي آهي ته الله جي تعريف ڪئي وڃي، ان جي عنايتن جو اقرار ڪيو وڃي، ان جي احسانن جي مقابلي ۾ شڪر جو سجدو بجا آندو وڃي. شڪر ڪرڻ جا ٽي طريقا ٿي سگهن ٿا:

(۱) زبان سان شڪر جا الفاظ بجا آڻڻ (۲) دل ۾ الله جي وڏائي ۽ پنهنجي اطاعت ۽ ٻانهپ جو احساس (۳) پنهنجي عمل سان الله جي احڪامن جي بجاآوري ڪرڻ ۽ پنهنجو پاڻ کي الله جي حوالي ڪرڻ.

قرآن مجيد ۾ شڪر بابت وڏو تاڪيد ڪيو ويو آهي ۽ جيڪي ماڻهوشڪر ادا ڪندا رهن ٿا انهن لاءِ رزق جي ڪشادگي ۽ وسعت مُقدّر ڪئي ويئي آهي. الله تعاليٰ فرمايو: " لئن شڪرتم لازيدنڪم " (ابراهيم: ۷)

ترجمو: جيڪڏهن شڪر ادا ڪندا رهندو ته توهان کي اجا به وڌيڪ ڏنو ويندو."

ڪنهن به مسلمان کي ڪو ڏک، تڪليف ۽ مصيبت سان منهن ڏيڻو پوي ته ڪيس هي سوچڻ گهرجي ته اِها مون لاءِ آزمائش آهي، جنهن کي الله کان سواءِ ڪوبه ٻيو ٽاري نه ٿو سگهي. مونکي ان موقعي تي بي صبري سان ڪم نه وٺڻ گهرجي. ان حالت ۾ الله تعاليٰ کان مدد جي دُعا ڪرڻ گهرجي. ان موقعي تي صبر ۽ همت سان ڪم ورتو وڃي ته اطيمنان ۽ اڏول رهڻ سان حالتن سان مقابلي ڪرڻ جي صلاحيت پيدا ٿيندي ۽ الله تعاليٰ هر قسم جي پريشاني ۽ تڪليف کان ڇوٽڪارو عطا ڪندو.

مسلمانن جي اجتماعي زندگي ۾ صبر جا فائديوارا نتيجا سامهون اچن ٿا. قومن تي جڏهن به ڪا مصيبت يا برو وقت اچي وڃي ٿو ته ان جو مقابلو رڳو همت ۽ صبر سان ئي ڪري سگهجي ٿو. جيڪڏهن اهڙين حالتن ۾ افراتفري، بدنظمي، مايوسي ۽ بدعمليءَ جو مظاهرو ڪيو وڃي ته قومون تباهه ٿي وڃن ٿيون. اهڙيون قومون اهو ثابت ڪن ٿيون ته اهي آزمائش ۾ پار پوڻ جي صلاحيت نه ٿيون رکن ۽ عالمي برادريءَ ۾ ڪين مانائتي مقام جو ڪو به حق حاصل نه آهي؛ انڪري ته الله تعاليٰ جي مدد ۽ نصرت انهن بندن کي ئي حاصل ٿيندي آهي، جيڪي صبر جي وات پنهنجي هٿان وڃڻ نه ٿا ڏين. قرآن مجيد ۾ ارشاد آهي:

اِنَّ اللهَ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ

"بيشڪ الله تعاليٰ صبر ڪرڻ وارن سان گڏ آهي."

قرآن مجيد ۾ الله تعاليٰ حضرت ايوب عليه السّلام کي صبر ڪرڻ جو حڪم ڏنو، فرمايائين: فاصبر لحکم ربک" پوءِ پنهنجي رب جي حڪم سان صبر ڪر." (حضرت ايوب عليه السّلام صبر جو اعليٰ مظاهرو ڪيو، انڪري الله تعاليٰ ڪيس صبر ۽ استقامت جي ئي ڪري نعم العبد يعني تمام سٺو ٻانهو قرار ڏنو. قرآن مجيد جي سورت احقاف جي آيت نمبر ٣٥ ۾ صبر کي الله تعاليٰ وڏي حوصلي رکندڙ رسولن جي سُنت ڄاڻيو آهي.

دنيا ۽ آخرت ۾ حقيقي ڪاميابيءَ جي خوشخبري جا حقدار اهي ماڻهو آهن جيڪي صبر اختيار ڪن ٿا. جيئن ارشاد آهي:

وَبَشِّرِ الصّٰبِرِيْنَ (البقره: ١٥٥)

ترجمو: ۽ صبر ڪرڻ وارن کي خوشخبري ڏي

اسانکي گهرجي ته جيڪڏهن ڪا به تڪليف يا مصيبت اچي وڃي ته الله جي رضا خاطر صبر ۽ استقامت جو مظاهرو ڪريون ۽ الله تعاليٰ جي عطا ڪيل نعمتن جو شڪر ادا ڪريون. ان ۾ اسانجي دين ۽ دنيا ٻنهي جي ڪاميابي آهي.

مشق

١ - اسلامي تعليمات ۾ صبر جي ترغيب ڇا لاءِ ڏني وئي آهي؟
٢ - قرآن ۽ سنت ۾ شڪر جي ڪهڙي اهميت آهي.

عائلي زندگي جي اهميت

عائلي زندگي جي معنيٰ آهي خانداني زندگي. انسان پيدائش کان وٺي مرڻ گهڙيءَ تائين پنهنجي خاندان ۾ گذاري ٿو. خاندان جا فرد مختلف تعلقات جي بنياد تي هڪٻئي سان لاڳاپيل رهن ٿا. انساني تمدن جي ابتداء ۾ خانداني نظام سان ٿي ۽ ان جي بقاء لاء ۾ ان جو قائم رهڻ ضروري آهي. جڻ خاندان معاشري جو بنيادي جزو آهي ۽ معاشري جا اثر خاندان تي ۾ مرتب ٿين ٿا. جيڪڏهن معاشرو خوشحال ۽ اسلامي زندگي مطابق هلندڙ هوندو ته خاندان تي ان جا سٺا اثر پوندا. اسلام انساني مُعاشري ۾ هڪ سگهاري خانداني سرشتي جي قيام کي وڏي اهميت ڏني آهي. زَوْجَيْن (مڙس ۽ زال) خاندان جا ٻه اهم ٿنڀا آهن.

زوجين جو پاڻ ۾ تعلق

الله تعاليٰ جو ارشاد آهي:

هُوَالَّذِي خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ اِلَيْهَا

ترجمو: " اهوئي (الله) آهي جنهن توهان کي هڪ جان مان پيدا ڪيو ۽ ان مان ان جو جوڙو ٺاهيو ته جيئن ان مان هو سڪون حاصل ڪري."

اهڙيءَ طرح نڪاح، هڪ جوڙي جي وچ ۾ عائلي زندگي جو جائز بنياد مهيا ڪري ٿو. جنهن جي نتيجي ۾ پاڪ رشتا وجود ۾ اچن ٿا. قرآن مجيد شاديءَ جي رشتي کي " احصان" جو نالو ڏنو آهي، جنهن جو مطلب آهي قلعي ۾ بند ٿي محفوظ ٿي وڃڻ. شاديءَ جي رشتي ۾ لاڳاپجي وڃڻ کان پوءِ زال مڙس " مُحصن" يعني قلعي ۾ بند يا محفوظ ٿي وڃن ٿا. غير اخلاقي حملن کان بچاءَ جي لاء ڪين هڪ مضبوط پٽ ۽ ڪوٽ ملي وڃي ٿو. هر هڪ ٻئي جي لاء ڏک سک جو ساٿي، قرباني ڏيندڙ ۽ همدرد ٿئي ٿو ۽ تڪليفن ۽ مصيبتن سان منهن ڏيڻ ۾ هڪٻئي جا مددگار ٿين ٿا. سڪون نصيب ٿئي ٿو. غور ۽ فڪر ۽ ذهني صلاحيتن ۾ هڪ جذبو ۽ انهن کي ڪَتب آڻڻ ۾ آسانيون پيدا ٿين ٿيون.

اهڙي زندگيءَ جو لُطف ان وقت پنهنجي ڪمال جي چوٽي کي پهچي ٿو، جڏهن گهرجي اڱڻ تي گلڙن جهڙا ٻارڙا اچي وڃن ٿا، جيڪي والدين جي پاڻ ۾ تعلق کي اڃان ۽ وڌيڪ مضبوط ڪن ٿا. ٻنهي پاسن کان محبت ۽ احترام جا چشما ڦٽن ٿا ۽ گهر واقعي هڪ جنت جي صورت ۾ نظر اچي ٿو.

انساني نسل جو بقاء ۽ ان جي واڌ ويجهه الله تعاليٰ جي نزديڪ عائلي زندگيءَ جو مقصد آهي ۽ ان پاڪيزه زندگيءَ جي وات رڳو عقد نڪاح ئي آهي. ٻئي صورت ۾ فطرت جا اهي مقصد جن کي اها پنهنجي سامهون رکي ٿي ڪڏهن به حاصل نه ٿا ٿي سگهن. لهذا ڪنهن معاشري جو بنياد خانداني نظام ۽ مرد ۽ عورت جي وچ ۾ هڪ پاڪيزه عائلي زندگي آهي. جڏهن هن بنياد کي ئي ڍاهي ڦٽي ڪيو وڃي ته معاشري جي تعمير ڪهڙي طرح ٿي سگهي ٿي ۽ ان کي منتشر ٿيڻ کان ڪهڙيءَ طرح بچائي سگهجي ٿو.

انڪري الله تعاليٰ عائلي زندگي جي استحڪام ۽ بقاء لاءِ صاف صاف هدايتون ڏنيون آهن. الله تعاليٰ زال ۽ مڙس جي وچ ۾ تعلق کي " محبت ۽ رحمت جو ڳانڍاپو" ٺهرايو آهي. ارشاد آهي:

مِنْ آيٰتِهٖ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجاً لِتَسْكُنُوْا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَّرَحْمَةً

(سورة الروم: ٢١)

ترجمو: " ۽ الله جي نشانين مان آهي ته ان توهان جي ئي جانين مان توهان جا جوڙا پيدا ڪيا ته جيئن توهان ان مان سڪون حاصل ڪريو ۽ ان توهان جي وچ ۾ محبت ۽ رحمت پيدا ڪئي."

اهڙيءَ ريت زال ۽ مڙس جو رشتو هڪ پاسي جذبي جي تڪسين جو باعث آهي ۽ ٻئي پاسي هڪٻئي ۾ محبت ، اعتماد ۽ رحمت جو هڪ تعلق انهن جي وچ ۾ پيدا ڪري ٿو. ٻئي زال مڙس روحاني تعلق جي بنياد تي حياتيءَ ۾ هڪٻئي جا هر سفر ئين تا ۽ هڪ مقدس معاهدي هيٺ هڪٻئي لاءِ ڏک سک ونڊيندڙ ۽ غم خوار هوندا آهن. انڪري الله تعاليٰ مٿن هڪٻئي تي مُنصفانه حق مقرر ڪيا آهن.

وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِيْ عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوْفِ (البقره: ٢٢٨)

ترجمو: " ۽ جهڙا مڙسن جا حق زالن تي آهن تهڙا انهن زالن جا حق مڙسن تي چڱيءَ ريت سان آهن."

زوجين جا حقوق ۽ فرائض

اسلامي تعليمات مطابق خاندان جي ڪفالت (نان نفقو) مرد جي ذميواري آهي. انڪري گهرجي ته پنهنجي مالي حالت مطابق زال ۽ ٻارن جي لاءِ اٽي لٽي ۽ اجهي جو بندوبست ڪري. زال کي مهر ۾ ڏنل رقم يا ڪا ٻي پنهنجي ذاتي ملڪيت رکڻ ۽ ڪاروبار ڪرڻ جي جائز حدن اندر اختيار ڏي. زال سان سٺو برتاءُ ڪري ۽ ان تي ظلم زيادتي نه ڪري. هن معاملي ۾ الله کان ڊڄي ۽ عمل ۽ احسان جو رويو اختيار ڪري. وراثت جا حق شريعت جي مطابق ادا ڪري.

الله تعاليٰ فرمائي ٿو: فَالصّٰلِحَاتُ قَانِتَاتٌ حٰفِظٰتٌ لِّلْغَيْبِ (النساء: ٣٤)

ترجمو: ” ۽ نيڪ عورتون فرمانبردار ۽ مڙس جي غير موجودگيءَ ۾ (ان جي گهر جي) حفاظت ڪندڙ هونديون آهن.“

زال جو فرض آهي ته هوءَ مڙس جي غير موجودگيءَ ۾ سندس سيني شين جي امانت وانگر حفاظت ڪري. ان جا راز ظاهر نه ڪري. گهر جون ڳالهيون ٻين کي نه ٻڌائي ۽ سندس مال ۽ شين جي حفاظت سان گڏوگڏ ان جي عزت ۽ سندس نسب ۽ نسل جي به حفاظت ڪري.

حضور صلي الله عليه وسلم جي زندگي اسان لاءِ روشنيءَ جو منارو آهي.

پاڻ سڳورن فرمايو: خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِاَهْلِهٖ وَاَنَا خَيْرُكُمْ لِاَهْلِيْ

ترجمو: ” توهان مان سيني ۾ ڀلو اهو آهي، جيڪو پنهنجي گهر وارن لاءِ ڀلو هجي ۽ آءٌ پنهنجي گهر وارن لاءِ توهان سيني کان ڀلو آهيان.“

نبي صلي الله عليه وسلم جو هي فرمان آهي ته ڀلي عورت اها آهي جو جڏهن مڙس کيس ڏسي ته ان کي خوشي حاصل ٿئي. هو کيس ڪو حڪم ڏي ته مڃي ۽ ان جي غيرموجودگيءَ ۾ سندس مال جي ۽ پنهنجي حفاظت ڪري.

اولاد جا حق ۽ فرض

اسلام ۾ والدين تي اولاد جا حق مقرر آهن. الله تعاليٰ فرمائي ٿو:

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قُوْۤا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيْكُمْ نَارًا

ترجمو: ” اي ايمان وارؤ پاڻ کي ۽ پنهنجي گهر وارن کي دوزخ جي باهه کان بچايو.“

والدين جي ذميواري آهي ته هو پنهنجي اولاد جي سهڻي پرورش، بهتر تعليم ۽ سٺي تربيت جو بندوبست ڪن۽ ان کان پوء ڪنهن سٺي جاء تي انهن جي شادي ڪن. اولاد جي وچ ۾ عدل انصاف قائم رکن.والدين جي وفات کان پوء به نيڪ اولاد انهن جي اعمالن ۾ نيڪين جي واڌاري جو سبب بڻجي ٿو.

اولاد جي فرضن ۾ شامل آهي ته الله تعاليٰ جي نافرمانين کان سواء والدين جو هر حڪم پورو ڪن، انهن سان رحم، محبت ۽ نرمي جو ورتاءُ ڪن. انهن جي راء کي پنهنجي راء تي مقدم رکن. خاص طورتي جڏهن والدين پيريءَ کي پهچن، ته سندن جذبن جو خيال رکندي انهن سان نرمي ۽ محبت سان پيش اچن. پنهنجي مصروفيتن مان مناسب وقت انهن لاء مخصوص ڪن. انهن جي ڀرپور خدمت ڪن ۽ انهن جي وفات کان پوء انهن لاء بخشش جي دُعا گهرن. جيئن قرآن مجيد ۾ ارشاد آهي:

فَلَاتَقُلْ لَّهُمَا اُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَ قُلْ لَّهُمَا قَوْلاً كَرِيْمًاo وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَّبِّ ارْحَمْهُمَاكَمَا رَبَّيٰنِيْ صَغِيْرًاo

(بني اسرائيل : ٢٣)

ترجمو: " انهن ٻنهي کي اف به نه چئو ۽ نه ورڻي انهن کي جهڻڪ ۽ انهن سان نرميءَ سان ڳالهه ٻولهه ڪر ۽ انهن لاء عاجزي جون ٻانهون ٻاجهه مان هيٺاهيون ڪج ۽ چئو ته اي رب انهن ٻنهين تي رحم ڪر جهڙي ريت انهن مونکي ننڍپڻ ۾ پاليو."

مشق

١ ـ عائلي زندگي جو مطلب ڇا آهي؟

٢ ـ خانداني نظام جي اهميت تي نوٽ لکو؟

٣ـ زال ۽ مڙس جا هڪٻئي تي ڪهڙا حق آهن؟

۴ ـ اولاد جي حقن ۽ فرضن بابت توهان ڇا ٿا ڄاڻو؟

هجرت ۽ جهاد

١. هجرت

هجرت جي معنيٰ آهي هڪ جاءِ ڇڏي ڪنهن ٻي جاءِ ڏانهن منتقل ٿي وڃڻ. پر اسلام ۾ هجرت جو مفهوم هي آهي ته ڪنهن اهڙيءَ جاءِ کان مسلمانن جو لڏي وڃڻ، جتي هو محڪوم ۽ مظلوم هجن ۽ حڪمران کين اسلام تي عمل ڪرڻ تي تڪليف رسائيندا هجن ۽ اتي اسلام مطابق زندگي گذارڻ مشڪل ٿئي، اهڙن حالتن ۾ مسلمانن کي گهرجي ته اهي اها سرزمين ڇڏي ڪنهن ٻيءَ جاءِ ڏانهن منتقل ٿي وڃن. پر جيڪڏهن انهن وٽ هجرت جا وسيلا نه هجن يا ڪنهن ٻي مجبوريءَ جي ڪري هجرت نه ڪري سگهن ته ان ڳالهه جو امڪان آهي ته الله تعاليٰ کين معاف ڪري ڇڏي. جيئن ارشاد آهي:

اِنَّ الَّذِيۡنَ تَوَفّٰهُمُ الۡمَلٰٓـئِكَةُ ظَالِمِيۡۤ اَنۡفُسِهِمۡ قَالُوۡا فِيۡمَ كُنۡتُمۡ قَالُوۡا كُنَّا مُسۡتَضۡعَفِيۡنَ فِي الۡاَرۡضِ قَالُوۡۤا اَلَمۡ تَكُنۡ اَرۡضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوۡا فِيۡهَا فَاُولٰٓـئِكَ مَاۡوٰٮهُمۡ جَهَنَّمُ وَسَآءَتۡ مَصِيۡرًا ۝ اِلَّا الۡمُسۡتَضۡعَفِيۡنَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَآءِ وَالۡوِلۡدَانِ لَا يَسۡتَطِيۡعُوۡنَ حِيۡلَةً وَّلَا يَهۡتَدُوۡنَ سَبِيۡلًا ۝ فَاُولٰٓـئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنۡ يَّعۡفُوَ عَنۡهُمۡ‌ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُوۡرًا ۝ وَمَنۡ يُّهَاجِرۡ فِيۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ يَجِدۡ فِي الۡاَرۡضِ مُرٰغَمًا كَثِيۡرًا وَّسَعَةً‌ وَمَنۡ يَّخۡرُجۡ مِنۡۢ بَيۡتِهٖ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُوۡلِهٖ ثُمَّ يُدۡرِكۡهُ الۡمَوۡتُ فَقَدۡ وَقَعَ اَجۡرُهٗ عَلَى اللّٰهِ‌ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوۡرًا رَّحِيۡمًا ۝ (النساء ٩٧ - ١٠٠)

ترجمو: ” جيڪي ماڻهو پاڻ تي ظلم ڪن ٿا جڏهن فرشتا انهن جا روح ڪيڻ لڳندا آهن، ته ڪانئن پڇندا آهن ته توهان ڪهڙي حال ۾ هيو؟ اهي چوندا آهن ته اسين ملڪ ۾ عاجز ۽ بيوس هئاسون. فرشتا چون ٿا ته ڇا الله جي زمين ڪشادي نه هئي جو توهان ان ۾ هجرت ڪري وڃو. اهڙن ماڻهن جي جاءِ جهنم آهي. ۽ اها بري جاءِ آهي. ها جيڪي مرد ۽ عورتون ۽ ٻار بيوس آهن جو نه ته کين ڪا واهه

آهي ۽ نہ ڪين ڪو رستو معلوم آهي، ٿي سگهي ٿو تہ الله اهڙن کي معاف ڪري ڇڏي ۽ الله معاف ڪرڻ وارو ۽ بخشڻ وارو آهي. ۽ جيڪو شخص الله جي واٽ ۾ گهر ٻار ڇڏي هجرت ڪري ٿو اهو زمين ۾ وڏي جڳهہ ۽ ڪشادگي لهندو. ۽ جيڪو شخص الله ۽ ان جي رسول ڏانهن هجرت ڪري گهر ڪان نڪري وڃي پوءِ ان کي موت اچي پهچي، تہ ان جو ثواب الله جي ذمي ٿي ويو ۽ الله بخشيندڙ مهربان آهي."

انهن آيتن مان معلوم ٿيو تہ هجرت جي نتيجي ۾ هڪ مسلمان کي دنيا ۾ بہ فائدو آهي ۽ آخرت ۾ پڻ. جيئن هڪ ٻئي جاءِ تي ارشاد آهي:

وَالَّذِيۡنَ هَاجَرُوۡا فِي اللهِ مِنۡ بَعۡدِ مَاظُلِمُوۡا لَنُبَوِّئَنَّهُمۡ فِي الدُّنۡيَا حَسَنَةً ط وَلَاَجۡرُالۡاٰخِرَةِ اَكۡبَرُ لَوۡكَانُوۡا يَعۡلَمُوۡنَ ۙ الَّذِيۡنَ صَبَرُوۡا وَ عَلٰي رَبِّهِمۡ يَتَوَكَّلُوۡنَ (النحل: ۴۱ ـ ۴۲)

ترجمو: " جن ماڻهن ظلم سهڻ ڪان پوءِ الله خاطر وطن ڇڏيو، اسين ڪين دُنيا ۾ سٺو هنڌ ڏينداسون ۽ آخرت جو ثواب تہ تمام وڏو آهي. جيڪر اهي ان کي ڄاڻن ها. اهي ماڻهو جيڪي صبر ڪن ٿا ۽ پنهنجي پروردگار تي ڀروسو رکن ٿا."

اهڙيءَ طرح هجرت ڪرڻ وارا الله تبارڪ و تعاليٰ جي رحمت جا حقدار بہ ٿين ٿا. ارشاد آهي: ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِيۡنَ هٰجَرُوۡا مِنۡۢ بَعۡدِ مَافُتِنُوۡاثُمَّ جٰهَدُوۡا وَصَبَرُوۡآ ۙ اِنَّ رَبَّكَ مِنۡۢ بَعۡدِهَا لَغَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ (النحل: ۱۱۰) ترجمو: " پوءِ جن ماڻهن مصيبتون برداشت ڪرڻ ڪان پوءِ وطن ڇڏيو، پوءِ جهاد ڪيائون ۽ جميل رهيا، بيشڪ توهان جو پروردگار انهن (آزمائشن) ڪان پوءِ بخشيندڙ (۽ انهن تي) رحم ڪرڻ وارو آهي."

الله تعاليٰ هجرت ڪرڻ وارن لاءِ مغفرت، جنت ۽ تمام وڏي اجر جو انعام رکيو آهي ۽ ڪين يقين ڏياريو آهي تہ انهن کي بخشيو ويندو، انهن جا عمل ضايع نہ ٿيندا. جيئن ارشاد آهي:

فَاسۡتَجَابَ لَهُمۡ رَبُّهُمۡ اَنِّيۡ لَآاُضِيۡعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنۡكُمۡ مِّنۡ ذَكَرٍ اَوۡاُنۡثٰي ۚ بَعۡضُكُمۡ مِّنۡۢ بَعۡضٍ ۚ فَالَّذِيۡنَ هٰجَرُوۡا وَاُخۡرِجُوۡا مِنۡ دِيَارِهِمۡ

وَاُوْ ذُوْا فِيْ سَبِيْلِيْ وَقٰتَلُوْا وَقُتِلُوْا لَاُ كَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَلَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَ نْهٰرُ ثَوَابًا مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَ اللّٰهُ عِنْدَهٗ حُسْنُ الثَّوَابِ (آل عمران: ١٩٥)

" تہ انهن جي پروردگار سندن دعا قبول ڪئي (۽ فرمايو) تہ مان ڪنهن بہ عمل ڪندڙ جي عمل کي، مرد هجي يا عورت ضايع نہ ٿو ڪريان. توهان هڪٻئي مان آهيو. تہ جن ماڻهن منهنجي رضا خاطر وطن ڇڏيو (هجرت ڪيائون) ۽ ڪين سندن گهرن مان ڪڍيو ويو، ستايا ويا ۽ وڙهيا ۽ قتل ڪيا ويا، آءٌ انهن جون مدايون ميٽيندس ۽ ڪين جنتن ۾ داخل ڪندس، جن جي هيٺان نهرون وهن ٿيون (هيءُ) الله وٽان بدلو آهي ۽ الله وٽ سٺو بدلو آهي."

انڪري اها ڳالهہ بجا طور چئي سگهجي ٿي تہ جيستائين جهاد فرض نہ ٿيو هو تيستائين سيني کان وڏو عمل اهوئي هجرت جو عمل هو. پر ان لاءِ شرط هيءُ آهي تہ هجرت الله خاطر ۽ الله جي دين تي قائم رهڻ ۽ ان جي دعوت ۽ اشاعت خاطر هجي.

ب ـ جهاد

جهاد جي معنيٰ آهي محنت ۽ ڪوشش ڪرڻ. اسلام ۾ ان جي معنيٰ آهي حق جي سربلندي ۽ ان جي اشاعت ۽ حفاظت لاءِ هر قسم جي ڪوشش ڪرڻ ۽ قرباني ۽ ايثار ڪرڻ، پنهنجي سيني مالي، جسماني ۽ دماغي قوتن کي الله جي راهہ ۾ استعمال ڪرڻ ايتري تائين جو ان لاءِ پنهنجي اهل عيال، پنهنجي مٽن مائٽن، خاندان ۽ قوم جون جانيون بہ قربان ڪري ڇڏڻ. حق جي دشمنن جي ڪوششن کي ناڪام بنائڻ، انهن جي سازشن کي باطل ڪرڻ، انهن جي حملن کي روڪڻ ۽ ان کان سواءِ جيڪڏهن جنگ جي ميدان ۾ اچي ڪري وڙهڻو پوي تہ ان کان بہ نہ ڪيٻائڻ. انڪري ئي جهاد کي اسلام ۾ وڏي عبادت شمار ڪيو ويو آهي.

جهاد هڪ منظم ڪوشش جو نالو آهي ۽ اسلام ۾ ان لاءِ واضح اصول ۽ ضابطا آهن. بنا ڪنهن نظم ۽ امير جي ڪو شخص يا ڪا جماعت پنهنجي مرضيءَ سان مسلح جدوجهد شروع ڪري، تہ ان کي جهاد نہ ٿو چئي سگهجي.

جهاد لاءِ ضروري آهي ته هڪ اسلامي رياست طرفان باقائده ان جو حڪم ڏنو ويو هجي. علماءِ ۽ مجتهدين جي ادارن، حالتن ۽ سببن جو پوريءَ طرح جائزو وٺي ان جي امڪان ۽ جواز ۽ ضرورت جو فيصلو ڏنو هجي ۽ ان جو مقصد مظلوم مسلمانن جي امداد ڪرڻ، اسلام جي اشاعت جي راهه ۾ پيش ايندڙ رڪاوٽن ۽ فتنن کي هٽائڻ ۽ الله جي رضا حاصل ڪرڻ هجي.

جهاد جو مفهوم تمام ڇٽو آهي. ڪن عالمن جي راءِ مطابق جهاد جو سڀ کان اوچو قسم پنهنجي نفس سان جهاد آهي ۽ اهي ان کي "جهاد اڪبر" شمار ڪن ٿا. ڪن صحيح حديثن ۽ قرآن مجيد مان به ان مفهوم جي تائيد ٿئي ٿي. ارشاد آهي:

وَالَّذِيْنَ جٰهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَاِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِيْنَ

(العنکبوت:٦٩)

ترجمو: "جن ماڻهن اسان جي واٽ ۾ جهاد ڪيو (يعني) تڪليف ۽ مصيبت برداشت ڪئي) اسان کين پنهنجا رستا ڏيکاريندا سين ۽ يقيناً الله تعاليٰ چڱي ڪم وارن سان گڏ آهي."

جهاد جو هڪ قسم جهاد بالقلم آهي. دنيا ۾ سمورو شر ۽ فساد جهالت جو ئي نتيجو آهي ۽ ان جو دور ڪرڻ ضروري آهي. جيڪڏهن انسان عقل ۽ شعور ۽ علم ۽ ڄاڻ رکي ٿو ته ڪيس گهرجي ته ٻين کي به ان جو فيض پهچائي. قرآن مجيد اها حقيقت هنن صاف لفظن ۾ ٻڌائي آهي:

اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ

(النحل: ١٢٥)

ترجمو: " ماڻهن کي پنهنجي پروردگار ڏانهن اچڻ جي دعوت حڪمت ۽ سهڻي نصيحت سان ڏيو ۽ انهن سان مجادلو (بحث مباحثو) تمام سهڻي طريقي سان ڪريو." ان ريت علمي انداز ۾ دين جي دعوت ۽ تبليغ به جهاد جو هڪ قسم آهي ۽ نتيجن ۽ فائدن جي لحاظ کان ان کي وڏي اهميت حاصل آهي. سوة الفرقان ۾ ان کي "جهادا ڪبيرا" چاتايو ويو آهي.

جهاد جو هڪ ٻيو قسم جهاد بالمال آهي. الله تعاليٰ انسان کي جيڪو مال ۽ دولت عطا فرمائي آهي ان جو مقصد هيءُ آهي ته ان کي الله جي رضا جي لاءِ خرچ ڪيو وڃي ۽ حق جي حمايت ۽ نصرت جي سلسلي ۾ خرچ ڪرڻ کان منهن نه موڙجي. ارشاد باري آهي: اَلَّذِيۡنَ آمَنُوۡا وَ هٰجَرُوۡا وَجٰهَدُوۡا فِيۡ سَبِيۡلِ اللهِ بِاَمۡوَالِهِمۡ وَاَنۡفُسِهِمۡ اَعۡظَمُ دَرَجَةً عِنۡدَ اللهِ " جن ماڻهن ايمان آندو ۽ جن هجرت ڪئي ۽ الله جي راهه ۾ پنهنجي مال ۽ جانين سان جهاد ڪيو ته اهي ماڻهو الله وٽ تمام وڏو مرتبو ماڻيندڙ آهن." جيڪي ماڻهو الله جي راهه ۾ مال خرچ ڪرڻ بجاءِ ان کي بند رکن ٿا انهن کي عذاب اليم جي " بشارت" ڏني وئي آهي. الله تعاليٰ جو ارشاد آهي:

وَالَّذِيۡنَ يَكۡنِزُوۡنَ الذَّهَبَ وَالۡفِضَّةَ وَلَا يُنۡفِقُوۡنَهَا فِيۡ سَبِيۡلِ اللهِ لا فَبَشِّرۡهُمۡ بِعَذَابٍ اَلِيۡمٍ

ترجمو: " ۽ اهي ماڻهو جيڪي سون ۽ چاندي جو ذخيرو ڪن ٿا ۽ انهن کي الله جي راهه ۾ خرچ نه ٿا ڪن، انهن کي ڏکوئيندڙ عذاب جي بشارت ڏي."

جهاد جو هڪ قسم جهاد بالنفس يعني پنهنجي جسم ۽ جان سان جهاد ڪرڻ به آهي. ايستائين جو الله جي واٽ ۾ دين جي دشمن سان لڙندي لڙندي پنهنجي جان به قربان ڪئي وڃي. عام طور تي جڏهن جهاد جو لفظ ڳالهائجي ٿو ته ان مان اهوئي جهاد مراد هوندو آهي، جنهن کي قرآن مجيد ۾ "قتال" چيو ويو آهي. جهاد جي لاءِ جنگي قوت جي تياريءَ جو حڪم ڏنو ويو آهي ۽ جهاد ۾ شهيد ٿيڻ وارن کي مُئل چوڻ کان به روڪيو ويو آهي ۽ انهن بابت ٻڌايو ويو آهي ته اهي پنهنجي پالڻهار طرفان رزق ماڻي رهيا آهن. ان حالت تي اهي خوشيون ملهائن ٿا. انهن لاءِ اجر عظيم ۽ جنت ۾ تمام سٺي ثواب جو واعدو ڪيو ويو آهي.

جهاد جو هڪ قسم هيءُ به آهي ته هر نيڪ ڪم ۽ فرض جي ادا ڪرڻ ۾ پنهنجي جان ۽ مال ۽ دماغ جي پوري قوت لڳائي وڃي. هڪ دفعي عورتن جهاد جي اجازت گهري ته رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايو " توهان جو جهاد حج مبرور (اهڙو حج جنهن دوران گناهه نه ڪيو ويو هجي) آهي." هڪ صحابي رضه

جهاد ۾ شريڪ ٿين لاءِ آيو ته پاڻ سڳورن ڪانئس پڇيو ته تنهنجا ماءُ پيءُ (زنده) آهن؟ ان عرض ڪيو ته هائو، فرمايائون ته تون انهن جي خدمت ڪر اهوئي تو لاءِ جهاد آهي. ڪنهن ظالم حاڪم جي سامهون حق ۽ انصاف جي گفتي چوڻ ڪي به جهاد بلڪ تمام وڏو جهاد ڄاڻايو ويو آهي. پاڻ سڳورن هيءُ به فرمايو ته جهاد قيامت تائين جاري تائين رهندو.

مشق

١ - هجرت تي تفصيلي مضمون لکو.

٢ - جهاد مان ڇا مراد آهي؟

٣ - جهاد جا مختلف قسم، تفصيل سان بيان ڪريو.

وفاقي وزارت تعليم حڪومت پاڪستان اسلام آباد جو تيار ڪرايل
۽ وفاقي وزارت تعليم (ڪريڪيولم ونگ) حڪومت پاڪستان جي
سرڪيولر نمبر F.2-3/99-IE-IV تاريخ 27 جنوري 2000ع موجب صوبي
سنڌ جي اسڪولن لاءِ واحد ٽيڪسٽ بُڪ طور منظور ڪيل.

قومي ترانو

پاڪ سرزمين شاد باد   ڪشورِ حسين شاد باد
تو نشانِ عزمِ عالي شان   ارضِ پاڪستان
مرڪزِ يقين شاد باد

پاڪ سر زمين ڪا نظام   قوتِ اُخوتِ عوام
قوم مُلڪ، سلطنت   پائنده تابنده باد
شاد باد منزلِ مُراد

پرچمِ ستاره و هلال   رهبر ترقي و ڪمال
ترجمانِ ماضي شانِ حال   جانِ استقبال
سايهءِ خداي ذوالجلال

ڪوڊ نمبر STBB 98   سلسليوار نمبر

ڇپجڻ جو مهينو ۽ سال	ايڊيشن	تعداد	قيمت
سيپٽمبر 2000ع	پهريون	15000	26-00